

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
ÖNSÖZ	IV

GİRİŞ

NEBİ RESUL VE PEYGAMBER KAVRAMLARI

1. Sözlükte Nebi, Resul ve Peygamber Kavramları	2
1.1 Sözlük Olarak Nebi	2
1.2. Sözlük Olarak Resul	3
1.3. Sözlük Olarak Peygamber	4
2. Terim Olarak Nebi, Resul ve Peygamber Kavramları.....	5
2.1.Terim Olarak Nebi.....	5
2.2. Terim Olarak Resul.....	5
2.3. Terim Olarak Peygamber.....	7
3. Resul ile Nebi Arasındaki Fark	8

I. BÖLÜM

PEYGAMBERLİĞİN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ

1. Peygamberliğin Önemi.....	16
1.1. Dindeki Konumu Açısından Peygamber	17
1.1.1. İtikadi Konulardaki Rolü Açısından Peygamber	19
1.1.2. Ameli Konulardaki Rolü Açısından Peygamber	20
1.1.3. Ahlaki Konulardaki Rolü Açısından Peygamber	23
2. Peygamberliğin Gerekliliği	24

II. BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ VE İSMET SIFATI

1. Peygamberlerin Genel Özellikleri	32
1.1. Peygamberlerin İnsan Oluşu.....	32
1.2. Peygamberlerin Cinsiyeti.....	38
1.3. Peygamberlerin Adedi	39
2. Peygamberlerin Sıfatları.....	41
2.1. Sıdk.....	41
2.2. Emanet.....	42
2.3. Tebliğ.....	43
2.4. Fetanet	44
2.5. İsmet	45
3. Peygamberlerin İsmeti.....	46
3.1. Sözlük ve Terim Olarak İsmet Kavramı	46

3.1.1. Sözlük Olarak İsmet.....	46
3.1.2. Terim Olarak İsmet	46
4. Kapsam Yönünden Peygamberlerin İsmeti	47
5. Peygamberlerin İsmetinin Delilleri	50
6.İslam Mezheplerinin İsmet Konusuna Yaklaşımı	56
6.1. Eşarilere Göre İsmet.....	56
6.2. Maturidilere Göre İsmet	57
6.3. Şiilere Göre İsmet	58
6.4. Mutezileye Göre ismet	58
7. Mahiyet Açısından Peygamberlerin İsmeti	59
7.1. İtikadi Konularda İsmet.....	59
7.2. Vahiy Konusunda İsmet	63
7.3. Ameli Konularda İsmet	65
8. Kuran-ı Kerim’de Adı Geçen Bazı Peygamberler ve İsmet Sıfatı	67
8.1. Hz. Adem ve İsmet Sıfatı.....	67
8.2. Hz. Nuh ve İsmet Sıfatı	72
8.3. Hz. İbrahim ve İsmet Sıfatı.....	75
8.4. Hz. Lut ve İsmet Sıfatı.....	80
8.5. Hz. Yusuf ve İsmet Sıfatı.....	82
8.6. Hz. Musa ve İsmet Sıfatı	83
8.7. Hz. Yunus ve İsmet Sıfatı.....	86
8.8. Hz. Davud ve İsmet Sıfatı.....	87
8.9. Hz. Süleyman ve İsmet Sıfatı	89
8.10. Hz. Muhammed ve İsmet Sıfatı	91
SONUÇ	95
BİBLİYOGRAFYA	98

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	:Adı geçen tez
a.s.	: Aleyhisselam
A.Ü.	:Ankara Üniversitesi
b.	: bin
bkz.	: Bakınız
Bşk.	: Başkanlığı
c.	: cilt
c.c.	: Celle celaluhu
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Edt.	: Editör
h.	: hicri
H.z.	: Hazreti
İA	: İslami Araştırmalar
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Mtb.	: Matbaası
Nşr.	: Neşreden
Ö.	: Ölümü
R.a.	: Radiyallahu anh
s.	: Sahife
S.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
S.D.Ü.İ.F.D.	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Sy.	: Sayı
Thk.	: Tahkik
Trc.	: Tercüme eden
tsz.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzerleri
ve dğr.	: ve diğerleri
y. y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları
Yay. y.	: Yayınlayan yok

ÖNSÖZ

Bütün ilahi dinlerin temeli Allah inancına dayanmaktadır. İmanın üç temel esası olarak ortaya konan uluhiyet, nübüvvet ve ahiret konuları içinde en çok tartışılan nübüvvet konusu yani peygamberlik makamıdır. Özellikle Allah'ın varlığından çok peygamberlerin insanlara ilettiği ilahi mesajlar ve peygamberlerin fonksiyonuyla ilgili tartışmalar güncelliğini korumaktadır.

Buradan hareketle biz de konumuzu peygamberlik ve ismet sıfatı olarak belirleyip, peygamberliğin gerekliliğini ve peygamberlerin masumiyetini ortaya koymaya çalıştık. Aslında bu çalışmamız, ismine bakıldığında geniş olarak düşünülebilir. Biz de bunun farkında olarak konumuzu, genelde İslam ve özelde Kur'an perspektifinde sınırlandırıp inceleme yoluna gittik.

Konunun ileriki bölümlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağını düşünerek giriş bölümünde nebi, resul ve peygamber kavramlarının sözlük ve terim kavramları üzerinde durduk. Buradan hareketle nebi - resul mukayesesini ortaya koymaya çalıştık.

Birinci bölümde peygamberliğin önemi üzerinde durarak, insanların hangi noktalarda peygamberlere ihtiyaç duyduğunu elimizden geldiğince aktarmaya gayret ettik.

İkinci ve son bölümde peygamberlerin özellikleri ve sıfatları hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Ardından özellikle peygamberlere has olan ve hakkında birçok tartışmaların yapıldığı ismet konusu üzerinde durulmuş, peygamberlerin ismeti ile ilgili kelimelerin görüşleri aktarılmıştır. Bundan gayemiz, Allah'ın ilahi emirlerini insanlara iletmek üzere gönderilen peygamberlerin her konuda ortaya koydukları dürüstlük ve masumiyet sınırlarını belirlemektir. Böylece insanların peygamberlik müessesesine karşı ileri geri konuşmaları da engellenmiş olacaktır. Peygamberlik konusuyla ilgili birçok yanlış düşünceler ortaya atılması biraz da İslam dışı etkilerden kaynaklanmaktadır. Bu zamana kadar konuyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte, biz de farklı bir bakış açısıyla ele almaya çalıştık. Çalışmamızın mükemmel olduğunu iddia etmiyoruz ama kendi alanında faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızı yaparken öncelikle ana kaynaklara ulaşmaya gayret ettik. Ana kaynaklara ulaşamadığımız noktalarda ikinci derece kaynaklardan istifade etme yoluna gittik. Çalışmamızda, Mehmet Bulut'un "Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı" isimli basılmış doktora tezi ile Mustafa Sinanoğlu'nun "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet" adlı basılmamış doktora tezi bize ışık tutmuştur. Ancak bu tezler mukayeseli bir bakış açısıyla hazırlanmış ve kendi alanında bir boşluğu doldurmuştur. Ayrıca Nadim Macit'in "Hz. Nuh ve Nübüvveti" ile Kazım Güzel'in "Hz. İbrahim ve İsmet Sıfatı" adlı yüksek lisans tezleri de fayda sağlamıştır. Bu tezler de bir peygamberi esas alarak hazırlanmış ve spesifik olarak meseleyi ele almıştır. Bizim çalışmamız ise yukarıdakilerden farklı olarak, genel bir perspektif ile İslam'da peygamberlik ve İsmet konusuna yaklaşımları ortaya koymuştur. Çünkü peygamberleri, insan olmanın yanında ilahi koruma ve gözetim altında olan kimseler olarak kabul etmek lazımdır. Dolayısıyla bizim buradaki amacımız, peygamberlik ve ismet konusunun doğru anlaşılmasına bir nebze olsun katkıda bulunmaktır.

Dipnotları oluştururken önce yazarın soyadı ya da meşhur adı, adı, eser adı, yayın yeri ve tarihi, cilt ve sayfa sıralaması şeklinde verilmiştir. Yayınlayan ya da yayınevi dipnotlarda değil, bibliyografyada verilmiştir.

Kur'an ayetlerini dipnotlarda sure adı, numarası ve ayet numarası şeklinde vermeye çalıştık.

Hadis kaynakları verilirken orijinal adı Concordance et Indices de la Tradition Musulmane (el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Ehadisi'n-Nebevi) olan Hadis Sözlüğü esas alınmış; bu cihetle Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, İbn Mace ve Darimi'den alınan hadisler dipnotlarda kitap adı ve bab numarası şeklinde, Müslim ve İmam Malik'in Muvatta'ından alınan hadisler ise kitap adı ve hadis numarası ile verilmiştir.

Arapça ibare ve isimler yazılırken okunuşu esas alınmış olup, okuma kolaylığı sağlayacağı düşüncesiyle Arapça kitapların ve yazar isimlerinin başındaki öntakılar (en-el-es) ve bağlaçlar uygunluğuna göre kaldırılmıştır.

Çalışmalarımız sırasında yardım ve tavsiyelerinden istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük'e, Prof. Dr. Süleyman Toprak'a ve Yrd. Doç. Durmuş Özbek'e teşekkürü bir borç bilirim.

15.04.2006

Necati ŞAHİN

GİRİŞ

NEBİ, RESUL VE PEYGAMBER KAVRAMLARI

Peygamberlik konusu, iman esaslarının ikincisi olarak önemli bir yere sahiptir. Bu konuyla ilgili kavram tahlillerine girmeden önce, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta peygamberliğin nasıl anlaşıldığıyla ilgili kısa bir ön bilgi vermek sanırım faydalı olacaktır.

Eski Ahid’de peygamberler için nebi, roeh ve hozeh gibi terimler kullanılmıştır.¹ Yahudilik anlayışında Hz. Musa, peygamberlik müessesesinin en önemli timsalidir. Musa ile beraber, İbrahim, Harun, Samuel, İşaya, Yeremya, Hezekiel, Hoşea, Yoel, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekerya ve Malaki gibi peygamberler adları zikredilmektedir. Bunun yanında Miryam, Debora, Hulda, Noadya ve İşaya’nın hanımı olan kadın peygamberlerden de bahsedilmektedir. Peygamberlerin mucize gösterdikleri ve “Tanrı’nın ağzı” olarak nitelendirilmeleri yine bahsedilen konular arasındadır.²

Yeni Ahid’de ise peygamberler için prophetess terimi kullanılmaktadır.³ Ancak Hz. İsa, peygamberlik konumunun üzerine çıkarılmakta, uluhiyet atfedilmekte ve buna delil gösterilmektedir.⁴ Ancak bu gösterdikleri delil mantık dışıdır. Çünkü Allah’ın birliğinden bahseden bir peygamberden böyle bir şey beklenemez.⁵ Yahudilikte olduğu gibi Hıristiyanlıkta da Anna ve Filipus’un dört kızı gibi kadın peygamberlere rastlanmaktadır.⁶ Hıristiyan inancındaki baba–oğul-kutsal ruh telakkileri, İslam anlayışında kabul edilmeyen bir durum arz etmektedir. Yine Yahudiliğin kutsal kitabı olan Tevrat’ta, Hz. Musa’nın Tanrı ile güreştiği şeklinde beyanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu türlü bilgiler İslam inancı açısından tutarlı gözükmemektedir. Ayrıca Kur’an’da zikredilen peygamberlerden bir kısmı, Eski ve Yeni Ahid’de peygamber olarak zikredilmemektedir. Yahudi ve Hıristiyan inancında peygamberlikle ilgili verdiğimiz kısa bilgilerden sonra; Nebi, Resul ve Peygamber kavramları üzerinde durarak ardından İslam’ın peygamberlik ve İsmet konusuna bakışını işlemeye çalışacağız.

¹ Tekvin, 20/7; Tensiye 18/15; Samuel 9/9-10:

² Yavuz, Salih Sabri, İslam Düşüncesinde Nübüvvet, İstanbul, tsz., s. 29-30.

³ Matta, 11/9-14; Resullerin İşleri, 11/27.

⁴ Yuhanna, 1/1-3

⁵ Macit, Nadim, Kur’an ve Hadise Göre Şirk ve Müşrik Toplum, Konya, 1992, s. 151-156.

⁶ Luka, 2/36-38; Resullerin İşleri, 21/9.

1. Sözlük Olarak Nebi, Resul ve Peygamber Kavramları

1.1. Sözlük Olarak Nebi

Nebi kelimesi “nebee” fiilinden türetilmiş bir isimdir. Bu fiil, haber vermek anlamını ihtiva etmektedir. Aynı fiilden mastar olarak türetilen “nebe” kelimesi ise “haber” manasındadır. Kur’an’da “ Onlar birbirlerine neyi soruşturuyorlar. Hakkında ayrılığa düştükleri o büyük haberi mi?” ayetinde görüldüğü gibi aynı kelime “haber” manasında kullanılmıştır.⁷ “Nebi” kelimesi ise aynı kelimenin ism-i fail kalıbında “haber veren” manasındadır. Bu kelime “fa’îl” vezninde gelmiş olup, haber vermede aşırılık, fazlalık anlamını içermektedir.⁸

Bu kelime ile ilgili olarak şöyle bir kavram tahliline de gidilmiştir. Nebi kelimesi “nebve” mastarından türetilmiştir. Bu şekilde de “yerin yüksek kısmı”, “yüce” manasına gelmektedir. Dolayısıyla bu kelimedenden türetilen “nebi” kelimesi “makamı diğer insanlardan daha yüksek olan kişi” anlamında da kullanılmaktadır.⁹

Nebi kelimesinin şekli konusunda da farklı iki görüş vardır. Birincisi “hemzesiz” olan nebi, diğeri ise “hemzeli” olan “nebiü” şeklindedir. Buna göre “nebi” kelimesi sözlükte türediği kök itibariyle iki farklı anlamı ifade etmektedir:

Birincisi Nebi kelimesi, “yüce, ulu ve şerefli” anlamları taşıyan “nebve” veya “nebavet” kökünden türemiştir. Bu takdirde hemzesiz olarak “nebi” şeklinde kullanılması daha uygundur. Nebi kelimesinin bu kökten türediğini benimseyenler, nebinin Allah nezdinde yaratıkların en şerefli olması yönüyle değerlendirmektedirler. Nübüvvetin temelini oluşturan vahiy de, kaynağı Allah olmasından dolayı bir üstünlüğe sahiptir. Bu nedenle söz konusu kelimenin, peygamberler dışındaki kimselerin üstünlüğünü ifade etmek için kullanılmasının doğru olmadığı beyan edilmiştir.¹⁰ Kur’an-ı Kerim’de Peygamber Efendimiz için kullanılan “...ve onu üstün bir makama yücelttik”¹¹ ayeti bu bağlamda düşünüldüğünde, yukarıdaki anlamı doğrular niteliktedir.

⁷ Nebe, 78/1-2

⁸ İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem, Lisanü’l-Arab, Beyrut, tsz, c. XV, s. 302-303.

⁹ İbn Manzur, a.g.e.,c. XV, s. 302; Tehanevi, M. Ali b. Ali, Keşşafu Istılahatı’l-Fünun, İstanbul, 1984, c. II, s. 1358-1359.

¹⁰ Zebidi, Muhammed Murtaza Hüseyini, Tacü’l-Arus, Beyrut, 1988, c. X, s. 354–355; Firuzabadi, Muhammed b. Yakub eş-Şirazi, Kamusu’l-Muhit, Beyrut, 1991, c. IV, s. 57.

¹¹ Meryem, 19/17.

İkincisi ise aslı hemzeli olan Nebi kelimesi; “haber verme, bir yerden başka bir yere gitme” anlamındaki “n-b-e” fiilinden türemiştir. İbn Manzur, peygamberlerin “nebi” olarak isimlendirilmelerinin “Allah’tan haber getirme” özelliklerinden kaynaklandığını söylemektedir. Bu kelime “haber” anlamı taşıyan kökten türediğinden hem “haber alan”, hem de “haber veren” anlamlarına gelmektedir.¹²

“Nebi” kelimesi genel olarak hemzesiz olarak kullanılır. Ancak bu durum, onun “n-b-e” kökünden türemediğini göstermez. Kullanılışındaki zorluk dikkate alınarak Arap dili gramerine göre, nebi kelimesinin sonundaki ‘hemze’, ‘yâ’ harfine dönüştürülerek “en-Nebi” şeklini almıştır.¹³

Netice olarak nebi kelimesinin haber getiren, haber veren ve yücelik manalarını taşıdığı konusundaki görüşün daha yaygınlık arz ettiği görülmektedir.

1.2. Sözlük Olarak Resul

“Resul” kelimesi sözlük anlamı olarak, “rasele” fiilinden ifal vezninde olup “göndermek, yollamak” manasına gelen “ırsal” mastarından türetilmiştir. İrsal kelimesi feül vezninde olup, mefûl vezninin kazandırdığı “gönderilen” manasına gelmektedir.¹⁴

“Resul” kelimesine, “haber ulaşmasında gönderenden gönderilene aracı olan, gönderenin haberine uyan” manaları da verilebilir. Ayrıca Allah’ın vahyini öğretecek isim olan “resul” kelimesi “rıfk, merhamet, yumuşaklık” manalarına da gelmektedir.¹⁵

“Resul” kelimesi, sözlükte -din ile ilgisi olmayan- “elçi” anlamında, onu gönderen şahsın yüklemiş olduğu görevi teslim alarak yerine getirmesini emrettiği kimse anlama gelmektedir. Dolayısıyla bir kimse önemli bir iş için gönderildiğinde o kimse o işin elçisi (resul) olmuş olur.¹⁶

Kur’an-ı Kerim’de bu kelime “önemli bir görev için gönderilen elçi” anlamında kullanılmıştır.¹⁷ Ayrıca bir kimseye bir işi temkinli ve rahat yapması bildirilirken, aynı kökten türemiş olan “ala reslike” (temkinli ve yavaş ol) ifadesi kullanılır. Ayrıca “Ebu

¹² İbn Manzur, a.g.e., c. XV, s. 302-303.

¹³ İbn Manzur, a.g.e., c. XV, s. 302-303; Zebidi, a.g.e., c. I, s. 122-123.

¹⁴ İbn Manzur, a.g.e., c. XI, s.282-283; Sarı, Mevlüt, Mevarid Arapça – Türkçe Lügat, İstanbul, 1982, s. 604-605

¹⁵ Ragıb el-İsfehani, Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, Mu’cemü Müfredatı Elfazı’l-Kur’an, Mısır, 1973, s. 200.

¹⁶ Cürçani, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, Ta’rifat, Kahire, 1357, s. 110; Zebidi, a.g.e., c. VII, s. 344.

¹⁷ Neml, 27/35.

Amr'a mesajı iletmez misin" ifadesinden anlaşıldığına göre "resul" kelimesinin "mesaj" anlamında da kullanıldığı görülmektedir.¹⁸

Resul kelimesiyle aynı kökten gelen risalet ise "görev" anlamına gelmektedir. Resul ve risalet bazı durumlarda aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Resul kelimesi hem müzekker hem de müennes olarak kullanıldığı gibi tekil ve çoğul olarak da kullanılmaktadır.¹⁹

Sonuç olarak "resul" kelimesi bir görev için gönderilen kimse, elçi anlamlarını içermekte olup Allah'ın göndermiş olduğu peygamberler için verilen özel isim şekline dönüşmüştür.

1.3. Sözlük Olarak Peygamber

"Peygamber" kelimesi Farsça bileşik bir isim olup "peyam" ve "ber" kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. "Peygam (peyam); "haber, başkalarından alınan bilgi" anlamı taşımakta olup, "ber" kelimesi de farsça sıfat olup "alan, getirip götür" anlamlarını ihtiva etmektedir. Ayrıca haber getirici, hususiyle Allah'ın emrini bildirici, yalvaç anlamlarına da gelir."²⁰ Sonuç olarak peygamber; haber getiren, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara haber veren, nebi ve resul olma özelliğini de kapsayan kimse olarak tanımlanabilir. Yani Allah tarafından kullarına emir ve yasaklarını tebliğ görevi verilmiş olan kimseye peygamber denilir. Dolayısıyla peygamber Allah'tan haber aldığı için nebi, aldığı haberi insanlara bildirdiği için de resul özelliklerini içinde barındırmış olmaktadır.²¹ Buradan hareketle peygamber, resul ve nebi kelimelerinin de manalarını içine alan özel bir isim halini almış olup, her iki kelimeyi de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

¹⁸ İsfehani, a.g.e., s. 200;İbn Manzur, a.g.e., c. XI, s. 283; Firuzabadi, a.g.e., c. III, s. 563.

¹⁹ İbn Manzur, a.g.e., c. XI, s. 283-284.

²⁰ Şükûn, Ziya, Farsça-Türkçe Lügat, Ferhengi Ziya, İstanbul, 1967, c. I, s. 515.

²¹ Hüseyin Kazım Kadri, Türk Lügatı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, c. II, s. 63, 72; Hüseyin Remzi, İlaveli Müntehebat-ı Lügat-i Osmaniyye , İstanbul, 1880, c. I, s. 140; Özbek, Durmuş, Saduddin Teftazani ve Nübüvvet Görüşü, Konya, 2002, s. 98-99.

2. Terim Olarak Nebi, Resul ve Peygamber Kavramları

2.1. Terim Olarak Nebi

Nebi kelimesinin terim anlamıyla ilgili olarak birçok tarif yapılmıştır. Ancak biz Kelam alimlerinin bununla ilgili tanımları çerçevesinde konuyu açıklamaya çalışacağız.

Cürcani, nebi kelimesini “Allah’ın melek aracılığıyla ya da ilham suretiyle ve yahut ta salih rüya yoluyla ilahi bilgileri aktardığı kimseler” olarak tarif etmiştir.²² Ayrıca Cürcani; Bir melek aracılığıyla Allah’tan vahiy alan, kalbine vahyolunan, meleğin kendine vahyi indirdiği kimse şeklinde de yukarıdaki tanımla uyuşan farklı tanım ortaya koymuştur.²³

Bununla beraber nebinin farklı bir yönü dikkate alınarak şöyle bir tarif yapılmıştır: “Allah’ın kulları arasından seçerek bir kavme veya bütün insanlığa, tebliğ göreviyle gönderdiği kimseler nebi olarak isimlendirilmiştir.”²⁴ Burada dikkat çeken husus, Nebi’nin Allah’tan aldığı ilahi emirleri tebliğ etmekle yükümlü olmasıdır. Yalnız nebi’nin bu görevle yükümlü olması risaletle görevlendirilen peygamberlere ait bir özelliktir. Sadece nübüvveti sahip olanlar bununla yükümlü değildir.

“Nebi, kendisine vahyedilene tebliğ için Allah’ın insanlara gönderdiği kimse” olarak da tarif edilebilir. Dolayısıyla Nebi, tebliğ emri olmasa bile vahiy ve tebliği hayatında uygulayan kimsedir.²⁵

Sonuç olarak Nebi kelimesini; kendisine ait müstakil bir şeriatı olmayıp, tebliğ görevi verilmiş olsun ya da olmasın önceki bir şeriatla amel eden; Allah’ın vahyettiği şeylerden insanları haberdar eden kimse şeklinde tanımlamak mümkündür.

2.2. Terim Olarak Resul

“Resul” kelimesinin terim anlamıyla ilgili olarak değişik tanımlar ortaya konmuştur. Bu tanımlardan en yaygın olanları mümkün olduğunca aşağıda verilmeye çalışılacaktır.

Teftazani’ye göre sözlükte elçi, mesaj vb. anlamlarına gelen resul kelimesi terim olarak, “Allah’ın emir ve yasaklarını tebliğ etmekle yükümlü olup, kendisine bir

²² Cürcani, a.g.e., s. 239.

²³ Cürcani, , a.g.e., s.125.

²⁴ Tehanevi, a.g.e., c. II, s. 1358-1359.

²⁵ Gölcük, Şerafeddin, İslam Akaidi, Konya, 1999. s. 141.

kitap ve şeriat verilen peygamber” demektir.²⁶ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere resul özellikle kendisine yeni bir şeriat verilmiş olması yönüyle nebiden ayrılmaktadır. Cürcani’nin de işaret ettiği gibi Cebrail’in resule, yeni bir kitap indirmesi suretiyle özel bir görev yüklenmiştir. Böylece risalet, bir öncekini açıklamayıp yeni bir şeriatın tesisini ihtiva eden özel bir görev halini almaktadır.²⁷

Bu durumda “Resul, Cebrail aracılığıyla kendisine Allah katından bir kitap, insanlara tebliğ edilecek bir ilahi kanun verilen kimsedir”²⁸ şeklinde de tanımlanabilir

Ayrıca resul kelimesi, Kur’an’da sözlük olarak “elçi” manasında da kullanılmış ve bununla bazen “melek” kastedilmiştir. Buna örnek olarak “*O Kur’an şüphesiz değerli, güçlü ve arşın sahibi olan Allah’ın katından itibarlı bir elçinin(resul) getirdiği sözdür*”²⁹ ayetidir. Söz konusu ayette geçen resul kelimesi, Cebrail’e işaret eden “melek” anlamında kullanılmıştır. İslam alimlerinden Hasan Basri, Katâde ve Dahhâk’ın da içinde bulunduğu çoğunluk bu görüşü benimsemişlerdir.³⁰ Ayrıca Hud suresinde geçen “*Ey Lut, biz Rabbinin elçileriyiz*” ayetinde geçen elçilerle yine melekler kendilerini kastetmişlerdir. Resul kelimesi bu ve bundan başka daha birçok ayette aynı anlamda kullanılmıştır.³¹

Yine Kur’an’da bazen “elçi” anlamında kullanılan resul kelimesiyle peygamberler kastedilmiştir. Hz. Peygamber’den bahsedilirken onun ancak “resul” olduğu özellikle vurgulanmıştır.³² Söz konusu ayette onun resul olduğunun vurgulanması, sadece bir insan olduğu ve aynı zamanda daha önceki peygamberler gibi bir peygamber olduğuna işaret etmek içindir. Böylece her insan gibi ölümü tadacağından dolayı Hz. Peygamber’e uluhiyyet atfetmenin yanlış olduğunu ifade etmek için sadece resul olduğu vurgulanmıştır.³³ Yine resul kelimesi bunun dışında bir kısım ayetlerde de “peygamberler” anlamında kullanılmıştır.³⁴ Bundan ayrı olarak

²⁶ Tefazani, Şerhu’l-Makasid, c. V, s.6.

²⁷ Cürcani, a.g.e., s. 239.

²⁸ Gölcük, a.g.e., s. 140.

²⁹ Tekvir, 81/19.

³⁰ Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, el-Camiu li Ahkami’l-Kur’an, Mısır, 1967, c. XIX, s. 240.

³¹ Hud 11/81; Hud, 11/77; Ankebut, 29/31; Mürselat, 77/1; Zuhuf, 43/80; Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Camiu’l-Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an, Beyrut, 1954, c. XII, s. 89-90.

³² Al-i İmran, 3/144

³³ Taberi, a.g.e., c. IV, s.110; Kurtubi, a.g.e., c. IV, s. 222.

³⁴ Maide, 5/67; En’am, 6/48.

Mü'minun suresinde “*Ey Peygamberler, temiz olanlardan yiyiniz*”³⁵ buyurulmaktadır. Burada resul kelimesinin çoğulu olan “rusül” kelimesi kullanılmıştır.

Kurtubi bu kelimenin çoğul olarak kullanılmış olmasına rağmen, sadece Hz. Peygamberi ifade ettiğini söyleyerek ayeti tahsis etmiştir. Çünkü onun görüşüne göre Hz. Peygamber, bütün resullerin konumundadır. Dolayısıyla hitap bütün peygamberleri temsilen ona yapılmıştır.³⁶

Taberi de aynı ayetin tefsirinde yukarıdaki görüşü destekleyen bir görüş ortaya koymuştur. Bazen bir kişiye hitap ederken onun temsil ettiği gurubun kastedilebileceğini beyan etmiştir. Böylece bütün peygamberlerin nezdinde Hz. Peygamber’e hitabedilmiştir.³⁷

İsfehani ise, buradaki rusül kelimesinin hem Hz. Peygamberi hem de ileri gelen sahabelerini kapsadığını ifade etmektedir. Çünkü Allah, ileri gelen sahabeleri devamlı Hz. Peygamberle birlikte olmaları sebebiyle bu kavrama dahil etmiştir.³⁸ Kendisine vahiy ile şeriat verilen ve onu tebliğ etmekle görevlendirilen peygamber de resul olarak isimlendirilmektedir.³⁹

Yukarda uzun uzun yapılan tariflerden sonra resul kelimesini, Allah’ın kendisine yeni bir kitap ve şeriat verdiği kimse şeklinde tanımlamak daha doğru gözükmektedir.

2.3. Terim Olarak Peygamber

Yüce Allah tarafından insanlara emir ve yasaklarını öğretmek, ilahi gerçekleri ve doğru yolu göstermek için gönderilen kimse peygamberdir. Aynı zamanda peygamber İlahi kitabı insanlara bildirip öğreten ve nefsinde tatbik ederek insanlara iyi bir örnek olan ayrıca mucizelerle desteklenen kimsedir. Peygamber, Allahu Teala’nın dini ve dünyevi konularda insanları bilgilendirip emir ve yasaklarını haber vermek için seçtiği kimse olarak da tarif edilebilir.⁴⁰ Yüce Allah kullarına kendisini daha iyi tanıtmak, emir ve yasaklarını aktarmak, insanların kulluk görevlerini nasıl yapacaklarını, birbirlerine nasıl davranacaklarını göstermek istemiştir. Dolayısıyla

³⁵ Mü'minun, 23/51.

³⁶ Kurtubi, a.g.e., c. XII, s. 28.

³⁷ Taberi, a.g.e., c. XII, s. 127.

³⁸ İsfehani, a.g.e., s. 353.

³⁹ Soysaldı, H. Mehmet, Kur’an Semantiği Açısından İnançla İlgili temel Kavramlar, İzmir, 1997, s.143.

⁴⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, “Peygamberlik Müessesesi ve Peygamberler”, İslam’da İnanç Esasları, İstanbul, 1998, s.170.

dünya ve ahiret nizamının sağlanmasında insanlar içinden bir rehber ve önder seçmiştir. Çünkü insanlar yarata ile temas kuracak ve meleklerle iletişim içinde olacak yapıda olmadığından Allah ile kullar arasında iletişimi sağlayan seçkin kullar vardır. İşte bu kimseler peygamber olarak isimlendirilmektedir.⁴¹

Genel bir tanım olarak peygamber hem nebinin özelliklerini hem de resul kelimesinin özelliklerini ve görevlerini içinde barındırmaktadır. Yani iki kavramın ortak adı peygamber olmaktadır.⁴²

Sonuçta peygamber kelimesi hakkında çok ayrıntılı bir tanım verilmemesinin sebebi, nebi ve resul kelimelerinin yerine ortak olarak kullanılan bir terim olması hasebiyledir.

3. Nebi ile Resul Arasındaki Fark

Kur'an-ı Kerim'de peygamberler için kullanılan "nebi" ve "resul" terimleri arasında fark olup olmadığı hususu geniş tartışmalara yol açmıştır. Söz konusu bu iki terimin birbirleriyle yakın ilişkileri bulunmakla birlikte, kendilerine has farklı anlamlar taşıdıkları da görülmektedir. Bu terimler Kur'an'da ayrı ayrı peygamberleri ifade ettikleri gibi bazen aynı peygamber için ikisinin birden kullanıldığı da dikkatlerden kaçmamaktadır.⁴³ Bu konu hakkındaki görüşleri, ilgili ayetler ışığında aktarmaya gayret edeceğiz.

Zemahşeri, "*Biz, senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki o, bir temennide bulunduğu, şeytan onun dileğine ille de (beşeri arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder.*"⁴⁴ mealindeki ayetin yorumunda "resul" ve "nebi" terimlerinin farklılığından bahsetmiştir. "Resul"ün kendisine yeni bir kitap ve şariat verilen peygamber iken, "Nebi"nin önceki peygamberin şariatına uymaya çağıran bir kimse olduğunu beyan etmiştir.⁴⁵

Kadi Abdülcebbar'ın görüşü ise, Zemahşeri'nin görüşünden farklı bir durum arz etmektedir. Ona göre resul; Allah tarafından gönderilen peygamberdir. Nebi de ister haber, isterse yükseklik anlamını taşıyan kökten türetilmiş olsun, aynı şekilde

⁴¹ Cerrahoğlu, İsmail, Kur'an-ı Kerim'den Öğütler, Ankara, 1991, s. 73-74.

⁴² Gölcük, Şerafeddin, a.g.e., s. 141.

⁴³ Araf, 7/157,158; Meryem, 19/51, 54; Ahzab, 33/40; Hacc, 52/22.

⁴⁴ Hacc, 22/52.

⁴⁵ Zemahşeri, Ebul'-Kasım Carullah Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer, el-Keşşafu an Hakaiki Gavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil Thk. (Adil Ahmed Abdülmevcud- Ali Muhammed Muavvıd), Riyad, 1998, c IV, s. 203-204.

terim olarak Allah'ın gönderdiği peygamber anlamını ihtiva etmektedir. Buradan hareketle her resul nebidir, her nebi de resuldür ve ikisi arasında fark yoktur. Dolayısıyla resul ve nebi kelimelerinin aynı ayette birlikte kullanılması, onların birbirlerinden farklı oldukları anlamına gelmemektedir.⁴⁶ Söz konusu ayette Allah nar ve hurma örneğinde olduğu gibi Hz. Peygamberi diğer nebilerden ayrı tutmuştur. Çünkü nar ve hurma ikisi de meyve olduğu halde özellikleri açısından farklıdır.⁴⁷ Yine ona göre “*Biz hangi ülkeye bir nebi gönderdiysek onun halkını –yalvarıp yakarsınlar diye- mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkıştırdır*”⁴⁸ ayeti de, nebinin mürsel (gönderilmiş) olduğuna delil teşkil etmektedir. Sonuçta her iki durumda da resul ve nebi kelimeleri, birbirini nefyedici bir durum arz etmemektedir.

Peygamberimiz hakkında resul ve nebi terimlerinin birlikte kullanıldığı; “*Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye (resule), o ümmi peygambere (nebiye) uyarlar*”⁴⁹ mealindeki ayette görülmektedir. Bu ayetin tefsirinde Matüridi, bu iki terimi farklı bir şekilde açıklamıştır. Ona göre; “Resul, risaleti tebliğ için gönderilmiş ve onunla görevlendirilmiştir. İnsanlar sorsun veya sormasın, istesin ya da istemesin o tebliğle yükümlüdür. Nebi ise insanların kendisine bir şey sormaları veya haber vermesini istemeleri üzerine onlara haber veren kimsedir.”⁵⁰ Matüridi’nin bu farklı açıklamaları yaparken kelimelerin yapısından hareket ettiği dikkatlerden kaçmamaktadır.

Zemahşeri aynı ayetin izahında “Resul”ü “kendisine kitap vahyedilen”; “Nebi”yi ise “mucizeler sahibi peygamber” olarak nitelendirmiştir.⁵¹

Kurtubi ayetle ilgili açıklamalarında resul kelimesinin nebi kelimesine nispetle dar kapsamlı olduğunu belirtmiş, bu iki terimin farklılığına şu hadisi delil getirmiştir: Peygamberimiz sahabelerden Bera’nın “*göndermiş olduğun resulüne iman ettim*” şeklindeki cümlesini değiştirmiş ve “*göndermiş olduğun nebine iman ettim*” şeklinde söylemesini buyurmuştur.⁵² Ona göre birinci cümlede risalet tekrar edilmiştir ve bu tekrarda bir fayda yoktur. Halbuki ikinci cümlede tekrar olmayıp her iki anlam da ifade

⁴⁶ Kadi Abdülcebbar b. Ahmed, Şerhu’l-Usuli’l-Hamse (Nşr. Abdülkerim Osman), Kahire, 1965, s.567-568.

⁴⁷ Özbek, a.g.e., s. 117-118.

⁴⁸ Araf, 7/94.

⁴⁹ Araf, 7/157.

⁵⁰ Matüridi, Ebu Mansur Muhammed, Te’vilatü Ehli’s-Sünne, (Thk. Fatıma Yusuf El-Haymi), Beyrut, 2004, c. II, s. 295-296.

⁵¹ Zemahşeri, a.g.e., c. II, s.518.

⁵² Mevsüatü’s-Sünne el-Kütübü’s-Sitte ve Şuruhu, “Buhari, Vudû’, 75”, İstanbul, 1992, c. I, s. 67.

edilmektedir. Her resul nebidir, fakat her nebi resul değildir. Resul ve nebi haber vermek konusunda müşterek iseler de, risalet konusunda birbirlerinden ayrılırlar.⁵³

Zemahşeri ise, “ *Kitap’ta Musa’yu da an. Gerçekten o ihlas sahibi idi ve hem resul, hem de nebi idi*”⁵⁴ ayetiyle ilgili açıklamasında Resul kelimesini, “Nebilerden kitap sahibi olan peygamber” şeklinde tanımlamış; Nebi için de “kendisine ait kitabı olmasa bile -Yuşa peygamber gibi- Allah Teala’dan haber veren peygamber” tanımını yapmıştır.⁵⁵

Fahredden Razi, Zemahşeri’ye benzer bir yaklaşımla bu iki kavramın farklılığına işaret etmiştir. Mutezile ise; nebi ile resul arasında bir farklılık görmemiş ve bu konuda birçok delil ortaya koymuştur. Onların bu görüşlerine karşılık Razi, Hacc Suresi 52. ayetin tefsirinde söz konusu iki terimin farklılığını delillerle ortaya koymuştur.⁵⁶

İbn Kesir, Allah’ın Hz. Musa için iki ayrı vasfı bir araya getirdiğini ifade etmek suretiyle terimlerin farklılığını dile getirmiştir. O ayrıca, “ *Kitap’ta İsmail’i de an. Gerçekten o, sözüne sadıktı, resul ve nebi idi*”⁵⁷ ayetiyle ilgili olarak, burada İsmail’in kardeşi İshak’a üstünlüğüne delalet vardır. Çünkü İshak sadece nübüvvetle vasıflandırılırken, İsmail için her ikisi de kullanılmıştır demek suretiyle terimlerin farklılığını vurgulamıştır.⁵⁸

Yukarda alimlerin konuyla ilgili yaptıkları değerlendirmeleri mümkün olduğunca vermeye çalıştık. Dolayısıyla Kur’an’daki kullanımları itibariyle resul ve nebi kelimeleri arasında hiçbir fark olmadığını söylemek zor görünmektedir. Her şeyden önce iki kelimenin farklı köklere ve ayrı sözlük anlamlarına sahip oldukları unutulmamalıdır. Tek tek ortaya konulacağı gibi bunlar, yüklendiği anlamlar ve görevler açısından pek çok farklılıklar taşımaktadır.

“Resul ile nebi arasındaki farklar şu şekilde sıralanabilir:

Öncelikle Nebi kavramı resulden daha geneldir. Zira nebinin sahip olduğu nübüvvet özelliği aynı zamanda resul olan peygamberler için de geçerlidir. Ancak resullerin taşıdığı risalet görevi, sadece onlara ait bir özelliktir. Nübüvvet tüm

⁵³ Kurtubi, a.g.e., c. VII. s. 297.

⁵⁴ Meryem, 19/51

⁵⁵ Zemahşeri, a.g.e., c. IV, s. 27.

⁵⁶ Razi, Fahrudin, Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb (Trc. Suat Yıldırım ve dğr.) Ankara 1993, c. XV, s. 368.

⁵⁷ Meryem, 19/54.

⁵⁸ Meryem, 19/49; İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur’ani'l-Azim, Kahire, 1966, c. III, s. 131–132.

peygamberlerin taşıdığı özellik olması yönünden daha genellik arz eder. Ancak resul, nübüvvet özelliğini taşıması sebebiyle daha kapsamlıdır. Bu durumda her resul nebidir, ancak her nebi resul değildir.

Yine Nebi, kendinden önceki peygamberlere indirilmiş olan kitaplarla hükmeden, kendilerine kitap verilmeyen peygamber olduğu halde; resul kendisine özel bir kitap ve şariat verilen peygamber olarak tarif edilir. Resul ise, kendinden önceki şariatların hükümlerini ortadan kaldırdığı halde, nebi olanlara böyle bir özellik verilmemiştir.”⁵⁹ Bu durumda kendisine kitap verilmeyen, ancak önceki peygamberin şariatıyla amel eden peygamber resul olarak nitelendirilemez.

Cürcani, resul olan peygamberin, nübüvvet vahyinin üstünde olan bir vahiy almak suretiyle nebiden daha üstün olduğunu söylemektedir. Bu şekilde nebilere inen vahiy ile resullere inen vahiy birbirinden ayırmakta ve ikisi arasındaki farkı bu ayırımı dayandırmaktadır. Cürcani, Cebrail’in özellikle Allah’tan aldığı kitabı indirmek suretiyle peygamberine vahyetmesini risalet vahiyi olarak tanımlamaktadır.⁶⁰

Abdülkahir el-Bağdadi ise, Cürcani’nin bu yaklaşımından farklı olarak iki terimi ayırımı tabi tutmaktadır. Ona göre Nebi, “kendisine Allah’tan vahiy gelen ve vahiyle birlikte kendisine melek inen kimse” olarak tarif edilir.⁶¹

Mu’tezile alimlerine göre ise nebi ile resul arasındaki fark sadece, nebinin ilham yoluyla vahiy alması, resulün ise aynı zamanda melek aracılığıyla vahiy alan peygamber olmasıdır.⁶² Burada ortaya konan ayırımlar dikkatle incelendiğinde Cürcani’nin yaklaşımıyla Mu’tezilenin yaklaşımının paralellik gösterdiği görülür.

Yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi Mu’tezile, nebi ve resul arasında farklılık olmadığı şeklindeki görüşünü bir takım ayetlerle desteklemeye çalışmıştır. Bu görüşleri Fahreddin Razi hem aşağıdaki şekilde aktarmış hem de bu görüşleri tenkit yoluna gitmiştir.

Mutezile’nin görüşüne göre Hacc suresinin 52. ayetinde, nebinin aynı zamanda resul olduğu anlaşılmaktadır. Yine onlara göre, Allah’ın Hz. Muhammed(s.a.v.)’i nebilerin sonuncusu olarak nitelendirmesi de bir fark olmadığını ortaya koymaktadır. Şayet nebi ve resul farklı olsaydı Hz. Muhammed’dan sonra nebilerin gelmesi söz

⁵⁹ Yavuz, Salih Sabri, a.g.e., s.17-18.

⁶⁰ Cürcani, a.g.e., s.239.

⁶¹ Bağdadi, Abdülkahir, Usulü’-d-Din, Beyrut, 1981, s.154.

⁶² Cürcani, a.g.e., s.110.

konusu olurdu. Yüce Allah Hz. Peygambere bazen nebi bazen de resul şeklinde hitap etmiştir. Eğer aralarında fark olsaydı Allah ona bunlardan sadece biriyle hitap ederdi.⁶³

Fahreddin Razi, Mu'tezile'nin bu görüşlerini tenkit ederek nebi ile resul arasındaki farkı şöyle ortaya koymaktadır: Hacc suresinde geçen “ *senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki...*” şeklindeki ayet, Mu'tezilenin aksine bu iki kelime arasında fark olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ayette nebi resul kelimesine atfedilmiştir. Bu durumda da farklılığın olduğu açıktır. Çünkü dil kurallarına göre genel özele atfedilir. Bu durumda ayete göre nebi genel, resul ise özeldir. Zuhurf Suresi 6. ayeti ile ve Hz. Peygamberin hadisinin de kendi görüşünü desteklediğini beyan etmektedir.⁶⁴

Fahreddin Razi, İslam alimlerinin resul ile nebi arasında farklılıklar tespit ettiklerini beyan etmiştir. Bu durumda aşağıdaki farklılıkları aktararak kendi görüşünü ortaya koymuştur.

a) Nebilerden resul olanlar hem mucizesi, hem de kendisine indirilmiş olan bir kitabı olandır. Resul olmayan nebi ise, kendisine indirilmiş bir kitabı olmayıp, önce indirilmiş bir kitaba iman etmeye davetle emrolunan kimsedir.

b) Mucizesi ve kitabı olup, kendisinden önceki şeriatı nesheden kimse resul, bu özellikleri bulunmayan kimse ise resul olmayan nebidir. Bu görüşte olanların mantığından hareketle; nesheden bir kitap getirmediikleri için Hz. İshak, Hz. Yakub, Hz. Eyyub, Hz. Yunus, Hz. Harun, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ı resul olarak kabul etmemeleri gerektiği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

c) Kendisine açıkça meleğin gelerek insanları dine davet etmeyi emrettiği kimse resul; böyle olmayıp ta kendisinin peygamber olduğunu rüyasında gören, yahut da resullerden birinin kendisine Allah'ın elçisi olduğunu haber verdiği kimse ise resul olmayan nebidir. Söz konusu bu son görüşü, Fahreddin Razi de tercih ederek en uygun görüş olduğunu beyan etmiştir.⁶⁵

Kur'an-ı Kerim'de nebi ile resul kelimesinin beraber kullanıldığı ayetler, bu iki kavram arasında bir mukayese yapılmasına imkan vermesi açısından önemlidir. Araf suresinde Hz. Peygamberin “hem nebi hem de resul”⁶⁶ olarak vasıflandırılmış olması

⁶³ Razi, Tefsir-i Kebir., c.XVI, s. 336.

⁶⁴ Razi, a.g.e., c. XVI, s. 336.

⁶⁵ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XVI, s. 336-337.

⁶⁶ A'raf, 7/158.

ilk bakışta bu ikisi arasında bir fark olmadığı izlenimini verse de müfessirler bunun aslında ikisi arasında fark olduğunu gösterdiğini söylemişlerdir. Ayette geçen nebi, resulden sonra zikredilmek suretiyle risalete dikkat çekilmektedir. Burada resul kelimesi elçi anlamında kullanılmış, terim anlamı dikkate alınmamıştır.⁶⁷

Yine yukarıda değindiğimiz gibi Hz. Peygamber, Bera'nın '*bi rasulike'l-lezi erselte amentü*' sözünü reddederek, bunun '*amentü binebiyyike'l-lezi erselte*' şeklinde olması gerektiğini belirtmesi de bu noktada manidardır. Çünkü ilk söyleyişinde risalet özelliği tekrar edilmektedir. Halbuki "resul olarak gönderdiğin nebiye inandım" sözünde her iki anlam ifade edilmiş olmaktadır.⁶⁸

Meryem suresinde geçen ayette de Musa (a.s.) ve İsmail(a.s.) hem nebi hem de resul olarak zikredilmektedir.⁶⁹ Bu ayeti tefsir eden İbn Aşur, ayette nebi resule atfedilerek risalete vurgu yapıldığını beyan etmektedir. Onun görüşüne göre Musa (a.s.)'nın bu iki kavramla vasıflandırılması ikisi arasında fark olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Ayetten hareketle Hz. Musa'nın hem Allah'tan vahiy alan bir nebi, hem de insanlığa gönderilmiş bir resul olarak anlaşılması daha tutarlı gözükmektedir.⁷⁰

Kur'an-ı Kerim'de bu iki kavram arasında fark olduğunu ortaya koyan en önemli ayet, Hacc suresinin 52. ayetidir. Mutezile'nin delil olarak gösterdiği bu ayetten hareketle İslam alimleri, iki meseleye işaret etmektedirler. Ayetten çıkarılan yoruma göre Peygamberlerin içinde resul olanlar ve olmayanlar vardır. Ayrıca resul olarak gönderilmeyen kimseye "nebi" denilmesi uygun değildir.⁷¹ Ancak burada nebi ile resul ayrı ayrı zikredilerek aralarındaki farka işaret edilmiştir. Elmalı Hamdi Yazır da bu ayetten yola çıkarak nebi ile resul arasında fark olduğunu anlattığını belirtmektedir.⁷²

Kur'an'dan her iki kavram arasında fark olduğunu anlamak mümkün olduğu gibi, bu iki kavramın aynı anlamda kullanıldığını anlamak da mümkündür. Fakat ilgili ayetlerle nebi ile resul arasında fark olduğuna dair delil getirmek hem daha kolaydır, hem de bunları te'vile kalkışmadan bu yönde değerlendirmek daha uygundur. Hz. Peygamber'den peygamberlerin sayısı hakkında varid olan hadiste böyle bir ayırım

⁶⁷ Yavuz, Salih Sabri, a.g.e., s.19.

⁶⁸ Kurtubi, el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an (Trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul, 2001, c. VII, s. 479.

⁶⁹ Meryem, 19/51-54.

⁷⁰ İbn Aşur, Muhammed Tahir, Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, Tunus, 1997., c. VIII, s. 127.

⁷¹ Kurtubi, , a.g.e., c. XII, s. 127-128.

⁷² Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, tsz., c. V, s. 496-497.

açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Hz. Peygamber nebi ve resullerin sayısı hakkındaki bir soruya “*Nebilerin sayısı yüz yirmi dört bin, resullerin sayısı üç yüz on üçtür*” şeklinde cevap vermiştir.⁷³

İbn Abbas, bu iki kavrama “muhaddes” terimini de ekleyerek ayetin bu şekilde anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁴

Hakim et-Tirmizi (ö. 285/898), konuyu İbn Abbas’tan hareketle farklı bir şekilde değerlendirmiştir. “O’na göre Allah’ın insanlar arasına gönderdiği ve kendilerinden söz aldığı üç gurup mevcuttur. Bunlar: Resul, nebi ve muhaddestir. Resul ile Allah arasındaki bağ risaletle, nebininki nübüvvetle, muhaddestinki ise velayetle gerçekleşir. Risalet görevinin yerine getirilmesi şeriatle mümkün iken, nübüvvetin ifası ise Allah’tan gelen haberleri saklamadan haber vermekle mümkündür. Resul ve nebi’nin sözlerini inkar etmek küfrü gerektirdiği halde, velinin sözünü reddeden kafir olmayıp, sadece onun nurundan mahrum olur.”⁷⁵

Netice itibarıyla bu bölümde resul, nebi ve peygamber kelimeleri üzerinde durulmuş, temel kaynaklardan bu kelimelerin sözlük ve terim manalarını detaylı olarak vermeye gayret edilmiştir. Resul ve nebi kelimelerinin, Kur’an’da birbirleriyle aynı anlama gelip gelmedikleri noktasında farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bu terimlerin ayetlerde bazen beraber, bazen ayrı ayrı kullanılmalarıyla ilgili olarak alimler arasında görüş farklılıkları oluşmuştur.

Nebi ile resul arasında fark olmadığını ve aynı anlamı ifade ettiğini öne sürenlerin görüşleri pek tutarlı gözükmemektedir. Çünkü hem nasslar açısından hem de kelimelerin yüklendikleri anlamları açısından bu farklılık göze çarpmaktadır. Nebi kavramı, resul kelimesinden daha genel bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla her resul nebi olmasına rağmen, her nebi resul olarak nitelendirilmemektedir. Bu konuyla ilgili Kur’an ayetleri dikkatlice incelendiğinde Mutezile’nin iddiası pek tutarlı gözükmemektedir. Her ne kadar konuyla ilgili ayetlere bakıldığında ilk etapta bu iki kavram aynı anlamları ifade ediyormuş gibi görünse de; bu iki kavram arasındaki farklılığı destekleyen deliller daha güçlü gözükmemektedir. Örneğin Hz. Peygamberin hadisinde nebi ve resullerin sayılarının farklı zikredilmesi ayetlerde geçen nebi ve resul kelimelerinin aynı anlamda kullanılmadığı tezini desteklemektedir. Şunu da ifade

⁷³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, İstanbul, 1982, c. V, s. 266.

⁷⁴ Hakim et-Tirmizi, Hatmü’l-Evliya (Thk. Osman İsmail Yahya), Beyrut, 1965, s. 353.

⁷⁵ Hakim et-Tirmizi, a.g.e., s.353.

etmek gerekir ki bu kavramları birbirinden tam olarak ayırmak da mümkün değildir. Çünkü sadece nebi olan peygamberlerin yanında, hem nebi hem de resul olan peygamberlerin varlığı da dikkatlerden kaçmamaktadır.

Nebi sadece kendinden önceki peygamberin getirdiği hükümleri haber veren kimse iken; resul hem haber veren hem de yeni bir düzen ortaya koyan kimse olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle nebinin sadece düşünce ve inanç ortaya koyduğu resulün ise düşünce ve inancı pratik olarak uygulamaya geçiren; bir nizam, şeriat ve sistem ortaya koyan peygamber olarak anlaşılması daha isabetli olacaktır.

Resul ve Nebi mukayesesinde ilginç bir yorum daha bulunmaktadır. Buna göre Resul; Allah'ın hem insanlardan hem de meleklerden olan elçilerini kapsamı yönüyle daha geneldir. Halbuki Nebi; Allah'ın insanlardan seçtiği elçilerine verilen isim olarak tarif edilmiştir. Dolayısıyla bu görüşe göre kitap ve şeriat verilen peygamberin resul, aksi durumda olanın nebi olarak isimlendirilmesi yanlıştır. Bu durumu Kur'an ayetlerinin de desteklediği beyan edilmiştir.⁷⁶ Yukarda ortaya konan görüş, nebi ve resul kelimeleri ile ilgili ortaya konan genel görüşe uymamaktadır.

Sonuç olarak nebi ve resul kelimelerinin ortak yanları olmakla birlikte, farklı kavramlar olarak anlaşılması ve ona göre değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir. Bu iki kavram farkını ise, nübüvvetin bütünlüğü içinde değerlendirmek gerekir. Bu sebeple söz konusu iki kavramın sınırlarını kesin bir çizgiyle ayırmak mümkün görünmemektedir

⁷⁶ Sönmez, Bülent, Peygamber ve Filozof, Ankara, 2002, s. 104.

I. BÖLÜM

PEYGAMBERLİĞİN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ

1. Peygamberliğin önemi

1.1. Dindeki Konumu Açısından Peygamber

Kur'an'dan hareketle peygamberlerin esas gayesi, insanlığın doğru yolu bulmalarına yardımcı olmaktır. Kur'an "*O, sakınanlar için bir yol göstericidir*"⁷⁷ mealindeki ayette, kendini hidayet rehberi olarak vasıflandırmaktadır. Allahu Teala, "*Her toplumun bir yol göstericisi vardır*" ve "*Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık*"⁷⁸ mealindeki ayetlerde peygamberlerin konumundan bahsetmektedir. Burada görüldüğü gibi peygamberler topluma yol gösteren rehberler konumundadırlar.

Yine Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak hidayete ulaşmak, peygamberlerin tebliğine bağlanmıştır. Bu durum "*Nitekim kendi içinizden, size ayetlerimizi okuyan, sizi temizleyen, size Kitap ve hikmeti ve bilmediklerinizi öğreten bir Resul gönderdik*"⁷⁹ mealindeki ayette dile getirilmiştir. Ayette de belirtildiği gibi peygamberlerin, kitabı ve hikmeti öğretme gibi bir vazifeleri vardır. Dünya hayatında insanın yaratılış amacı, Allah'a kulluk etmektir. Peygamberlerin başlıca görevi ise, kulluk görevinin yöntemlerini öğretmek suretiyle insanın hidayetine vesile olmaktır. Çünkü nübüvvet, insanoğlunun yaratılışından itibaren insanın önünü aydınlatma konusunda ışık tutan bir hidayet makamı olarak yerini almıştır. Çünkü mümin olmanın ana gayesi Allah'ı bilip tanımak ve onun kulu olarak hareket etmektir. Bunu da insanlara gösterecek olan peygamberlerdir.⁸⁰ Burada peygamberlerin hidayete vesile olması, mutlaka Allah'ın izni doğrultusunda mümkün olmaktadır. Çünkü Allah Teala bu konuda peygamberleri uyarılmış ve hidayete ulaştıracak olanın yalnız kendisi olduğunu açıkça vurgulamıştır. Buradan hareketle İslam alimleri, insanın kendi çabasıyla nasıl kulluk edeceğini bilmesinin mümkün olmadığını beyan etmişlerdir. Bunu beyan ederken de ilahi emir ve yasakları insanlara ulaştıracak olan

⁷⁷ Bakara, 2/2.

⁷⁸ Ra'd, 13/7; Enbiya, 21/73.

⁷⁹ Bakara, 2/151.

⁸⁰ Gölcük, a.g.e., s. 139-140.

peygamberlere duyulan ihtiyaca değinmişler ve onların mutlak anlamdaki gerekliliğini birçok gerekçeler ortaya koyarak açıklamışlardır.⁸¹

Allah Teala peygamberlere, dini ve dünyevi konularda ortaya çıkan fikir ayrılıklarını bertaraf etme görevini de yüklemiştir. İnsanların kendi aralarında ortaya çıkan kıskançlık vs. bayağı arzular yüzünden birçok konuda ihtilafa düştükleri ayetlerde zikredilmektedir.⁸² İşte insanlar arasındaki bu ihtilafları çözmek görevi, yine peygamberlere düşmektedir. Peygamberlerin bu fikir ayrılıklarını giderebilmesi için, mutlaka insanlar arasında adaleti tahsis etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple insanlara, herhangi bir meselede anlaşmazlığa düştüklerinde o meseleyi Allah'a ve Resulüne götürmeleri emredilmiştir.⁸³

İnsanların içinden çıkamadıkları dini ve dünyevi meselelerde peygamberlerin devreye girmesi, yukarıdaki ayet bağlamında değer kazanmaktadır. İşte bu durum peygamberlerin dindeki konumunu açıkça ortaya koymaktadır.

Peygamberlerin bu konumundan hareketle Muhammed Ali Sabuni, peygamberlerin görevlerini yedi maddede toplamıştır

Ona göre; peygamberlerin temel ve birinci görevi, yaratıkları kulluğa çağırarak ve ibadetin yalnızca O'na yapılacağını bildirmektir. Kur'an'da "*Senden önce gönderdiğimiz her peygambere; 'Şüphesiz benden başka ilah yoktur. Onun için bana ibadet edin' diye vahyetmişizdir.*" mealindeki ayetler bunun delilidir.⁸⁴

Sabuni'ye göre Peygamberlerin ikinci görevi; Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmaktır. Peygamberler bu vazifeyi yaparken hiçbir şekilde ihmalkârlık göstermemişlerdir. Buna delil olarak da; "*Peygamberler Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ ederler. Ondandır korkular ve Allah'ın dışında kimseden bir korkuları yoktur. Hesap görücü olarak Allah yeter.*" ayetini göstermiştir.⁸⁵

Peygamberlerin üçüncü görevi; insanlara doğru yolu göstermek, onları iyiye ve güzele yönlendirmektir. Bununla ilgili olarak; Hz. Musa'ya kavmini karanlıklardan nura çıkarmasını emreden İbrahim Suresi 5. ayeti delil gösterilmiştir. Ayrıca

⁸¹ Maturidi, Kitabü't-Tevhid Tercümesi (Trc. Bekir Topaloğlu) İstanbul, 2005, s. 221–232; Gazzali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, el-İktisad fi'l-İtikad, Kahire, 1966 s. 118–121.

⁸² Al-i İmran, 3/55; Nisa 4/49; Maide, 5/48; Yunus, 10/19, 93; Meryem, 19/37; Hud, 11/110; Fussilet, 41/45.

⁸³ Nisa, 4/51.

⁸⁴ Enbiya, 21/25; Nahl, 16/36. Sabuni, Muhammed Ali, peygamberlik ve Peygamberler (Çev. Suat Cebeci-Bilal Delice), İstanbul, tsz, s. 30.

⁸⁵ Ahzab, 33/39; Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s.30-31.

Peygamberimize ümmeti için nur saçan bir kandil tasviri yapan Ahzab Suresi'nin 45-46. ayetleri de buna örnektir.

Peygamberlerin dördüncü görevi ise insanlara güzel bir örnek olmaktır. Çünkü Allah peygamberlerine uymayı emretmektedir. Eğer peygamberler insanlara kötü örnek olsalardı, Allah'ın onların yolundan gidilmesini emretmesi mümkün değildir. Buna delil olarak da “*Gerçekten Allah'ı, ahiret gününü arzu edenler ve Allah'ı çok zikredenler için Allah Resülü'nde güzel bir örnek vardır*” ayeti gösterilmektedir.⁸⁶

Peygamberlerin beşinci görevine gelince; Doğum ve ölümü hatırlatmak; ölümden sonraki hayatla ilgili bilgiler vererek insanları gafletten uzaklaştırmaktır. En'am Suresi 130–131. ayetler bu konuya ışık tutmaktadır.

Peygamberlerin altıncı görevi ise; insanları dünya hayatına olan düşkünlüklerinden kurtarmak ve ahiret hayatına kanalize etmektir. Çünkü “*Dünya hayatı, ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Şüphesiz ahiret yurdu takva sahipleri için daha hayırlıdır. Hala aklınız başınıza gelmeyecek mi?*” ayeti bu durumu açıkça ifade etmektedir.⁸⁷

Peygamberlerin yedinci ve son görevine gelince; Allah'ın inkarcıların mazeretlerini ortadan kaldırmak için peygamberlere davet görevini yaptırmasıdır. Çünkü peygamberler, onları Allah'ın dinine davet etmek suretiyle başlarına gelecek büyük tehlikelerden korumak istemişlerdir. Dolayısıyla kendilerinin imana davet edilmediği gibi bir mazerete mahal verilmemiştir. Buna delil olarak da “*Müjdeleyici ve korkutucu olarak peygamberler gönderdik ki artık peygamberler geldikten sonra insanların ahirette Allah'a karşı bir mazeret ve tutanakları olmasın*” ayeti bu durumu en iyi yansıtmaktadır.”⁸⁸ Bundan farklı olarak peygamberlerin görevleri; adaleti tesis etmek, insanları Allah'a yöneltmek, Kitabı ve Hikmeti öğretmek, Kitabı açıklamak, Müjdelemek ve uyarmak şeklinde beş maddede özetlenmiştir.⁸⁹

Sonuç olarak tarih boyunca peygamberler dindeki bu konumları sebebiyle insanları kulluğa davet etmişler, kendilerine vahyedilenleri onlara ulaştırarak Allah'a gereği gibi kul olabilmenin yollarını öğretmişlerdir. Ayrıca gerek dini gerekse dünyevi konularda insanlar arasında ortaya çıkan fikir ayrılıklarını gidermeye gayret

⁸⁶ Ahzab, 33/21. Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., 32.

⁸⁷ En'am, 6/32. Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s.32.

⁸⁸ Nisa, 4/165; Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s. 32

⁸⁹ Havva, Said, El Esas Fi's-Sünne İslam Akidi (Çev. M. Ahmet Varol ve Dğr.), İstanbul, 1992, c. IX, s. 19.

etmişlerdir. Buradan anlaşılan peygamberlerin temel fonksiyonu Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmektir. Bu kurallara uyup uymamak insanların kendi tercihine bırakılmıştır.

Dinin mahiyetinden anlaşılan ana hatlarıyla itikadi, ameli ve ahlaki konulardır. Bu üç konu dinin üçayağını oluşturmakta olup, üçü bir araya geldiğinde bir bütünlük oluşmaktadır. Yani inanç ve itikat boyutunun olmadığı bir din düşünülemediği gibi ahlaki ve ameli yönü olmayan bir din de düşünülemez. Dolayısıyla biz de peygamberlerin dindeki konumunu itikadi, ameli ve ahlaki olmak üzere üç boyutta ortaya koymaya çalışacağız. Şunu da unutmamak gerekir ki peygamberlerin tebliğ ettikleri hususlara tümüyle vakıf olmamız mümkün değildir. Bu hususta Kur'an'ın verdiği bilgiler doğrultusunda konumuzu aktarmaya gayret edeceğiz.

1.1.1. İtikadi Konulardaki Rolü Açısından Peygamber

İtikadi konular dinin aslını oluşturmakta olup, Kur'an'da ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Bu hususlarda peygamberin rolü tartışma konusu olmuştur. İtikadi konular, aşağıda açıklandığı gibi sadece Allah'ın muttali olduğu gabya ait hususlardır. Bu hususlarda peygambere sınırlı bilgiler verilmiş olup, peygamberin bu konudaki sözleri Kur'an'ın açıklaması şeklindedir.

Kur'an'da Allah'ın birliği ve sıfatları, melekler ve özellikleri, ahiret ve benzeri hususlar yer almaktadır. Bunların yanında kıyamet, ölümden sonra diriliş, hesap, amellerin tartılması, cennet ceennem gibi inanılması gereken konuları da Kur'an ortaya koymuştur. Farklı bir ifade ile dinin itikadi yönünü teşkil eden hususlar Kur'an ile sabit olup, peygamberimizin bununla ilgili hadisleri konuların açıklaması şeklindedir.⁹⁰ Buradan hareketle kelamcıların hadisler konusundaki görüşlerini beyan etmek faydalı olacaktır.

Kelamcıların genel görüşüne göre, doğru bilginin kaynağını duyular, doğru haber ve akıl meydana getirir. Peygamberin verdiği haber ise peygamberin ağzından bize kadar gelen mütevatir haberdir. Buradan hareketle Kur'an-ı Kerim ayetleri ve bazı hadisler doğrudan peygamberden işitilip ardından kesintiye uğramadan tevatür yoluyla bize kadar gelmiş olan haberlerdir. Bunların dışında kalan haber-i vahid ise itikadi

⁹⁰ Sinanoğlu, Mustafa, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet (Basılmamış Doktora tezi), İstanbul, 1995, s. 283-284.

hususlarda delil olarak kabul edilmez. Zira bu çeşit haber ve hadislerin peygamberimize aidiyeti hususunda bir kısım şüphe ve tereddütler hasıl olmuştur.⁹¹ Örneğin Maturidi miracın ayetlerde yer almayan kısımlarıyla ilgili olarak çok fazla yorum yapılamayacağını, çünkü bu konudaki ayrıntıların âhad haberlere dayanarak bilindiğini vurgulamıştır.⁹²

Bakillâni ise; ahad hadislerin ravisi âdil olur ve kendisinden daha kuvvetli bir delil olmazsa ameli konularda kullanılabileceğini ifade etmiştir. Ancak ahad haberlerin itikadi konularda ilim ifade etmeyeceğini de vurgulamıştır.⁹³

Teftazani'nin bu konudaki görüşü Bakillani'yi destekler niteliktedir. Mesela ru'yetullah konusunda Kur'an'dan delil getirmenin yanında, Peygamberimizin: hadisleriyle de konuyu desteklemiştir.⁹⁴ Yalnız burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, Teftazani'nin ru'yetullah konusunda sadece hadisi delil olarak ortaya koymaması, onu ayetle birlikte zikretmesidir. Burada söz konusu hadisler itikadi konularda tek başına delil olarak kullanılmamış, ayetleri destekler nitelikte ortaya konulmuştur.⁹⁵

Sonuç olarak dinin aslını oluşturan inanç esaslarının Kur'an tarafından belirlendiği gözükmektedir. Bu konudaki hadislerin ise ayetleri desteklediği ve açıklaması şeklinde olduğu görülmektedir.

1.1.2. Ameli Konulardaki Rolü Açısından Peygamber

Dinin pratik olarak uygulamalı alanlarında peygamberin rolü tartışılmaz bir gerçektir. Peygamberler, insanlara dini emirlerin pratiğini aktarmada yegane örneklerdir. Çünkü kulun Allah'a karşı yapacağı ibadet ve diğer görevler, Kur'an'da açıkça beyan edilmemiştir. Örneğin namaz kılınması emredilmekle birlikte nasıl kılınacağı hususunda açık beyanlar yapılmamıştır. Bu ibadet şekillerini Allah, peygamberlerine bırakmıştır. Bu yüzden Kur'an'da Allah'a ve Resulüne itaat edilmesi,

⁹¹ İzmirli, İsmail Hakkı, Yeni İlm-i Kelam, İstanbul, 1339, c. I, s. 31;Özcan, Hanifi, Mâturidi'de Bilgi Problemi, İstanbul, 1993, s. 57-77; Sinanoğlu; a.g.t., s. 283.

⁹² Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. III, s. 133

⁹³ Bakillani, Kadı Ebu Bekir Muhammed b. Tayyib, Temhidü'l-Eva'il ve Telhisü'd-Delail, Beyrut, 1987, s. 441-442.

⁹⁴ Teftazani, Sa'deddin Mes'ud b. Ömer, Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye (Nşr. Ahmed Hicazi es-Sekka), Kahire, 1987, s. 53.

⁹⁵ Taftazani, Kelam İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid) (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1991, s. 183-189.

pek çok ayette emredilmektedir.⁹⁶ Örneğin bir ayette “*Kim Resule itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur*” buyrulmaktadır.⁹⁷ Yine bu durumu destekleyen “*Allah ve Resulü, bir konu hakkında hüküm verdiği zaman, artık mü’min erkek ve kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur*” mealindeki bir başka ayet ilgi çekicidir.⁹⁸ Bu ayetin tefsirini yapan Fahreddin Razi, Hz. Zeyd ile Zeyneb’in evlenmesi hükmünü aslında Hz. Peygamber verdiği halde, ayette bunun Allah’ın hükmü olarak algılanması gerektiğini ifade etmiştir. Dikkat edilirse ayetlerde, peygamberlerin emirlerine mutlaka uyulması Allah tarafından emredilmektedir. Çünkü peygamberlere itaat, Allah’a itaat olarak addedilmektedir. Buradaki maksat Allah’ın emrine uymaktır. Hz. Peygamberin rolü ise sadece bir yol göstermektir. Yol gösteren rehberine uymayarak maksadı terk eden, kesin bir şekilde doğru yoldan sapmıştır.⁹⁹

Bu noktada Hz. Peygamberin tebliğ ettiği hükümlere kendisinin de uyması yönünde çeşitli emirlerin verildiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Örneğin “*Rabbinden sana vahyedilene uy*” ve “*Kafirlere ve münaфіklara itaat etme. Sana Rabbinden ne vahyolunuyorsa ona uy*” mealindeki ifadeler peygamberin pozisyonuyla ilgili net mesajlar vermektedir.¹⁰⁰ Burada peygambere itaat etmeyi, Allah’ın peygamber aracılığıyla bildirdiği emirlere riayet etmek şeklinde anlayanlar olmuştur. Ancak ayet böyle yorumlandığında, Hz. Peygamberin Kur’an dışında kendi ichtihadıyla ortaya koyduğu uygulamalar dışarıda kalmaktadır. Dolayısıyla bu görüş pek tutarlı gözükmemektedir. Bu görüşün aksine Hz. Peygamberin bütün uygulamalarını vahiy yoluyla yaptığını ileri sürenler de olmuştur.¹⁰¹ Burada dikkatimizi çeken husus, bu konuda ortaya konan bazı fikirlerin aşırı olduğu şeklindedir. Çünkü Hz. Peygamber, Allah’ın izni dışında bir uygulama ortaya koymamıştır. Çünkü onun yaptığı bütün ameller, Kur’an’a dayanmaktadır.

Peygamberin şer’i hüküm koyma yetkisinin olmadığına dair; “*Ey Peygamber, eşlerinin rızasını arayarak Allah’ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?*” mealindeki ayet delil olarak gösterilmektedir.¹⁰² Maturidi bu ayetle ilgili görüşünü beyan ederken; Allah’ın haramlar ve helaller konusundaki hükümlerini

⁹⁶ Âl-i İmran, 3/31; Mâide, 5/92; Enfal, 6/1, 8, 20; Nur, 24/54; Muhammed, 47/32; Mücadele, 58/13.

⁹⁷ Nisa, 4/80.

⁹⁸ Ahzab, 33/36

⁹⁹ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XVIII, s. 263-264..

¹⁰⁰ En’am, 6/106; Ahzab, 33/1-2

¹⁰¹ Akbulut, Ahmet, Nübüvvet Meselesi Üzerine, Ankara, 1992, s. 81, 84-86.

¹⁰² Tahrim, 66/1.

kimsenin değiştirmeyeceğini ifade etmektedir. Hz. Peygamberin burada helal olan şeyi haram kılmadığını da vurgulamaktadır. Dolayısıyla s3z konusu lafızları bu şekilde d3şünmenin yanlış bir değerlendirme olacağı kanaatini taşımaktadır.¹⁰³

Fıkıh bilginlerinden şatıbı'nın g3r3ř3 de bu konuda bize ışık tutmaktadır. Mana bakımından Kur'an'a dayanan s3nnetin 3 boyutu vardır:

- a) S3nnet, m3cmel ayetlerin a3ıklanması olabilir.
- b) S3nnet, m3şkil ayetlerin a3ıklanması olabilir.
- c) Muhtasar olan ayetlerin a3ıklaması şeklinde olabilir.

Yukarda da ifade edildiği gibi s3nnet, Kur'an'ın ayrıntılı bir şekilde a3ıklamasıdır. Buna en iyi delil ise 'İnsanlara indirileni a3ıklayasın diye sana Kur'an'ı indirdik.' (Nahl 16/44) ayetidir. Dolayısıyla şatıbiye g3re, S3nnette yer alan her bir konuya Kuran'da mutlak surette deđinilmiřtir¹⁰⁴

3te yandan Peygamberimizin Kur'an'da değinilmeyen bir takım bilgilere sahip olduğu g3zlerden ka3mamaktadır. Efendimizin hanımlarından olan Hafsa, kendisi ya da Hz. Aişe ile olması gereken bir g3nde, onu odasında Mariye adındaki cariyeye ile g3r3nce bu durumu yadırgamıştır. Bu olay 3zerine Hz. Peygamber, bir daha hi3bir cariyesiyle birlikte olmayacağına dair s3z vermiş ve bu sırrını kimseye s3ylememesi noktasında ondan s3z almıştır. Ne var ki Hafsa validemiz Hz. Aişe'ye bu durumu haber vermiş ve bu durumdan Hz. Peygamber haberdar olunca, Hz. Hafsa Peygamber Efendimize nerden haber aldığını sormuş ve o da "Her şeyi bilen her şeyden haberdar olan Allah haber verdi" diye karşılık vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu hususu dile getiren bir başka ayet olmadığı dikkate alınırsa b3yle bir durum, Allah ile Peygamber arasında başka t3rl3 bir iletişimin bulunduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰⁵

Hz. Peygamber, Medine'de bulunduğu bir sırada r3yasında kendisinin Mekke'ye girip K3be'yi tavaf ettiğini g3rm3ř ve bu durumu ashabına haber vermiştir. Bu r3yanın ardından umre yapmak niyetiyle bind3rty3z sahabe ile Mekke'ye doğru yola koyulmuştur. Ne var ki Hudeybiye mevkiine geldiğinde Mekkeli m3şrikler tarafından durdurularak umreyi bir yıl sonra yapmalarını karara bağlayan Hudeybiye antlaşmasını imzalayarak oradan geri d3nm3şlerdir. Ashabdan Hz. 3mer başta olmak

¹⁰³ Maturidi, Te'vilat3 Ehli's-S3nne, c.V, s. 171-172.

¹⁰⁴ şatıb3, İbrahim b. Musa, el-Muvafakat İslam Fıkıh3 Metodolojisi (3ev. Mehmet Erdoğan), İstanbul, 1993, s. 9-10.

¹⁰⁵ Kırbaşoğlu, Hayri, İslam D3ř3ncesinde S3nnet, Ankara, 1993, s. 275.

üzere bir kısmı bu durumu içine sindiremeyerek antlaşmanın hükümlerine itiraz etmişler ve Hz. peygamber de onları yatıştırma yoluna gitmiştir.¹⁰⁶ Bu olaydan sonra “*Andolsun ki Allah, Resulünün rüyasını doğru çıkardı. Eğer Allah dilerse kiminiz güven içinde başlarınızı tıraş ederek ve kiminiz de saçlarınızı kısaltarak korkmadan Mescid-i Haram’a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bildi ve bundan önce size yakın bir fetih verdi*”¹⁰⁷ mealindeki ayet nazil olmuştur. Bu ve benzeri diğer ayetler Hz. Peygamberin sınırlı da olsa Kur’an dışında Allah ile iletişim içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Buradan hareketle Peygamberin sünnetinde vahyi öğelerin mevcut olduğu, ancak tümünün vahye dayandığını ortaya çıkaracak delillere sahip olunmadığı şeklinde bir sonuca varmak mümkün olacaktır.¹⁰⁸

Sonuçta peygamberler insanları kulluğa çağırılmışlar, Allah’ın kendilerine vahyettiklerini onlara tebliğ ederek nasıl kulluk yapılacağını ortaya koymuşlardır. Ayrıca insanlar arasındaki ihtilafları gidermek için çaba sarf etmişlerdir. Peygamberler dinin ameli yönünü ortaya koymada yetki sahibi olarak hükümler koymuşlardır. Bu hükümleri koymada Allah’ın izni ve emri ile hareket etmişlerdir. Çünkü Kur’an’da peygamberin güzel örnek olduğu ve ona uyulması gerektiği açıkça vurgulanmaktadır.

1.1.3. Ahlaki Konulardaki Rolü Açısından Peygamber

İnsanoğlu, yaratıklar içinde en seçkin bir varlık olarak yaratılmıştır. Ayrıca akıl ve iradesi ile varlıkların en mükemmeli olma vasfını da kazanmıştır. İnsanın ortaya koyduğu fiil ve eylemler, ahlakın konusu olmuştur.

İslam alimleri de ahlakla din arasındaki bağı kurarken; dini bir ağaç ahlakı da onun meyveleri olarak değerlendirmişlerdir. İnsanoğlu hastalandığında doktora gider ve onun verdiği tedavi metotlarıyla iyileşmeye çalışır. İşte peygamberler de manevi anlamda hasta olan insan ve toplumlara manevi reçeteler sunarak onları iyileştirme yoluna gider. Bu manevi reçetede yazılanlar, Allah’ın emir ve yasaklarından oluşmaktadır. İnsanların uyması gereken bu kurallar, hem dini hem de ahlaki vasıfları içinde barındırmaktadır. Çünkü bunların kaynağı temelde Allah’a dayanmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Taberi, a.g.e., c. XXVI, s. 107.

¹⁰⁷ Fetih, 48/27.

¹⁰⁸ Kırbaşoğlu, a.g.e., s. 276-278.

¹⁰⁹ Pazarlı, Osman, İslamda Ahlak, İstanbul, 1972, s.15–16.

Ahlak konusunda peygamberlerin rolüne geçmeden önce, ahlakın dini temelinden bahsetmek daha tutarlı olacaktır. İlahi dinler etrafında şekillenen ahlak kuramları, mutlaka Allah'ın varlığı fikrinden hareket ederek vahiy kaynaklı bir fikir sistemi ortaya koymuşlardır.¹¹⁰ Ancak bizim burada üzerinde durduğumuz husus, İslam ahlakı çerçevesinde ortaya konacaktır. İslam ahlakının kaynağını, Kur'an ve hadislerin oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Kur'an açısından bakılacak olursa İslam'da iman, ibadet ve ahlak bütünlüğünü birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü Kur'an'ın tavsiye ettiği din anlayışı bu üç temele dayanmaktadır.¹¹¹

Kur'an'ın güzel ahlaka dair verdiği mesajlar gerçekten ibret vericidir. Peygamberimizin sünnetinde de bu hasletler, pratiğe dökülerek ümmete örnek teşkil etmiştir. Bu bağlamda Hz. Âişe'ye peygamber Efendimizin ahlakı sorulduğunda: “*Onun ahlakı Kur'an'dan ibaretti*”¹¹² demiştir. Yine onun güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiş olduğu şeklinde rivayet de mevcuttur.¹¹³ Hz. Peygambere; “*Şüphesiz sen yüce bir ahlak üzeresin*”¹¹⁴ şeklinde yapılan iltifat çok önemlidir. Çünkü İslam'ın ahlaka verdiği değer açıkça vurgulanmakta ve böylece peygamberin şahsında şekillenmektedir.¹¹⁵

İnsanın aklını kullanarak doğru karar vermesini engelleyen acı, üzüntü ve ızdırapların yanında şehvet ve haz duyma gibi özellikler de bulunmaktadır. İnsan bu özelliklerinden dolayı şüpheye düştüğünde ona doğru yolu gösterecek olan peygamberlere ihtiyaç duymaktadır. İşte Allah insanların ahlaki çöküntüye düştükleri böyle durumlarda, peygamberlerine rol vererek bu durumdan kurtarmaktadır.

2. Peygamberlerin Gerekliliği

Peygamberlik, insanların dünya ve ahiret saadeti için gerekli bir müessesedir. Birçok meziyete sahip olan insanoğlu, aynı zamanda zayıf iradeli ve kötülöklere meyyal yaratılmıştır. Çünkü insan dünya hayatına gözünü açmasıyla beraber uzun ve çileli bir mücadelenin içinde kendini bulur. İşte bu hayatta insana mutluluğun yolunu gösterecek, ilahi bilgileri aktaracak ve öğretecek rehberler bulunmalıdır. Peygamberler

¹¹⁰ Kılıç, Recep, Ahlakın Dini Temeli, Ankara, 1996, s. 85.

¹¹¹ Pazarlı, a.g.e., s.60.

¹¹² Mevsüatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhuha, “Müslim, Salatü'l-Müsafirîn, 139”, c. IV, s. 512.

¹¹³ Mevsüatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhuha, “Malik b. Enes, Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 1”, c. XX, s. 902.

¹¹⁴ Kalem, 68/4.

¹¹⁵ Kandemir, Yaşar, Örneklerle İslam Ahlakı, İstanbul, 1986, s. 39-43.

de bu bilgileri sağlayan en iyi rehberlerdir. Peygamberler insanlara hem dini hem de dñnyevi konularda rehberlik görevini yerine getirmişlerdir.¹¹⁶

İnsanlık tarihine bakıldığı zaman insanlar peygamberlerden uzak yaşadıkları zamanlarda hurafelerin içinde tıkanıp kalmışlardır. Çünkü inanç bazında ilahi olmaktan uzak birçok sapık düşünce insanların hayatında yerini bulmuştur. Bu yanlış düşünceleri düzeltmek üzere Allah vahiy yoluyla peygamberleri görevlendirmiştir.¹¹⁷

İnsanların peygamberlere olan ihtiyacını ortaya koyabilmek için, konuyu yine Kur'an'da ortaya konulduğu şekliyle Allah-insan ilişkisi açısından ele almak gerekmektedir. Çünkü peygamberlik müessesesini Kur'an'daki Allah, insan ve Allah-insan ilişkileri bağlamından bağımsız bir şekilde düşünmek, Kur'an'daki tevhid anlayışı açısından mümkün görünmemektedir.

İnsanların doğru yolu bulmalarında peygamberlerin önemi büyüktür. Peygamberlik müessesesi hakkında itikadi mezhepler farklı görüşler serdetmelerine rağmen aşırı bir görüş ortaya atılmamıştır.

İslam'ın dışında bir gurup olan Brahmanlar, peygamberlik müessesesini inkar yoluna gitmişlerdir. Onlara göre, peygamber aklın gerektireceği şeyleri ortaya koyacaksa akıl bundan müstağnidir. Böyle bir durumda da peygamber göndermek gereksizdir. Eğer peygamber, aklın kabul edemeyeceği şeyleri ortaya koyarsa bunun da kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü akıl Allah'ın delillerinden sayıldığı ve Allah'ın delillerinin de birbiriyle çelişmesi mümkün olmadığı için onlara göre peygamberlik müessesesine gerek yoktur.¹¹⁸

Brahmanların bu görüşlerine karşılık itikadi mezhepler karşı görüşlerini ortaya koymuşlardır. Böylece Brahmanların peygamberlik konusundaki bu olumsuz düşüncelerini çürütme yoluna gitmişlerdir. Çünkü aynı konuyla ilgili eşit değerdeki delillerde aklın olumlu bir sonuca ulaşması biraz zor görünmektedir. Bu şekildeki aklın içinden çıkamadığı ihtilafların, peygamberlerin devreye girmesiyle çözülebileceği dile getirilmektedir. Örneğin peygamberlerin insanlara ilettikleri va'd-va'id, cennet ve cehennem gibi konularda aklın aciz kaldığı bir gerçektir. Bu sebeple böyle konularda aklın peygamberlikten bağımsız olması mümkün değildir. Ayrıca

¹¹⁶ Gölcük, a.g.e., s.139-140.

¹¹⁷ Yavuz, Yusuf Şevki, "Peygamberlik Müessesesi ve Peygamberler", İslam'da İnanç Esasları, s. 171-172.

¹¹⁸ B. Cara De Waux, "Brahmanlar", İA, İstanbul, M. E. B. Yay., c. 2, s. 741-742; Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ankara, 1988, s. 64-70.

dinin içine aldığı her konuyu aklın idrak edebilme gibi bir durumu da söz konusu değildir. Yukarda değinildiği gibi Brahmanların iddia ettiği şekilde nübüvvetin inkar edilmesi mümkün olmayıp, akıl da her şeyi kavramaya ve bilmeye muktedir değildir.¹¹⁹

İtikadi mezheplerin bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle bir ortaya koymaya çalışırsak konunun daha da anlaşılması sağlanacaktır.

Mutezile'ye göre salah-aslah prensibinden hareketle peygamber göndermek, Allah için vacip görülmüştür. Çünkü insanların faydasına olan bir şeyi Allah'ın yapmaması gibi bir durumun olamayacağını savunmuştur. Dolayısıyla bu konuda maslahat ve hikmet düşünüldüğünde de onlara göre Allah'ın insanlar için fayda sağlayacak olan nübüvvet müessesesinin gerekliliği vurgulanmıştır.¹²⁰ Yine Şia da mutezileyle aynı görüşü paylaşarak, Allah'ın peygamber gönderme fiilini vacip olarak görmüş ve nübüvvet müessesesini insanlar için Allah'ın bir lütfu olarak değerlendirmişlerdir.

Eş'ariler ise, konuya farklı bir şekilde yaklaşmışlar ve görüşlerini şu şekilde ortaya koymuşlardır: Onlara göre Allah böyle olmasını murad ettiği için peygamber göndermiştir. Yoksa peygamberlik müessesesi, insanların faydası ve iyiliği düşünülerek oluşturulmamıştır. Eğer Allah peygamber göndermek istemeseydi göndermez ve kimse de bu konuda Allah'ı suçlayamazdı.¹²¹

Maturidilere göre; Allah'ın emir ve yasaklarının bilinmesi ayrıca dünya ve ahiret saadetine dair konuları Allah'ın bildirmesi O'nun hikmetinin eseridir. Yine Allah'ın bazı özellikler bahşederek diğer varlıklardan daha faziletli kıldığı insana vahyetmesi O'nun zatı ve kudretine göre değil, lütuf ve hikmetine göre vacip olarak düşünülmelidir. Çünkü bu durum, Allah'ın lütfundan kaynaklanan bir sonuçtur.¹²²

Peygamberlerin gerekliliğini ortaya koyarken, insanın yaratılış amacı ve Allah katındaki konumunu unutmamak gerekir. Bir varlığı en iyi tanıyanın, onu yaratan ve meydana getiren olduğu aşikardır. Dolayısıyla insanı en iyi tanıyan Allah olduğundan, insan için nelerin gerekli olduğunu da en iyi bilen O'dur. Allah'ın kitabı olan

¹¹⁹ Teftazani, Mesud b. Ömer b. Abdullah Sa'düddin, Şerhu'l-Makasid (Thk. Abdurrahman Umeyre), Beyrut, 1989, c. V, s. 9; Gazzali, a.g.e., s. 95-96; İmamü'l-Harameyn el-Cüveyni, Abdülmelik b. Abdilllah, Kitabü'l-İrşad İla Kavati'l-Edilleti fi Usul'l-İtikad, Kahire, 1950, s. 302-307.

¹²⁰ Teftazani, Sadedin Mes'ud b. Ömer, Şerhu'l-Akaid (İslam Akaidi, Trc. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1982, s. 293.

¹²¹ İmamü'l-Harameyn el-Cüveyni, a.g.e., s. 306-307.

¹²² Harputi, Abdüllatif, Tenkihu'l-Kelam Fi Akaid-i Ehli'l-İslam, İstanbul, 1330, s. 269.

Kur'an'da bu konuyla ilgili birçok ayet mevcut olup onlardan bir kısmını aktarmaya çalışacağız.

Allah'ın insanı yaratıp yeryüzüne göndermesinin çeşitli sebepleri mevcuttur. Çünkü insan bu dünyaya öncelikle gelirken hiçbir varlığın cesaret edip de alamadığı Allah'ın emanetini yüklenmiştir.¹²³ Bu sebeple insan başıboş olmayıp kendine göre maddi ve manevi yönü olan bir varlık olarak kainattaki yerini almıştır. Yine insan akıl ve irade sahibi olan bir varlık olarak daima bu dünyada bir imtihanda olup bu imtihan süresinde onun yolu aydınlatılmazsa fitratına uygun olan doğru yoldan onu saptıracak birçok engeller çıkacaktır. Çünkü ayetlerde belirtildiği gibi insan; nefis, arzu, şehvet, ebedilik arzusu ve şeytan gibi dahili ve harici birçok saptırıcı etkenle her an karşı karşıyadır. Söz konusu bu faktörler, insanın günah işlemeye hazırlayarak daha çabuk aldanmasına vesile olmaktadır.¹²⁴ İnsan akli her şeyi idrak edemediği gibi, hata ve yanılmalardan da uzak kalması mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı aklın aciz kaldığı durumlarda bu acizliği gidermek için devreye peygamber girmektedir. Allah ile kulları arasındaki iletişimin sağlam bir şekilde kurulmasını ancak peygamberler sağlamaktadır. Çünkü insan aklıyla yaratıcısını bilebilir. Ancak O'nun ortaya koyduğu dini hükümlerin bilinmesi ve pratiğe aktarılması peygamber olmadan sadece akıl yoluyla yapılabilecek bir iş değildir.¹²⁵

Allahu Teala “ *Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk yapınlar diye yarattım*” mealindeki ayette insana kulluk görevinin yüklendiğini bildirmiştir.¹²⁶

Kur'an, insanın sıkıntılara karşı tahammül edememek ve acelecilik gibi bir takım zafiyetlerini de vurgulamaktadır.¹²⁷ Bunun yanında “*Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak tamamen ümitsiz ve nankör olur. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet ihsan edersek, elbette 'kötülükler benden gitti' der. Çünkü o bunu söylerken şumarıktır, kibirlidir*” ayetiyle de nankörlüğü dile getirilmektedir.¹²⁸

Yine Kur'an “*Gerçekten insan, pek hırslı ve sabırsız yaratılmıştır. Kendisine bir kötülük dokununca sızlanır, feryat eder. İyilik dokunduğunda ise onu yoksullara*

¹²³ Ahzab, 33/72-73.

¹²⁴ Kılıç, Sadık, Kur'an'da Günah Kavramı, Konya, 1984, s. 251-284.

¹²⁵ Gölcük, a.g.e., s. 140.

¹²⁶ Zariyat, 51/56; Cin, 72/16-17.

¹²⁷ Nisa, 4/28; Fussilet, 41/49; Enbiya, 21/37.

¹²⁸ Hud, 11/9-10; İsrâ, 17/67-69, 83; Hac, 22/66; Mü'minun, 23/78.

vermez (sıkı tutar). Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır”¹²⁹ ayetiyle de insanın hırsına dikkat çekmektedir.

Kur’an’da insanın sahip olabileceği birtakım kötü huyların ortaya konulma sebebi, insanın bazı durumlarda aciz kalabileceğine işaret etmektedir. Böylece insanın fitratı gereği peygamberlere olan ihtiyacı bir temele oturtulmaktadır. Peygamberlerin insanlık açısından gerekliliği tartışılmaz bir gerçektir.

Peygamberlik müessesesinin gerekliliğini ortaya koyan bir başka husus da insanlar arasında birtakım sebeplerle oluşan ihtilaflardır. Kur’an’da, önceki ümmetlerin çeşitli konularda fikir ayrılıklarına düştükleri anlatılır.¹³⁰ Bu konular dini olabileceği gibi, insanlar arasında adaletle hükmedilmeyi gerektirecek çeşitli dünyevi meseleler de olabilmıştır. İşte bu noktada peygamberler, bu türlü fikir ayrılıklarını hakkaniyet ölçüleri içinde ortadan kaldırma konumundadırlar. Çünkü çözümsüzlükler ve bozulmaların temelinde anlaşmazlıklar yatmaktadır. İşte peygamberler sorunun bir parçası değil, çözümün temel parçası olma gayretini gütmüşlerdir.¹³¹ Dolayısıyla onlar insanlar arasındaki bu sorunları gidermede büyük çaba sarfetmişlerdir.

Diğer bir ayette insanların değişik nedenlerle fikri ihtilaflara düşebileceğine şu şekilde işaret edilmektedir: “İnsanlar tek bir ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. Ancak kendilerine kitap verilenler, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki zulüm ve hasetten ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerine ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi...”¹³². Ayette belirtildiği gibi ortaya çıkan fikir ayrılıklarının, peygamberler tarafından bertaraf edildiği bildirilmektedir.

Bir başka ayette, iman edenlerin Allah’a, peygamber’e ve kendilerinden olan emir sahiplerine itaat etmeleri, herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştükleri takdirde bunu Allah’a ve Resûl’e götürmeleri emredilmektedir. Başka bir surede geçmiş ümmetlerin içine düştükleri ihtilaflar şu şekilde dile getirilmektedir: “Allah’a andolsun ki senden önceki ümmetlere de (peygamberler) göndermişizdir. Fakat şeytan onlara

¹²⁹ Me’aric, 70/19-22.

¹³⁰ Al-i İmran, 3/55; Nisa, 4/59; Maide, 5/48; Yunus, 10/19, 93.

¹³¹ Maturidi, Kitabu’t-Tevhid Tercümesi (Trc. Bekir Topaloğlu), s. 227.

¹³² Bakara, 2/213.

işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler). İşte o, bugün onların velisidir. Onlar için elem verici bir azap vardır. Biz bu kitabı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.”¹³³ Maturidiye göre, önceki ümmetlerin kendilerine indirilen kitapları değiştirmek, tahrif etmek ve doğruyu yanlıştan ayırt etme imkanından mahrum kalmaları sebebiyle aralarında ihtilaflar meydana geldiği, bunların çözümünün Kur’an ile sağlandığı, zira bu kitabın önceki kitapları da tasdik ettiği bildirilmiştir.¹³⁴

Fahredden Razi ise önceki ümmetlerin; din, tevhid, şirk, cebr, kader, ahiret, helal ve haram gibi hususlarda ayrılığa düştüklerini beyan etmiştir. Dolayısıyla bu konularının çözümünün Kur’an tarafından ortaya konduğunu vurgulamıştır.¹³⁵

İnsanlar esas görevleri olan kulluk vazifesini gereği gibi yerine getirebilmek için, peygamberlerin rehberliğine ihtiyaç duyarlar. Bir de bunu geçmiş ümmetlerin gerek itikadi, gerekse ameli konularda fikir ayrılıklarına düşmelerini ekleyince bu ihtiyacın daha da arttığı gözlerden kaçmayacaktır. Peygamber bir anlamda dinin düzene koyduğu kadarıyla dünya hayatına da müdahale etmiş, meydana gelen problemlere çözüm getirmiştir. Bu noktada iyi ve kötü huylarıyla Kur’an’da tasvir edilen insan gerçeğini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Ayetlerde insanın zayıf, aceleci, şımarık, kibirli ve daha birçok özelliğe sahip bir varlık olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda kelim alimleri konuya değişik izah tarzları getirmişlerdir.¹³⁶

Maturidiye göre; insanlar arasında oluşan anlaşmazlık durumlarında meseleyi çözmek için, sözüne itibar edilebilir kimselerin bulunması gerekir. Eğer böyle birileri bulunmazsa insanların birbirine düşmesi, fesat ve bozgunun başlaması kolaylaşır. Artık bundan sonra da toplumun çözülmesi ve dağılması birbirini kovalar. Böyle bir durum da akıl açısından da hoş görülmez. Bundan dolayıdır ki, akla göre de toplum hayatını düzene sokacak, ortaya çıkacak anlaşmazlıkları izale edecek bir rehber ihtiyacı vardır. Beşeriyetin bu ihtiyacını onları yoktan var eden Allah’tan başka daha iyi

¹³³ Nahl, 16/63-64.

¹³⁴ Maturidi, Te’vilatü Ehli’s-Sünne, c. I, s. 158-159.

¹³⁵ Razi, , Tefsir-i Kebir, c. XX, s. 62.

¹³⁶ Sinanoğlu, a.g.t., s. 257.

bilen biri yoktur. Binaenaleyh O'nun katından gönderilecek emir ve yasakları insanlara tebliğ edip ulaştıracak olan peygamberlere ihtiyaç kaçınılmazdır.¹³⁷

Alimlere baktığımızda, din ve dünya ile ilgili konularda kendi lehlerine olan şeyleri anlama konusunda aynı zekaya sahip değildirler. Dolayısıyla birine göre doğru olan diğerine göre yanlış olarak addedilebilmektedir. Durum böyle olunca Allah katında kulların iyiliğine olan şeylerin, onlar tarafından farklı değerlendirilmesi normaldir. Bundan dolayı Allah Teala böyle konuları kullarına peygamberleri vasıtasıyla bildirmiştir.¹³⁸

Teftazani de insanlar açısından peygamberliğin önemine vurgu yapmış ve peygamber göndermenin birçok gerekçesini ortaya koymuştur. Peygamberlik bahsinde bu konuyu açıklarken peygamber göndermenin hikmetlerinden bahsetmiştir. Ona göre Allah'ın peygamberleri gönderme sebebi, dini ve dünyevi meselelerde insanların anlayamadıkları durumlara açıklık getirmektir.¹³⁹

Ayrıca Teftazani, yukarıdaki görüşlere ek olarak peygamberliğin gerekliliğini on maddede özetleyerek bu konunun önemini net bir şekilde vurgulamıştır.¹⁴⁰

Filozoflar da peygamberliğin mutlaka olması gerektiğine inanmışlar ve peygamberleri kabul etmişlerdir. Onlardan bazıları, peygamberliğin hikmet bakımından vacip olduğunu ifade ederek insanların selameti açısından varlığının ve bekasının devamına işaret etmişlerdir. Yine filozofların bir kısmı da, kainatta sağlam bir düzenin devamı için peygamberliğin gerekliliğini vurgulamıştır.¹⁴¹

Akılla Allah'ın varlığını bulabilmek mümkündür. Çünkü insan ister çok akıllı ve üstün görüşlü, isterse zihni gücü zayıf olsun, mutlaka kendinden daha üstün bir kuvvete teslim olduğunu anlar. Fakat din ve dünya hayatının tanzimi için seçkin insanlara yani peygamberlere ihtiyaç vardır.

Peygamberler, Allah'ın dünya ve ahiret hayatı için insanlar hakkında faydalı saydığı şeyleri onlara öğretirler. Ayrıca O'nun zâtı ve sıfatları hakkında bilmeleri gereken şeyleri onlara bildirirler. Peygamberler insanların eksiklerini tamamlarlar. Ayrıca toplumların varlıklarını sürdürmeleri de yine onlar sayesinde. Dolayısıyla

¹³⁷ Maturidi, Kitabü't-Tevhid Tercümesi s. 227-228; Nesefî, Ebu'l-Muin, Tebsiratü'l-Edille, c. I, s. 455-456.

¹³⁸ Maturidi, a.g.e., s. 228.

¹³⁹ Taftazani, Kelam ilmi ve İslam Akaidi, s. 293-295; Özbek, a.g.e., s.125.

¹⁴⁰ Özbek, a.g.e., s. 125-126.

¹⁴¹ Özbek, a.g.e., s. 135.

insanların yerleşik hayata geçerek şehirleşme ve medeniyet konusunda yol alması, ilimler ve sanatlar konusunda muvaffakiyetler sağlaması peygamberler vasıtasıyla mümkün olmuştur denilebilir.¹⁴²

Bilindiği gibi insan ruh ve beden bir araya gelmesiyle hayat safhasında yerini almıştır. İnsan beden yönü itibariyle ölümlü olduğu kadar, fitri ve ruhi yönüyle de ebedilik fikri onda ağır basmaktadır. İşte insandaki bu ebedilik arzusunu tatmin eden ahiret inancıdır. Dolayısıyla ahiret inancıyla ilgili bilgiler insanlara peygamberler tarafından aktarılmaktadır. İnsanlar ahirete iman sayesinde dünya hayatını bir zindan olarak görmemektedir. Çünkü hayatı yaşanmaz hale getiren ölüm korkusu bu vesile ile insandan uzaklaşmış olur.¹⁴³

Peygamberler dinin anlaşılmasında ve pratiğe aktarılmasında vazgeçilmez önderlerdir. Dini emir ve yasakların anlaşılması için mutlaka bir açıklayıcıya ihtiyaç vardır. Peygamberler, Allah ile kulları arasındaki bağı sağlam bir şekilde tutmakla yükümlüdürler. Dünyada ve ahirette insanın iyiliğine olacak bir takım şeyler, insan aklıyla kavranamaz. Çünkü insan aklı her şeyi bilmeye muktedir değildir. Bu aşamada peygamberler devreye girmekte ve insanın aciz kaldığı durumlarda ona yol göstermektedir. Peygamberlerin önemi ve gerekliliği bu noktada ortaya çıkmaktadır.

İnsan Allah'ın varlığını, bazı şeylerin iyi, bazılarının da kötü olduğunu kendi aklı ve düşüncesiyle bulabilir. Ancak Allah'a nasıl kulluk edileceğini ve dini hükümleri kendi gayretiyle bilemez. Peygamberler Allah'ın iradesini tebliğ ettikleri halde zamanla o konularda da ihtilaflar olmuş ve insanlık defalarca ikaz edilmek durumunda kalmıştır. Üstelik insan, tabiatı itibariyle bazen yanlış olan şeylere yönelmiştir. İşte insanı bu yanlışlardan kurtaracak olan peygamberler devreye girmiştir. Dolayısıyla insanların dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmasında peygamberlere ihtiyaç vardır.

İnsanı en iyi tanıyan, onun yaratıcısı olan Allah'tır. Peygamberliğin insanlar için gerekli olduğunu bilen de yine O'dur. İnsanlara yol gösterici olarak peygamberler göndermesi O'nun bir lütfudur. Çünkü Allah kullarını kötülüklerden uzak tutmak için peygamberleri göndermiştir. Bundan dolayıdır ki peygamberliğin insanlar için gerekli ve öneme haiz olduğu açıkça gözükmemektedir.

¹⁴² Gölcük, a.g.e., s. 139.

¹⁴³ Toprak, Süleyman, Ölümünden Sonraki Hayat, Konya, 1997, s. 19-20.

II. BÖLÜM

PEGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ VE İSMET SIFATI

1. Peygamberlerin Genel Özellikleri

1.1. Peygamberlerin İnsan Oluşu

Peygamberlik, insanlığı zulmetten nura çıkarmak ve insanları doğru yola sevk etmek için Allah'ın ortaya koyduğu bir sistemdir. Peygamberler düzenli bir sosyal hayatın olduğu toplumlara gönderilirler. Buldukları toplumda güzel ahlak ve seçkin kişilikleriyle insanların takdirini kazanan ve toplumun kendine örnek aldığı şahsiyetlerdir. İnsanlardan uzak ferdi bir hayat yaşamak, peygamberlere yakışan bir durum değildir. Çünkü bu durum onların insanlara örnek olma yolunu engeller. Bu sebeple peygamberler gönderildikleri toplumlarda sosyal aktivite açısından önemli roller üstlenmişlerdir. Örneğin Hz. Peygamberin Hifü'l-Füdul Müessesesini oluştururken aktif olarak çalışması buna en iyi örnektir. Hz. Peygamber bu müesseseden daha sonra övgüyle bahsetmiştir.¹⁴⁴

Allahu Teala, insanlar için de cinler için de cinlerden bir peygamber göndermemiştir. Ayrıca O, kendileriyle beraber yaşayıp yol göstermesi için bir meleği de peygamber olarak göndermemiştir.¹⁴⁵ İnsanlara kendi aralarından, toplumlarında onları iyi tanıyan, takdir toplamış peygamberler gönderilmiştir. İnsanlara kendi cinsinden elçi gönderilmesi çok önemlidir. Çünkü Allah ile kulları arasında vasıta olacak, yaratılmışların dışında bir takım ara mabudlar düşünülmesi imkansızdır. İnsanlara bir meleğin değil de bir insanın peygamber olarak gönderilmesi daha uygunluk arz etmektedir. Çünkü Allah abes ve hikmete ters düşen bir şeyi yapmaktan münezzehtir. Eğer bir insanı peygamber olarak göndermişse bu O'nun hikmeti gereğidir. Çünkü Allah peygamberleri, insanların dini ve dünyevi konularda rehberliğini yapmak, onlara iki cihan saadetini yaşatmak üzere insanlar arasından seçmiştir.¹⁴⁶ Dolayısıyla onlar insan olmaları yönüyle normal insanlar gibi yaşamışlar, nübüvvet görevinden dolayı da Allah'ın elçisi olarak hareket etmişlerdir. Yani dünyevi ve uhrevi hayatı dengeli bir şekilde yaşamışlardır. Yüce Allah kulları için her şeyde

¹⁴⁴ Lings, Martin (Ebubekir Siraceddin), Hz. Muhammed'in Hayatı (Çev. Nazife Şişman), İstanbul, 2006, s. 37-38.

¹⁴⁵ Havva, a.g.e., c. IX, s. 51.

¹⁴⁶ Güzel, Kazım, Hz. İbrahim (a.s.) ve İsmet Sıfatı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993, s.146-150

kolaylığı murat etmiş dolayısıyla da emir ve nehiyelerini insanlara tebliğ etmek, hayatları boyunca karşılaştıkları problemlerini halletmek ve özellikle kendilerini sapıklıktan kurtarıp doğru yolu göstermek için, elçilerini insanlar arasından seçmiştir.¹⁴⁷

Bu konuyla ilgili olarak, ayeti kerimede Allah(c.c) şöyle buyurur: “*Ey inananlar! Andolsun ki içinizden size sıkıntıya uğramanız kendisine zor gelen, size çok düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.*”¹⁴⁸ Dikkat edilirse ayette peygamber gönderilmesinin sebebi; insanları sıkıntıdan kurtarıp, dünya ve ahiret saadetinin yollarını göstermek olarak belirtiliyor ki bu da ancak insanların içinde bizatihi yaşayan ve onlar gibi olan biriyle gerçekleşir.

Yine peygamberlerin insanlar içinden seçilmesinin bir başka hikmeti de varlıklar kendi cinslerine daha çabuk meylederler. Aynı cinsten olanlar birbirlerinin güçlerini, yeteneklerini ve anlayışlarını bildikleri için daha etkin bir vazife yaparlar.

Ayrıca peygamberler insanlardan olmasaydı o zaman insanlar, yapısı ve özellikleri kendilerinden farklı olan bir varlığın rehberliğini kabul etmeyip itiraz ederlerdi. Bundan dolayı Yüce Allah, Hz. Peygamberin müşriklere şöyle demesini emrediyor: “*De ki, ben de sizin gibi ancak bir insanım. Fakat bana ilahınızın bir tek ilah olduğu vahyolunuyor. Rabbine kavuşmayı uman kimse yararlı işler yapsın ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın*”¹⁴⁹

İmam Maturidi yukarıdaki ayette geçen emri üç sebebe dayandırmıştır:

a) Müşrikler Allah’ın elçisi olarak gönderildiğini ispatlamak için Hz. Peygamberden bir takım olağanüstü şeyler istediler. Allah da Hz. Peygambere insan olduğunu ve sadece tebliğle görevlendirildiğini söylemesini isteyerek risalet görevinin hakikatini ortaya koymuştur.

b) Ayetten çıkan başka bir sebep de bir insan olan peygamberin gösterdiği mucizeler, peygamberin değil de yalnız Allah’ın iradesi ile gerçekleştiği konusudur.

c) Müminlerin peygambere olan sevgilerinin bir sonucu olarak, zamanla Hz. İsa’nın kavminin yaptığı hataya düşmemeleri ve tevhidi şirke dönüştürmemeleri hususunda uyarıda bulunmaktır.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Macit, Nadim, Hz. Nuh ve Nübüvveti (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1989, s.87.

¹⁴⁸ Tevbe, 9/129

¹⁴⁹ Kehf, 18/110

¹⁵⁰ Işık, Kemal, Maturidinin Kelam Sisteminde İman - Allah ve Peygamberlik Anlayışı, Ankara, 1980, s.111-113; Macit, a.g.e., s. 186-197.

Müşrikler peygamberin insan değil de meleklerden olmasını istediklerinde Kur'an-ı Kerim onlara akıllarını başlarına getirecek şu cevabı vermişti:

*“Bir de peygambere bir melek indirilse de görsek ya diyorlar. Eğer böyle bir melek indirseydik iş bitirilmiş olur sonra da tevbeleri için kendilerine göz bile açtırılmazdı. Eğer peygamberi bir melek yapsaydık yine onu bir adam şeklinde gönderirdik de düşmekte oldukları şüpheye onları yine düşürürdük.”*¹⁵¹ Dolayısıyla Allah insanlara kendi cinslerinden olan bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuş ve doğru yoldan sapmalarına engel olmuştur.

Peygamberlerin insan cinsinden gönderilmesini yadırgayanlara Allah; *“Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten peygamber olarak bir melek gönderirdik”* mealindeki ayetle cevap vermiştir.¹⁵² Ayette de belirtildiği gibi; yeryüzünde yaşayanlar insan olduğu için, peygamberlerin de insan cinsinden gelmesi en doğal hadisedir. Dikkat edilirse insanın peygamber olamayacağı şeklinde itirazlarda bulunanlar, putlara uluhiyet atfetmekten geri durmamışlardır. Bu itirazı yapanların büyük bir paradoks ve çelişki içinde oldukları görülmektedir. Çünkü peygamberin insandan olamayacağını iddia etmekle, putları ilah olarak kabul etme durumlarını bir araya getirdiğimizde bunun mantıklı bir tutarlılığı gözükmemektedir. Dolayısıyla insan olan bir peygamberi kabul etmek, putları ilah olarak kabul etmekten daha kolay ve mantıklı bir yoldur.¹⁵³

Ayrıca Peygamberlerin kendi kavimlerinin dilleriyle gönderilmesi de toplumlara Allah'ın büyük bir lütfudur. Bu durumu Yüce Allah; *“Allah'ın emirlerini onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Sonra Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü o güç ve hikmet sahibidir”* ayetinde beyan etmektedir.¹⁵⁴ Eğer Allah, peygamberleri kendi kavimlerinin diliyle göndermeseydi insanlar bu duruma itiraz ederlerdi. Bu durumu da Allah; *“Biz bu Kur'an'ı yabancı bir dil ile ortaya koysaydık derlerdi ki : Ayetleri uzunca açıklanmalı değil miydi? Bir Araba yabancı bir dille söylenir mi?”*¹⁵⁵ mealindeki ayette insanların itirazının gerekçesini ortaya koymuştur. Neticede peygamberler kendi

¹⁵¹ En'am, 6/8-9.

¹⁵² İsra, 16/94-95

¹⁵³ Macit, a.g.t., s. 86.

¹⁵⁴ İbrahim, 14/4.

¹⁵⁵ Fussilet, 41/44.

milletlerinin diliyle gönderilmişlerdir. Dolayısıyla insanların kendilerini savunmak için Allah'a karşı sürecekleri bir mazeret, böylece ortadan kalkmıştır.

Hız. Muhammed (s.a.s.), bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir. Bu duruma; “*De ki Ey insanlar ben sizin hepinize Allah'ın elçisiyim*” mealindeki ayette işaret edilmiştir.¹⁵⁶ Ancak bütün insanlığa peygamber olan bir kimseye vahyin Arapça olarak inmesi itirazlara sebep olmuştur. Bu itirazı otaya atanlar, vahyin Arapça inmesi sebebiyle onun lisanını anlamadıklarını iddia etmişlerdir. Dolayısıyla Kur'an'ın bütün dillere indirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Böyle bir soruya şöyle cevap verilebilir: Kur'an'ın bütün dillere tercümesi yapılmış ve bu da ihtiyacı karşılar durumdadır. Kuran'ın bütün dillerle indirilmesi durumunda, onun üslup ve lafız yönünden anlaşılmasında sorunlar çıkarırdı. Ancak meallerinin farklılık oluşturması Kur'anın mucizeliğine ve korunmuşluna zarar getirmez. Böylece Kur'an'a dil uzatılması da engellenmiş olur.¹⁵⁷

Yüce Allah kullarına kendisinden bir rahmet olarak peygamberler göndermiş, yine hikmetinin bir gereği olarak bu peygamberleri insanların kendi cinsinden ve çoğu zaman kendi toplumlarından göndermiştir. Peygamberler de tebliğ ettikleri şeyleri ve getirdikleri dini esasları en güzel şekilde önce kendileri yaşamışlardır.

Peygamberlerin insan oluşu, diğer insanlar gibi beşeri sıfatlara sahip bulunuşları Kuran'da sıkça dile getirilir. Ancak insanların, peygamberlerin kendi cinslerinden olmalarına sürekli itiraz ettikleri görülür. Mesela Hz. Nuh'un kavmi peygamberlerin insan olmasına itiraz etmişlerdir. Onlar beşeriyetin risalete zıt olduğunu sanarak insanın insana peygamber olmasına itiraz etmişlerdir. Çünkü bir insana bütün insanların uymasını kabul edememişlerdir. Oysa bu telakki birçok yanlışlığı içinde barındırmaktadır. Çünkü insanlara peygamber ancak insanlar arasından gönderilir. Akla ve hikmete en uygun durum bu şekildedir. Çünkü ümmetle peygamberin birbirleriyle anlaşmaları ve tanışmaları gerekir. Ancak insan olmayan bir varlık ya da melekle insanların diyalog kurmaları çok zordur.¹⁵⁸

Allah, peygamberlerini insanlar arasından seçmesinin hikmetlerini açıklamış, öne sürülen itirazları çeşitli yönlerden cevaplamıştır.

¹⁵⁶ A'raf, 6/158.

¹⁵⁷ Güzel, a.g.t., s. 149-150

¹⁵⁸ Macit, a.g.t., s. 86.

Kur'an'da Hz. Peygambere “*Ben ancak sizin gibi bir beşerim*” ve “*Biz onları yemek yemez birer ceset kılmadık ve onlar ölümsüz de değillerdir*” ifadeleriyle de peygamberlerin insanlar gibi ölümlü varlıklar olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁵⁹

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin insanlardan seçilmesine yöneltlen pek çok itiraz aktarılmıştır. İnkarcıların “Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmış?” deyip yüz çevirmeleri önceki ümmetlerin azaba uğratılma sebepleri arasında gösterilmektedir.¹⁶⁰ Burada dikkati çeken husus; yapılan itirazlar peygamberlerin şahsiyetiyle ilgili olmayıp, peygamberliğin yapısıyla ilgilidir. Çünkü bir insana risalet görevinin verilmesini kabullenememişlerdir. Onun için peygamberlerin melek olması gibi bir tez ortaya atmışlardır.¹⁶¹ Kur'an'da beyan edilen: “*Bu ne biçim peygamber, (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! Ona kendisiyle beraber uyarıcı olacak bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya yiyeceğini sağlayacağı bir bahçesi olmalı değil miydi? ve Zalimler: Siz başka değil, sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz*”¹⁶² mealindeki ayet insanların peygamberlere karşı nasıl bir tavır takındığını açıkça ortaya koymaktadır.

Peygamberlerin insanlardan seçilmesine karşı gösterilen direnişin çeşitli sebepleri olabilir. İnanmakta direnenler, peygamberlerden Allah'ı ve melekleri göstermesi karşılığında inanacaklarını ileri sürmüşlerdir. Ancak peygamberler her defasında kendilerinin olağanüstü kimseler olmadıklarını beyan etmişler ve görevlerinin sadece tebliğ olduğunu vurgulamışlardır.¹⁶³ Dolayısıyla o insanların bu yöndeki aşırı istekleri, inanmamaktaki inat ve saplantılarını gün ışığına çıkarmış ve böylece onların samimî olmadıklarını açıkça ortaya koymuştur.¹⁶⁴ Ayetlerde belirtildiği gibi, insanların toplum içindeki statülerinin sarsılmasını istememişlerdir. Çünkü peygamberlere itaat etmeyenler, onların çağrılarına kulak vermelerini engelleyecek olan kin, haset, kibir gibi kötü duygularla meseleye yaklaşmışlardır.¹⁶⁵

İnsanların değer verdikleri, inandıkları varlıklara kutsallık atfetme gibi bir özelliği de mevcuttur. Onlar çoğu zaman kendi türlerinden bir insanın peygamber olmasını

¹⁵⁹ Al-i İmran, 3/144; Enbiya, 21/8; A'raf, 7/6; İsra, 17/94-95.

¹⁶⁰ Tegabun, 64/6.

¹⁶¹ Macit, a.g.t., s.85.

¹⁶² Furkan, 25/7-8.

¹⁶³ İsra, 17/90-93.

¹⁶⁴ Atay, a.g.e., s. 75. Sinanoğlu, a.g.t., s.348.

¹⁶⁵ Zuhuruf, 43/31.

kabullenemeyip onda insanüstü özellikler arama yoluna gitmişlerdir. Nitekim Kur'an'da Yahudilerin Üzeyr'i, Hıristiyanların da İsa'yı Tanrı'nın oğlu olarak kabul etmelerine dikkat çekilmiştir.¹⁶⁶ Özellikle Hıristiyanlar, Hz. İsa'yı "Allah'ın oğlu" şeklinde vasıflandırmışlar ve özellikle "teslis" akidesi konularında aşırı gitmişlerdir. Kur'an, bu meselenin üzerinde durarak, teslisin tevhid akidesine zarar verdiğini açıkça ortaya koymuştur. Yine Kur'an, Hz. İsa'nın çarmıha gerilme olayını asli günah olayı ile hiç alakalandırmamaktadır.¹⁶⁷ Hz. Peygamber'in vefatında insanların düştükleri aciz duruma karşı, Hz Ebu Bekir çok önemli bir rol üstlenmiştir. Hz. Peygamberin vefatıyla her şeyin bittiği hissine kapılanlara, onun artık vefat ettiğini ve İslamın ise baki olduğunu dile getirmesi dikkat çekicidir.¹⁶⁸ Bu durum İslam'ın diğer dinlerden farklılığını açıkça ortaya koymaktadır.

Allah, peygamberlerini insanlar arasından seçmek suretiyle insanlara kolaylık olmasını dilemiştir. Nitekim Kur'an'da "*Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir*" şeklinde buyurulmuştur.¹⁶⁹ Zaten peygamberlerin gönderilme sebeplerinden biri de insanların sıkıntılarını bertaraf ederek, kendilerini dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmadır. Bu ise ancak kendi cinslerinden olan, onlarla birlikte yaşayan, sıkıntılarına ortak olan bir kimsenin peygamberliğiyle mümkündür.¹⁷⁰

Peygamberleri inkar eden kafirlerin itirazlarına karşılık, "*Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik*"¹⁷¹ şeklinde cevap verilmiştir. Burada da görüldüğü gibi insanlara ancak insan cinsinden bir peygamberin gelebileceği gerçeği açıkça vurgulanmaktadır.

Ayetler bağlamında insanların kendi cinslerinden peygamber gönderilmesine karşı çıkmalarının mantiki bir tutarlılığı gözükmemektedir. Melek ve cin gibi mahiyetini bilmedikleri bir varlığın, peygamber olarak ortaya koyacağı tavırları insanların kabul etmeleri hiç mümkün değildir. Çünkü insanlar kendileri gibi olan, yapı olarak tanıdıkları kimsenin peygamber olmasına daha çok ikna olacaktır.¹⁷²

¹⁶⁶ Tevbe, 9/30-31.

¹⁶⁷ Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, İstanbul, 1993, c. I, s. 631-645.

¹⁶⁸ Hamidullah, a.g.e., c. II, s. 1103-1104.

¹⁶⁹ Tevbe, 9/128.

¹⁷⁰ Matüridi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. II, s. 456-457.

¹⁷¹ İsra, 17/94-95.

¹⁷² Sinanoğlu, a.g.t., s. 350; Atay, a.g.e., s. 76; Işık, a.g.e., s. 112.

Allahu Teala; “Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük”¹⁷³ mealindeki ayette peygamberlerin insan cinsinden seçilme nedenini ortaya koymaktadır.

Eğer peygamberler melekler içinden seçilip gönderilseydi o zaman insanın inanmama lüksü kalmazdı. İnanılmadığı takdirde dünya hayatı imtihan sahası olmaktan çıkar ve insanlar topluca helak edilirdi. Ayrıca meleklerin peygamber olarak gönderilmesi ile, kulun iradesi devre dışı kalmış olacaktı. Bütün bu sebeplerden dolayı Allah, kullarına iradelerini kullanabilecekleri şartlarda sorumluluk yüklemiştir.¹⁷⁴

Netice olarak Allah'tan gelen emir ve yasakların, ayrıca bunların içerdiği hikmetlerin düzgün bir şekilde anlaşılmasında da peygamberlerin insanlardan seçilmesi zorunlu görülmüştür. Çünkü onlar, içinde yaşadıkları toplumların ve toplumu meydana getiren fertlerin, eşyanın hakikatini bilme ve kavramadaki kudret ve yeteneklerinin derecesini en iyi bilen, en isabetli şekilde değerlendiren kimselerdir. Öte yandan her canlının ancak kendi türüne meyleder bir şekilde yaratıldığı unutulmamalıdır

1.2.Peygamberlerin Cinsiyeti

Peygamberlik erkeklere mahsus bir görevdir ve hiçbir zaman kadından peygamber olmamıştır. Her ne kadar Eş'ariler gibi bu görüşe katılmayanlar olsa da gerek sayıları ve gerekse delilleri pek kuvvetli değildir.¹⁷⁵ Nübüvvetin şartlarından birinin erkeklik olduğu konusunda İslam alimlerinin büyük çoğunluğu ittifak halindedirler.¹⁷⁶ Bununla ilgili olarak Ehl-i Sünnetin iki kolu olan Eş'ariler ve Maturidiler arasında anlaşmazlık vardır. Her ikisi de peygamberlerin erkeklerden olduğunda hemfikir olmalarına rağmen; Eş'ariler Hz. Musa'nın annesine vahyedilmesi ve Hz. Meryemle ilgili ayetlere¹⁷⁷ dayanarak kadınların da peygamber olabileceğini söylemişlerdir. Ancak Hz. Meryem'in nübüvvetine delil olarak gösterilen ayetleri yorumlayan Maturidiler, Kur'an'da kadınlarla ilgili vahyi hayvanlara yapılan vahiy gibi telakki ederek bunun nebevi bir vahiy olmadığını dile getirmişlerdir.¹⁷⁸

¹⁷³ En'am, 6/9.

¹⁷⁴ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XII, s. 161-162; Atay, a.g.e., s. 76.

¹⁷⁵ Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s. 14.

¹⁷⁶ Pezdevi, Ebu Yusr Muhammed, Usulü'd-Din Ehl-i Sünnet Akaidi (Trc. Şerafeddin Gölcük), İstanbul, 1980, s. 135.

¹⁷⁷ Kasas, 28/6; Al-i İmran, 3/42; Meryem, 19/16-19.

¹⁷⁸ Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, Kelam Tarih-Ekoller-Problemler, Konya, 2001, s.335-336.

Peygamberlerin ancak erkeklerden olabileceğini savunan Maturidiler delillerini şu ayetlere dayandırmaktadırlar: “Senden önce (peygamber olarak) şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz birtakım adamlar gönderdik”¹⁷⁹ “(Ey Resulüm) senden önce de kendilerine vahiyde bulunduğumuz erkeklerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bunu bilmiyorsanız Tevrat ve İncil alimlerine sorun”¹⁸⁰ ayeti de yine buna işaret etmektedir.

Peygamberliğin sadece erkeklere verilmesinin hikmeti şu şekilde izah edilebilir: Peygamberlik gerçekten ağır bir yük ve yerine getirilmesi güç bir tekliftir. Yaratılış itibariyle zayıf bir yapıya sahip olan kadının böyle güç bir işe katlanması gerçekten zordur. Bütün peygamberler tebliğ uğrunda çeşitli belalara ve sıkıntılara maruz kalmışlardır. Allah Hz. Muhammed’e “Ey Resulüm kafirlerin eziyetlerine karşı azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sabret”¹⁸¹ buyurmuştur. Bu ayetlerden hareketle bütün peygamberlerin erkeklerden seçildiği sonucuna varılabilir.

1.3. Peygamberlerin Adedi

Kur’an’dan hareketle peygamberlerin sayısı hakkında kesin bir rakam söylemek mümkün değildir. Çeşitli ayetlerde peygamberlerden bazılarının isimleri bildirilmiştir.¹⁸² Bunun yanında; “Andolsun ki senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var...” buyurularak ismini bilmediğimiz peygamberler olduğuna işaret edilmiştir.¹⁸³

Maturidi, ayette peygamberlerin kendilerini ve isimlerini net bir şekilde bilmek gibi bir zorunluluğumuzun olmadığına, sadece onların Allah katından getirdiklerine iman etmek gerektiğine vurgu yapıldığını beyan etmiştir.¹⁸⁴

Zemahşeri, dört bini İsrail oğullarından, dört bini de onların dışındaki topluluklardan olmak üzere sekiz bin peygamberin gönderildiğine dair rivayetlerin mevcut olduğunu dile getirmiştir.¹⁸⁵ Fahreddin er-Razi ise Kur’an’da bazı

¹⁷⁹ Yusuf, 12/109.

¹⁸⁰ Nahl, 16/43.

¹⁸¹ Ahkaf, 46/43.

¹⁸² Nisa, 4/163; En’am, 6/84-89; Enbiya, 21/85-86.

¹⁸³ Mü’min, 40/78; Nisa, 4/164; Zuhuf, 43/6.

¹⁸⁴ Maturidi, Te’vilatü Ehli’s-Sünne, c. IV, s. 360.

¹⁸⁵ Zemahşeri, a.g.e., c. V, s. 362.

peygamberlerden bahsedildiğini, çoğundan da bahsedilmediğini belirterek bu konuda fazla ayrıntıya girmemiştir.¹⁸⁶ İbn Kesir de Kur'an'da ismi geçmeyen peygamberlerin, geçenlerden kat kat fazla olduğunu beyan ederek Razi'nin görüşüyle paralel bir görüş sergilemiştir.¹⁸⁷

Ancak bazı kaynaklarda, nebilerin sayısının yüz yirmi dört bin, resullerin de üç yüz on üç olduğu konusunda icma' hasıl olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁸ Yukarda sözü edilen bu rakamlar, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) Müsned'inde belirtilen; enbiyanın sayısının yüz yirmi dört bin, bunlardan da üç yüz on üçünün resul olduğu şeklindeki bir rivayetten alınarak ortaya konulmuştur.¹⁸⁹ Ne var ki bu konuda rakam veren rivayetlerin farklılığı dikkatlerden kaçmamaktadır.

Müsned'de nakledilen rivayetin haber-i vahid olduğu, onun da itikadi konularda delil olarak kabul edilemeyeceği bildirilmiştir. Peygamberlerin hepsinin Allah tarafından gönderildiğini kabul etmenin, onların sayısını Allah'a bırakmanın uygun olacağı, belli bir sayının kabulü durumunda, peygamberlerin esas sayısının bundan fazla veya eksik olması ihtimalinin bulunduğu, böyle bir durumda da bazı peygamberleri kabul edilen sayının dışında bırakmak veya bazılarını da peygamber olmadığı halde bu sayıya dahil etmek gibi bir yanılaşa düşüleceği şeklinde bir görüş ileri sürülerek böyle bir yanılaşa düşülmemesi gerektiği dile getirilmiştir.¹⁹⁰ Yukarda ortaya konulan görüş, Kur'an'ın ortaya koyduğu beyanla da uygunluk arz etmektedir.

Burada önemli olan peygamberlerin adedinden ziyade, her kavme peygamber gönderilmiş olmasıdır. Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilmektedir: “ Biz seni gerçek ile birlikte müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki, içinde bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın”¹⁹¹ Bu ayet ile Allah; gelmiş geçmiş tüm insan topluluklarına, onları uyarmakla görevli peygamberler gönderdiğini bildirmiştir. Bu peygamberler buldukları toplumlara Allah'ın emrettiği dinin hükümlerini, yapmaları gereken ibadetlerin ayrıntılarını anlatmış, onları cennetle müjdeleyip cehennem azabı ile uyarıp korkutmuşlardır. Ayrıca peygamberler, Allah'ın dinini uygulamada

¹⁸⁶ Razi, Tefsir-i Kebir, c. VIII, s. 418.

¹⁸⁷ İbn Kesir, a.g.e., c. IV, s. 96.

¹⁸⁸ Bağdadi, Usulü'd-Din, s. 157; Bağdadi, el-Fark Beyne'l-Fırak (Nşr. M. Zahid Kevseri), Kahire, 1948, s. 206.

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, a.g.e., c. V, s. 266.

¹⁹⁰ Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 61.

¹⁹¹ Fatır, 35/24.

gösterdikleri titizlik, sahip oldukları üstün ahlak ve en üst seviyedeki Allah korkuları ile insanlara her zaman örnek olmuşlardır.¹⁹²

Sonuç olarak peygamberlerin hepsinin isim ve sayılarını bilmememiz bize bir şey kaybettirmediği gibi, bilmemiz de fazla bir şey kazandırmaz. Çünkü bunu bizlerin bilmesinde Allah tarafından bir maslahat görülmemiştir. Kur'an'da bazı peygamberlerin isim ve faaliyetlerinin ortaya konulması ise, belli konularda örnek olması ve onların tecrübelerinden insanların bir takım dersler çıkarması içindir.

2. Peygamberlerin Sıfatları

Allah, kendisi ile insanlar arasında emir ve yasaklarını tebliğ eden elçiler olarak peygamberleri göndermiştir. İnsanlar arasından seçip kendine elçi yaptığı peygamberleri en asil ve en güvenilir, ilim yönünden en üstün, ahlak bakımından en mükemmel kimseler yapmıştır. Yine onları gözetimi altında terbiye ve himaye ederek her çeşit kötülükten korumuştur. Bu bağlamda Yüce Allah; peygamberimize *“Rabbinin hükmüne sabret, çünkü sen bizim muhafazamız altundasın”* buyurmuştur.¹⁹³ Yine Hz. Musa'ya da : *“Ey Musa sevilmen ve benim gözetimimde yetişmen için sana kendi sevgimi lütfttim”* şeklinde hitap etmiştir.¹⁹⁴

Peygamberler Allah'ın koruması altında olmakla birlikte onlar da diğer insanlar gibi yerler, içerler ve maddi ihtiyaçlarını karşılarlar. Yalnız Allah onlara diğer insanlardan farklı olarak bir kısım sıfatlar yüklemiştir. Bu sıfatlar onlardan hiç ayrılmayan, onlarda mutlaka bulunması gereken sıfatlardır ve beş tanedir.

2.1. Sıdk

“Doğruluk, dürüstlük” anlamına gelen bu kelime, bütün insanlarda olması gereken bir özelliktir. Bununla birlikte sıdk, peygamberlerde mutlaka bulunması gereken vacip sıfatlardandır.

Peygamberler, doğruluk ve dürüstlük timsali kimselerdir. Peygamberlerin söylediği ve yaptığı her şey doğru olup, yalandan uzaktırlar. Peygamberler bir yanlış yaptıkları zaman, mucizelerle desteklenmeleri de mümkün değildir.¹⁹⁵ Çünkü onlar

¹⁹² Yahya, Harun, İmanı Çabuk Anlamak, İstanbul, 2001, c. III, s. 54

¹⁹³ Tur, 92/48.

¹⁹⁴ Taha, 20/39.

¹⁹⁵ Gölcük, a.g.e., s. 154.

yanlış yaptıkları zaman, doğru yola çağırdıkları insanlara kesinlikle örnek olamadıkları gibi Allah'tan aldıkları vahye karşı da itimsizlik doğardı. Bundan dolayıdır ki peygamberler asla yalan söylemezler ve bu gibi durumlardan masumdurlar.¹⁹⁶ Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin doğruluğuna işaret eden birçok ayet mevcuttur. Cenabı Hak da Kur'an da : *“Eğer Muhammed (s.a.s.), bize karşı, ona bazı sözler katmış olsaydı, biz onu kuvvetle yakalardık ve sonra da onun şahdamarını koparırdık. Hiçbiriniz de onu savunmazdınız. Doğrusu Kur'an Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir öğüttür.”*¹⁹⁷ Yine başka bir ayette peygamberimizin doğruluğu şöyle vurgulanıyor: *“Gerçekten biliyoruz ki söyledikleri söz seni cidden incitiyor. Fakat onlar seni yalanlamıyorlar. Ancak o zalimler Allah'ın ayetlerini inatla inkar ediyorlar.”*¹⁹⁸

Ayrıca Herakliyus'un Ebu Süfyan'a : *“İnsanlara yalan söylemeyen, Allah'a da yalan isnad etmez”* sözü yine bunu doğrular niteliktedir. Bu konuyla ilgili peygamberlerin hayatı örneklerle doludur. Neticede peygamberler özü sözü bir insanlardır. Söz ve fiillerinde hiçbir sapmaya mahal vermeden peygamberliklerini yürütmüşlerdir. Çünkü doğruluktan taviz veren insanların, bu kutlu görevi icra etmesi mümkün değildir.

2.2.Emanet

Peygamberin “güvenilir” olması demektir. Ayrıca emanet, farklı bir şekilde ismet yani günah işlememek olarak da tarif edilmiştir. İsmetin anlamı, peygamberlerin her türlü günahattan korunması demektir. Alimlerin ıstılahında ismet, teklifi yerine getirmektir. Genel anlamda emanetin bu şekilde anlaşılması gerektiği de vurgulanmıştır. Gerçekten peygamberler insanların en emin olanıdır ve onlardan asla hıyanetlik sadır olmamıştır.¹⁹⁹

Peygamberler her yönüyle kendilerine güvenilen, doğru ve dürüst insanlardır. Onlar asla emanete hıyanetlik yapmadıkları gibi, ilahi emirleri de dosdoğru uygularlar. Ayrıca haramlardan kaçınma noktasında da her türlü titizliği gösterirler.²⁰⁰

¹⁹⁶ Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s. 48.

¹⁹⁷ Hakka, 69/44-47.

¹⁹⁸ En'am, 6/33.

¹⁹⁹ Havva, a.g.e., 16-17.

²⁰⁰ Gölcük, a.g.e., s.154.

Peygamberler, Allah'ın emir ve yasaklarını ziyadesiz ve noksansız olarak bozmadan ve değiştirmeden insanlara tebliğ ederler.²⁰¹ Bu konuyla ilgili olarak Cenabı Allah şöyle buyurmaktadır: “*O peygamberler Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ ederler. O'ndan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.*”²⁰² Ayrıca peygamberler emin olma özelliğine sahip olmasalardı, nübüvvet makamına ve vahye olan güven de azalırdı. Bundan dolayı Hz. Aiře (r.a) şöyle demiştir: “*Eęer peygamber kendisine indirilenlerden bir řey gizleyecek olsaydı mutlaka Ahzab 33/37 veya Abese 80/1-2 gibi kendini ikaz edip uyarın ayetleri gizlerdi.*”²⁰³ Zaten Allah, Hz. Peygamberle ilgili “*O (peygamber), nefisinden bir řey konuşmaz. Ancak kendine vahyedilene söyler*”²⁰⁴ ayetiyle, bütün peygamberlerin rotasını belirlemiştir. Bilindięi gibi Hz. Muhammed (s.a.s.)'e vahiy gelmezden önce müşrikler, “*Muhammedü'l-Emin*” sıfatını koymuşlardı. Çünkü Hz. Peygamber, ahlak ve davranışlarıyla insanların takdirini kazanmıştır. Peygamberlięinden sonra bile en azılı dūřmanları tarafından doğruluğu, yalan söylememesi ve sözünün eri olması gibi meziyetleri itiraf edilmiştir.²⁰⁵

Buradan çıkan sonuç; kendi heva ve hevesine göre hareket etmeyip, vahiyle görevlendirilen bir peygamberin güvenilirliğinden şüphe etmek mümkün değildir.

2.3.Tebliğ

“Bildirmek, açıklamak” demektir. Peygamberlerin, Allah'tan aldıkları hükümleri ve ilahi vahyi olduğu gibi bildirme işidir. Allah'ın mesajlarını, tebliğ edilmesi emredilen kişilere ulaştırmak demektir. Bu tebliğ esnasında ne bir eksiklik, ne de fazlalık yapması mümkün değildir.²⁰⁶ Her peygambere muhataplarını aciz bırakmak üzere deliller verilmiştir. Bu deliller bazen bir tane bazen daha fazla olabilir. Hz. Peygambere birçok mucizeler verilmiş olmakla birlikte temel mucizesi Kur'andır.²⁰⁷ Peygamber tebliğ konusunda muhayyer değildir. Bu görevi yerine getirme konusunda emre itaat etmek durumundadır. Bu konuda gösterilen gevşekliği Allah kesinlikle bağışlamaz.

²⁰¹ Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s.50.

²⁰² Ahzab, 33/39.

²⁰³ Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s.51.

²⁰⁴ Necm, 53/3-4.

²⁰⁵ Önköl, Ahmet, Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu, Konya, 1981, s. 59; Maturidi, Kitabü't-Tevhid Tercümesi, s. 240.

²⁰⁶ Gölcük, a.g.e., s. 154.

²⁰⁷ Havva, a.g.e., c. IX, s. 17-18.

Tebliğ herhangi bir ilave yapmadan ve gizlemeye mahal vermeden, tam ve mükemmel bir şekilde yerine getirmek, peygamberlerin görevi ve ayrılmaz bir sıfatıdır.²⁰⁸ Peygamberler tebliğ görevlerini yerine getirirken hiçbir fedakarlık ve sorumluluktan kaçınmamış, gerektiğinde hayatlarını ortaya koyarak bu mukaddes görevi yerine getirme sorumluluğunu üstlenmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de bazı peygamberlerin tebliğleri ve gösterdikleri çabalar takdirle anlatılmakta, ayrıca onların tebliğ sıfatıyla muttasıf pek güzel örnekleri ortaya konmaktadır. “ *Ey Peygamber! Rabbin tarafından sana indirileni tamamen tebliğ et. Eğer tebliğ görevini tam olarak yapmazsan Allah'ın elçiliğini tam olarak yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kafirlere muvaffakiyet vermeyecektir.*”²⁰⁹

Tebliğ görevini alan peygamberler, ilahi emirleri ulaştırmakla sorumludurlar. Ancak onların, insanları baskı ve zorla doğru yola iletme gibi bir yükümlülükleri yoktur. Nitekim ayette “*Peygambere düşen sadece tebliğdir*”²¹⁰ buyurulmaktadır. İlahi emirlerin tebliğ edilmesinden sonra, artık insanların Allah'a karşı bir mazeretleri kalmayacaktır.

2.4. Fetanet

Zeki ve hikmet sahibi olmaktır. Delil getirme gücüne sahip olma demektir. Ayrıca akıl zenginliği, kavrayış gücü ve çabuk kavrayış demektir. Çünkü peygamberlerin görevi mükelleflere deliller ortaya koymaktır.²¹¹ Peygamberler gerçekten insanlar içinde en zeki ve akıllı kimselerdir. Kamil bir aklın, keskin bir zeka ve sezgi gücünün peygamberlerde bulunması Allah'ın onlara bir lütfudur.²¹² Çünkü peygamberler inançsızların hile ve oyun ve tuzaklarını bozabilecek zekada olmalıdırlar. Allah'ın varlığı ve birliğini isbat noktasında onlara akli açıklamalar yapacak, onların iddialarını çürütebilecek kabiliyete sahip olmalıdır. Ayrıca peygamberlik görevi verilen kimse ilahi vahyi kaldırabilecek kapasite, açıklama ve yorumlama gücüne sahip olmalıdır.

²⁰⁸ Gölcük-Toprak, a.g.e., s.283.

²⁰⁹ Maide, 5/67.

²¹⁰ Nur, 24/54; Ankebut, 29/18.

²¹¹ Havva, a.g.e., s.17.

²¹² Gölcük, a.g.e., s. 154.

Peygamberlerin fetanet sıfatıyla ilgili olarak Kur'an'da pek çok örnek vardır. Bu meyanda Hz. İbrahim'in kavmiyle mücadelesini anlatan ayetler²¹³ gerçekten dikkate şayandır. Yine Kur'an'da Hz. İbrahim'in, Nemrud'u derin zekası ve hazırcevaplığıyla susturması şöyle anlatılır: “ *Rabbim, dirilten ve öldürendir.*” Ben de *diriltir ve öldürürüm diye cevap veren Nemrud'a İbrahim (a.s) : “ Rabbim güneşi doğudan getiriyor, sen de batıdan getirsene” deyince inkarcı şaşırıp kaldı.*²¹⁴

Peygamberler Allah'tan aldıkları ilahi vahyi insanlara ispat etmek ve açıklamak durumunda oldukları için onlar insanların en zekisi olmak durumundadır. İnsanlara tebliğ görevini sürdürürken onları ikna etmede peygamberlerin son derece zeki ileri görüşlü olmaları insanları etkilemelerinde son derece önemlidir. Her seviyede insana hitab edebilecek ve davranış sergileyebilecek yapıda olması tebliğlerinin başarıya ulaşmasında önemli bir faktördür.

2.5.İsmet

Günah işlemek anlamına gelen ismet, zahiri ve batini organların haram ve çirkin işlerden korunması demektir. Peygamberler gerek sözlerinde, gerekse fiillerinde kendi örnekliklerini lekeleyecek ve önderi oldukları insanlar nezdinde kıymetlerine zarar verecek hata ve kusurlardan Allah'ın korumasıyla uzak tutulmuşlardır. Eğer kasıt ve iradesi olmaksızın kendilerinde bir hata meydana gelmişse zaten Allah onları uyarıp kınamıştır. Bu konuyla ilgili olarak peygamberi kendi haline bırakmak şöyle dursun onu uyarmayı geciktirmeden müdahale etmiştir. Bu konuyla ayrıntılı bilgi ilerde verileceği için şimdilik bu konuyu burada bitirmek istiyoruz.

²¹³ Enbiya, 21/51-52.

²¹⁴ Bakara, 2/258.

3. Peygamberlerin İsmeti

3.1. Sözlük ve Terim Olarak İsmet Kavramı

3.1.1. Sözlük Olarak İsmet

İsmet; Arapça bir kelime olup, “asame” fiilinin masdarıdır. Lügatte “menetmek, korumak” anlamlarına gelir.²¹⁵ Ayrıca “ismet”; “tutmak, tutunmak, sığınmak, dayanmak, bağlamak, kazanmak ve gerdanlık, ip, bağ, nikah akdi, iffet” gibi anlamlara da gelmektedir.²¹⁶ Allah’ın, (peygamberleri) ‘ismetinden; cezalandıracağı şeylerden ve kötülüklerden koruması anlaşılmaktadır.²¹⁷ Kur’an’da ise ismet; korumak, mani olmak ve kurtarmak; ‘asım da koruyucu ve kurtarıcı anlamlarında kullanılmıştır.²¹⁸ Dolayısıyla ismet kelimesi için, korumak anlamının daha ağırlık kazandığı görülmektedir.

3.1.2. Terim Olarak İsmet

İsmet; peygamberlerin güçleri yetmekle beraber, günahlardan uzak kalma melekeleri olarak tanımlanmıştır.²¹⁹

İsmet; Allahu Teala’nın, peygamberlerini önce onlara tahsis ettiği saf cevherlerle, sonra cismi ve nefsi üstünlüklerin en üstününe sahip kılmakla, sonra da onlara sekinet indirmek ve kalplerini muhafaza etmekle ve tevfiğiyle korumasıdır.²²⁰

Diğer bir tarifile İsmet; peygamberlerin gerek sözlerinde, gerekse fiillerinde kendilerini lekeleyecek ve kıymetten düşürecek hatalardan korunmuş olmalarıdır.²²¹

Yine İsmet, Allah’ın peygamberlerine bir lütfu olup onları bir nevi kontrol altında tutması şeklinde de tarif edilebilir.²²²

Bu tariflerden ismetin; peygamberlere mahsus bir sıfat olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Allah’ın, peygamberlerini günah işleyip de kendilerini kadir ve kıymetten

²¹⁵ İbn Manzur, a.g.e., c. XII, s.403.; Zebidi, a.g.e., c VIII, s.398; Zavi, Tahir Ahmed, Tertibü’l-Kamusü’l-Muhit, Kahire, 1973, c. III, s.141. Bulut, Mehmet, “İsmet”, c. XXIII, DİA, İstanbul, 2001, s. 134-136.

²¹⁶ İbn Manzur, a.g.e., c.XII, s.405-408.; Zebidi, a.g.e., c.VIII, s.398-399; Mu’cemü’l-Vasit, (Haz. İbrahim Mustafa ve dğr.), İstanbul, thsz., c.II, s. 611; Firuzabadi, Muhammed b. Yakub, Kamus Tercemesi (Mütercim Asım Efendi), İstanbul, 1272, c. III, s. 516.

²¹⁷ İbn Manzur, a.g.e., c.XII, s.403.; Zebidi, a.g.e., c.VIII., s. 399; Mu’cemü’l-Vasit, c. II, s. 611.

²¹⁸ Maide, 5/67, Yunus, 10/27, Hud, 11/43, Ahzab, 33/17, Mü’min, 40/33.

²¹⁹ Cürçani, a.g.e., s.90, 150.

²²⁰ İsfehani, a.g.e., s.337;Zebidi, a.g.e., c. VIII, s.399.

²²¹ Gündoğar, Hamdi, Kur’an’da Hz. Muhammed (S.a.v.)’in Özellikleri, İstanbul, 1999, s. 34; Bulut, Mehmet, a.g.e., s. 26.

²²² Gölcük -Toprak, a.g.e., s. 338.

düşürecek şeylerden koruması şeklinde anlaşılmasının daha doğru olduğu görülmektedir. Diğer insanlar değil de sadece peygamberler ismet sayesinde günahlardan korunmuşlardır.

4. Kapsam Yönünden Peygamberlerin İsmeti

İsmetin kapsamıyla ilgili olarak ele alınması gereken ilk konu, peygamberlerin nübüvvetten önce de korunup korunmadıkları ile ilgilidir. Kur'an'ın bu konuya bakış açısı meselenin değerlendirilmesi açısından daha faydalı olacaktır.

Kur'an'da nübüvvetten önce peygamberlerin ismetiyle ilgili direkt ifadelere rastlanmamaktadır. Yine de peygamberlerin Allah'ın koruması altında oldukları ifade edilmektedir.²²³ Ancak onların peygamberlik öncesi durumlarını ortaya koyan kısmi bilgilere rastlamak mümkündür. Yani teorik olarak bu konuda net bir bilgi ortaya konulmamakla birlikte günahla ilgili mefhumlar zikredilmektedir. Örneğin günah, af, tövbe vb. tabirler bazı peygamberlerin durumları anlatılırken ifade edilmektedir.²²⁴ Bu bilgilere dayanarak onların peygamberlik öncesi dönemde ismet sahibi olup olmadıkları konusunda bir değerlendirmeye varmak mümkündür. Peygamberlerin bu göreve getirilmeleri, “kendilerine Allah'ın hidayet nasip etmesi”²²⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla onlar bu göreve seçilmekle bir anlamda doğru yola iletilmişler ve önceki durumlarından farklı bir konuma gelmişlerdir. Bu durumda hidayeti iki türlü ele almak lazımdır:

a) Çalışma ve gayretle elde edilemeyip Allah tarafından verilen mutlak hidayettir. Bunun en güzel örneği peygamberliktir. Duha (93/7) ayetinde işaret edilen hidayet verme, peygamberliğe layık görme şeklinde anlaşılmalıdır.

b) Maksada ulaşmada ilahi hidayet ve tevfinin yardımcı olmasının yanında çalışıp kazanmakla ulaşılan hidayet türüdür. Bu tür hidayette kişinin derecesi ne kadar yüksek bile olsa Rabbine ortak koştuğunda amelleri batıl olur ve ona bir fayda sağlaması mümkün değildir.”²²⁶

²²³ Gölcük, a.g.e., s. 153.

²²⁴ Kılıç, a.g.e., s. 301.

²²⁵ En'am, 6/84.

²²⁶ Zuhayli, Vehbe, Tefsirü'l-Münir (Trc. Hamdi Arslan ve dğr), İstanbul, 2005, c.IV, s. 267.

Görüldüğü gibi peygamberlere hidayet verilmesinden anlaşılan mananın, onlara nübüvvet verilmesi şeklinde vurgulanmıştır. Ancak peygamberlik öncesi ismetleri, peygamberlik sonrası ismetlerinden daha aşağı mertebededir.²²⁷

Yine Kur'an'da “*Biz bu Kur'an'ı vahy etmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Gerçek şu ki sen bundan önce bilmeyenlerden (gafillerden) idin*”²²⁸ mealinde belirtilen ayeti tefsir eden Razi, Hz. Peygamberin vahiy gelmeden önce Kur'an kıssalarından haberdar olmadığını beyan etmiştir. Buna dayanak olarak da Şura suresi 52. ayeti delil göstererek, nübüvvet öncesi dinin ahkamından da haberdar olmadığını anlaşıldığını ifade etmiştir.²²⁹ Yine Hz. Peygamber'e : “*İşte sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu bir nur yaptık, kullarımızdan dilediğimizi hidayete erdiririz*”²³⁰ mealindeki ayetten anlaşılması gereken; imanın şartlarının Allah'ın kitabında olduğu gibi bilemeyeceğimizdir. Çünkü imanın şartları arasında sadece akıl yoluyla bilemeyeceğimiz birçok hüküm vardır. Kitap hakkında bilgisi olmayan birinin gerçek bilgiye ulaşması ve dini hükümleri nasıl uygulayacağını bilmesi mümkün değildir.²³¹

Kur'an'da Hz.Musa'nın Firavun ile olan kıssası anlatılmaktadır. Firavun kendisine dini tebliğ için gelen Hz. Musa'yı nankörlükle suçlamış ve O'na Kıptiyi öldürdüğünü hatırlatmıştır. O da bu işi bilerek yapmadığını ifade etmiş ve yaptığı işi “şeytan işi” diye vasıflandırmıştır. Dolayısıyla ayetten hareketle Hz. Musa bir hata yapmamıştır.²³² Hz. Musa'nın bu fiili, peygamberlik öncesinde vuku bulan talihsiz bir olay olmakla birlikte nübüvvetine zarar verecek bir durum yoktur.

Yukarıdaki durumun aksine, peygamberlerin nübüvvet öncesi güzel hasletlere sahip olduklarını beyan eden ayetler de bulunmaktadır. Örneğin Hz. Salih peygamber olarak kavmini uyarmaya vardığında onlar : “*Ey Salih! Bundan önce aramızda kendisinden iyilik beklenen bir kimseydin; şimdi babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun?*” demek suretiyle onun güzel bir yönünü dile getirmişlerdir.²³³ Yine Hz. Şuayb'ın kızlarının Hz. Musa hakkında söyledikleri güzel hasletler ve Hz.

²²⁷ Bahçeci, Muhittin, Kur'an-ı Kerime Göre Peygamber ve Peygamberlik, İstanbul 1977. s. 98; Macit, Nadim, a.g.t., s. 30.

²²⁸ Yusuf, 12/3.

²²⁹ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIII, s. 158.

²³⁰ Şura, 42/52.

²³¹ Yazır, a.g.e., c.VII, s. 40.

²³² Kasas, 28/15; Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. III, s. 521-522.

²³³ Hud, 11/62;Reşid Rıza, Tefsiru'l-Menar, c. XII, s. 122.

Peygamber'e bu kutlu görev öncesi “*Emin*” sıfatının verilmesi, peygamberlerin nübüvvetten önce de temiz yürekli olduklarını ortaya koymaktadır.²³⁴

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin tebliğ görevine seçilmeden önce ismet sahibi olduklarını ifade eden ayetlere rastlanmadığı ve bazı hatalara düştükleri belirtilmektedir. Ancak yine de onların içinde buldukları topluma güven telkin eden, dürüst insanlar oldukları da vurgulanmıştır. Onların hidayetiyle ilgili ayetler, nübüvvetten önceki hayatlarına nazaran daha nurlu bir ortama girdiklerini beyan içindir. Dalaletle ilgili kullanılan kelimeler ise onların yollarını şaşırma ve şaşırılmalarını değil de nübüvvet nurundan uzak kalmalarını vurgulamak için kullanılmıştır. Bu sebeple peygamberlerin nübüvvetten önce de yüce ahlak üzere oldukları ve güvenilirliklerini zedeleyecek herhangi bir durumun vuku bulmadığı görülmektedir.²³⁵

Peygamberlerin ismetinin mahiyetini anlayabilmek için öncelikle ismetin zamanı hakkında oluşan farklı fikirlere bir göz atmak daha faydalı olacaktır. Çünkü ismet konusunun daha iyi değerlendirilmesi bu meselenin iyi anlaşılmasına bağlıdır. Bu konuyla ilgili olarak kelimeler farklı görüşler serdetmişlerdir.

Rafizilere göre peygamberler doğumdan itibaren ismet sahibi olup, Allah tarafından günahın her çeşidinden korunmuşlardır.

Mutezilenin büyük çoğunluğu ise, peygamberlerin bülüğa ermelerinden itibaren günahlardan korunmuş oldukları görüşünü benimsemişlerdir. Çünkü bülüğa ermeden zaten hiç kimse sorumluluk sahibi olmadığından günah ve sevap mefhumu da bülüğa erdikten sonra ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla peygamberlerin ismeti de bülüğ çağına geldikten sonra başlamaktadır.

Ehl-i sünnetin çoğunluğu, Ebu Huzeyl ve Ebu Ali el-Cübbai'ye göre; ismet nübüvvetten itibaren geçerlidir. Yani peygamberlik görevinin başlamasıyla Allah'ın manevi koruması da başlamış olmaktadır. Önceki konularda da belirttiği gibi İslam alimleri, peygamberlerin küfür ve şirkten korunmuş olduklarında ittifak halindedirler. Ancak itikadi konular dışındaki diğer günahlardan korunmuş olup olmadıkları konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Öncelikle büyük günahlar konusunda peygamberlerin ismetini kelimeler açısından incelemeye çalışacağız.

²³⁴ Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., s.232-235.

²³⁵ Gölcük, a.g.e., s.153.

Mutezile; peygamberlerin vahiyden önce ve sonra ismet sahibi olduğunu dolayısıyla da büyük ve küçük günahlardan masum olduğunu kabul etmiştir. Çünkü onların büyük günah işlemeleri insanların önderi olmaları açısından ters görünecek ve insanlar onları örnek olarak kabul etmeyecektir. Zaten Mutezile alimleri salah-aslah hüsün-kubuh konularına bakış yönüyle peygamberlerden büyük günahların sadır olmasını muhal görmüştür. Çünkü böyle bir durum insan gözünde peygamberlerin heybetinin ve değerinin düşmesine sebep olur ki bu durum insanların peygamberlerden nefret etmesine ve peygamberlerin de insanlara boyun eğmesine kadar götürür. Böyle bir durum da peygamberler açısından iç açıcı bir durum değildir.²³⁶

Haşeviyyenin görüşü diğer mezheplere göre daha farklı bir konumdadır. Çünkü onlar peygamberleri normal insanlar gibi değerlendirip, peygamberlerin de nübüvvetten önce ve sonra büyük günah işleyebileceklerini ileri sürmüştür.²³⁷ Sonuç olarak bazı aşırı ekollerin görüşleri dışında, kelim ekolleri genel olarak peygamberlerin peygamberlik öncesi ve sonrasında ilahi koruma altında oldukları konusunda görüş birliği içindedirler.

5. Peygamberlerin İsmetinin Delilleri

Peygamberlerin çeşitli konularda ismetiyle ilgili olarak mezheplerin ortaya koyduğu görüşleri aktardıktan sonra bu konuyla ilgili Kur'an'ın ortaya koyduğu delilleri ele almaya çalışacağız. Bu konuyla ilgili olarak Kur'an bütünlüğü açısından meseleyi derli toplu ortaya koyanın Fahreddin er-Razi (ö. 606/1209) olduğunu müşahede etmekteyiz. Bundan dolayı Razi'den hareketle ve diğer alimlerin görüşleriyle de konuyu destekleyerek ortaya koymaya çalışacağız. İsmet konusuyla ilgili deliller şöyle ortaya konulabilir.

1. Şayet peygamberlerden büyük günah sadır olsaydı, dünya hayatında yerilme ve ahirette cezaya tabi tutulma hususunda ümmetin asi olanlarından daha sert muamele görürlerdi ki bu ihtimalin yanlışlığı ortadadır. Çünkü Allah'ın kulları üzerindeki en büyük nimeti risalet ve nübüvettir. Dolayısıyla üzerinde Allah'ın en büyük nimetinin

²³⁶ Kadı Abdülcebbar, a.g.e., s. 304; Teftazani, Şerhul-Makasid, c. V, s. 50-51; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 205.

²³⁷ İmamü'l-Harameyn Cüveyni, a.g.e, s. 362; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 40

bulunduğu kimselerden günah sadır olması ise hiç hoş olmadığı gibi sarıh akıl dahi bunu kabul etmez. Ayrıca nakil de bu konuyu üç yönden desteklemektedir.

a) Yüce Allah: “*Ey Peygamber hanımları, sizden kim açık bir edepsizlik yaparsa, onun için azap iki kat olur*” ve “*Ey Peygamber hanımları, siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz*” buyurulmaktadır.²³⁸

b) İslam hukuku kaidesince nikahlı kadının recmedilmesi, diğerlerine zina yapması halinde had uygulanması bu konuyu desteklemektedir.

c) Köleye, hürün yarısı kadar had uygulanması da bu hususta bir örnek teşkil etmektedir..

Buradan hareketle sarıh akıl ve yukarıdaki deliller, peygamberlerin normal insanlardan daha çok sorumluluk sahibi kimseler olduğunu ve onlardan büyük günahların sadır olamayacağını ortaya koymaktadır.²³⁹

2. Şayet peygamberlerden günah sadır olsaydı, Allah'ın; “*Ey iman edenler, size bir fasık haber getirirse o (haber)nun doğruluğunu araştırın*”²⁴⁰ ayetinden dolayı şahitlikleri kabul edilmeme durumunda kalacaklardı. Dolayısıyla peygamberlerden günah sadır olduğu zaman dünyada şahitlikleri kabul edilmeyeceğine göre kıyamet gününde şahitliklerinin nasıl kabul edileceği şeklinde soru işaretleri oluşacağından bunun da batıllığı aşikardır. Allah Teala, Hz. Peygamberin kıyamet gününde şahitlik yapacağını belirterek; “*Böylece sizi, orta bir ümmet yaptık ki insanlara şahit olasınız. Peygamber de size şahit olsun*”²⁴¹ mealindeki ayette belirtilmiştir. Dolayısıyla kıyamette şahitliği açıkça beyan edilen bir kimsenin dünya hayatındaki şahitliği de te'yit edilmiş olmaktadır.²⁴²

3. Eğer peygamberlerden büyük günah sadır olsaydı, onlar için farz olan “*iyiliği emredip kötülükten men etme*” prensibini uygulaması zorlaşacak, hem insanların onlardan uzak durması gerekecek ve hem de onların zecredilmeleri gerekecekti. Halbuki peygamberlere eziyet etmek “*Allah ve Resulüne eziyet edenleri O, dünya ve ahirette lanetledi*”²⁴³ ayetine dayanarak ilahi emre uygunluk arz etmez.²⁴⁴

²³⁸ Ahzab, 33/30, 32.

²³⁹ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 41; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206

²⁴⁰ Hucurat, 49/6.

²⁴¹ Bakara, 2/143.

²⁴² Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 41-42; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206; Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 51.

²⁴³ Ahzab, 33/23.

²⁴⁴ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 42; Teftazani, a.g.e., c. V, s. 51.

4. Şayet Hz. Peygamberden bir günah sadır olsaydı, “*De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin*”²⁴⁵ ayeti gereği ona uymamız gerektiği gibi bir sonuca götürecekti. Ancak böyle bir durum haramla vacibin arasında birleştirmeye götürür ki bu durum yanlıştır. Çünkü peygamberlerden masiyet hasıl olması caiz görülmemiştir.²⁴⁶

5. Peygamberlerin Allah’a isyan edip günah işlemeleri durumunda, cehennem azabıyla tehdit edilmeleri ve Allah’ın lanetine uğramaları gerekirdi. Çünkü Allah; “*Kim de Allah’a ve peygamberine isyan eder, (Allah’ın) sınırlarını (çiğneyip) aşarsa onu da –içinde daima kalıcı olarak- ateşe koyar. Onun için hor ve hakir düşürücü bir azap vardır*”²⁴⁷ buyurmaktadır. Halbuki peygamberlerin cehennem ateşiyle korkutulmaları ve ve melanetle anılmaları icma ile batıl olduğu gibi onların günah işleyip asi olmaları da batıldır.²⁴⁸

6. Peygamberler, Allah’a itaat etmeyi, O’nun emirlerine uyup yasaklarından kaçınmayı ve masiyetten uzak olmayı emretmişlerdir. Eğer kendileri taatı bırakıp günaha dalsalardı, “*Ey inananlar, niçin yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağımız şeyleri söylemek, Allah katında en sevilmeyen şeydir*”²⁴⁹ ve “*İnsanlara iyiliği emredip, kendinizi unutuyor musunuz?*”²⁵⁰ ayetlerinin hükmüne göre Allah’ın sevdiği kullardan olamadıkları gibi sonuçta da kötü bir durum ortaya çıkardı ki bu durum peygamberler açısından hoş bir durum değildir.²⁵¹

7. Allah; Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup hakkında “*Gerçekten onlar, hayır işlere koşarlardı*”²⁵² buyurulmaktadır. Ayet-i kerimede geçen “el-hayrat” kelimesi yapılması ve yapılmaması gereken bütün fiilleri kapsamaktadır. Bu durum bile peygamberlerin her türlü taatı yerine getirip her türlü masiyetten uzak duran kimseler olduklarını göstermektedir.²⁵³

²⁴⁵ Al-i İmran, 3/31.

²⁴⁶ Razi, İsmetü’l-Enbiya, s. 42; Teftazani, a.g.e., c. V, s. 51.

²⁴⁷ Nisa, 4/14.

²⁴⁸ Razi, İsmetü’l-Enbiya, s. 42; Teftazani, a.g.e., c.V, s. 51.

²⁴⁹ Saf, 61/2-3.

²⁵⁰ Bakara, 2/44.

²⁵¹ Razi, a.g.e., s. 43; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206; Teftazani, Şerhu’l-Makasid, c. V, s. 51-52.

²⁵² Enbiya, 21/90.

²⁵³ Razi, a.g.e., s. 43; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206; Teftazani, a.g.e., c. V, s. 52-53.

8. Yine Allah; Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup hakkında, “*Onlar bizim katımızda seçkin ve hayırlı kimselerdendirler*”²⁵⁴ buyurarak peygamberlerin güzel yönlerine vurgu yapılmıştır. Ayette “el-mustafeyn” ve “el-ahyar” kelimeleri, kendilerinden istisna yapılabilen, ayrıca umumiyet ifade eden ve bütün emir ve yasakları içine alan kelimelerdendir. Anlaşılan odur ki ayet; her çeşit güzel işleri yapan ve aynı şekilde her türlü kötü işten uzak olan peygamberlerin güzel bir yönüne işaret etmektedir.²⁵⁵ Bu ayeti yorumlayan Razi, peygamberlerin temiz ve saf kimseler olmasında herhangi bir ayırım yapılmamasını, bu paklığın ve hayırlılığın bütününe, yani bütün fiil ve sıfatlarını da kapsadığını beyan etmektedir.²⁵⁶

9. Allah Teala'nın buyurduğuna göre şeytanın durumuna işaret eden şu ayette de peygamberlerin ismetiyle ilgili ilginç ipuçları mevcuttur. Ayette “İblis dedi ki, *Senin izzet ve şerefine andolsun ki onların (insanlar) hepsini azdıracağım. Ancak onlardan halis kulların hariç*”²⁵⁷ şeklinde beyan edilmiştir. Dolayısıyla şeytan, dalalet ve saptırmasından Allah'ın muhlis olan kullarını hariç tuttuğunu bildirdiği kimseler peygamberler olmaktadır. Çünkü Kur'an'da, Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup ve diğer bir kısım peygamberler hakkında ihlaslı kullar olarak bahsetmektedir. Şeytanın ihlaslı kulları saptıramayacağını açıkça beyan etmektedir. Kur'an'da bildirildiğine göre Allah'ın ihlaslı kullarından kastının peygamberler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla peygamberler; şeytanın saptırmasından uzak olan ve Allah'ın özel koruması altında ismet gibi bir sıfatla kuşatılan insanlardır.²⁵⁸

10. Yine Allah tarafından ayette; “*Andolsun ki İblis, onlar hakkında olan zannını doğru çıkardı, inanan bir guruptan başka (insanların) hepsi ona uydular*”²⁵⁹ şeklinde ifade yer almaktadır. Ayette ifade edilen ve şeytana uymadıkları açıklanan topluluk ya peygamberlerdir ya da başkalarından bahsedilmektedir. Eğer Kur'an'da ifade edilen peygamberlerden başkaları ise onların peygamberlerden daha faziletli insanlar olmaları lazım gelir ki böyle bir durum İslam nazarında batıldır. Çünkü ayette geçen “*Allah katında en üstün olanınız, ondan en çok korkunuzdur*”²⁶⁰ ifadeleri bu

²⁵⁴ Sa'd, 38/47-48.

²⁵⁵ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 43-44; Tefazani, a.g.e., c. V, s. 52-53; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206.

²⁵⁶ Razi, Tefsir-i Kebir, c.XIX, s. 95.

²⁵⁷ Sa'd, 38/82-83.

²⁵⁸ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 44; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206.

²⁵⁹ Sebe, 34/20.

²⁶⁰ Hucurat, 49/13.

durumu ortaya koymaktadır. Peygamber olmayan bir kişinin, peygambere göre daha üstün bir konumda olması icma ile batıldır. Dolayısıyla Şeytana uymayan zümre peygamberlerden başkası değildir.²⁶¹

11. Peygamberlerin ismeti konusunda bir başka delil ise; Allah'ın mükellefleri iki kısma ayırıp “*Onlar şeytanın gurubudur. İyi biliniz ki o şeytanın gurubu hüsrana uğrayanlardandır*” ve “*Onlar da Allah'ın gurubudur. İyi biliniz ki onlar felaha erenlerdir*” şeklinde buyurmasıdır.²⁶² Şeytanın gurubu olarak nitelendirilenlerin, onun istediğini yapan kimseler olduğu aşıkardır. Ancak peygamberlerden şeytanın istediğini yapanlar olsaydı onun gurubunda; ümmetin zahidleri de Allah'ın gurubunda yer alırlardı. Böyle bir durumda ümmetten birinin peygamberlerden çoğunluğuna üstün gelmesi gibi bir durum ortaya çıkacaktı ki böyle bir durum İslam inancında batıl olarak kabul edilmektedir.²⁶³

12. Peygamberlerle melekler arasında bir kıyaslama yapıldığında peygamberlerin meleklerden üstün olduğunda Ehl-i Sünnet alimleri hemfikir olup meleklerin günah işlemek gibi bir özelliklerinin olmadığı delillerle sabittir. Örneğin; “*Yoksa biz, inanıp iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlarla bir mi tutacağız. Yoksa takva sahiplerini doğru yoldan sapanlar gibi mi tutacağız*”²⁶⁴ mealindeki ayetler de peygamberlerin Allah tarafından korunan kimseler olduğuna ve ismet sahibi kimseler olduğuna delil teşkil etmektedir.²⁶⁵

13. Hz. İbrahim ile ilgili olarak Allah “*Seni insanlara imam yaptım*”²⁶⁶ buyurmaktadır. Bu sebeple imam olmak demek; topluma örnek olmak ve herkesin kendine uyduğu bir prototip olmak demektir. Eğer İbrahim (a.s.) dan günah südür etseydi, insanların bu günaha ona uyması gerektiği gibi bir durum ortaya çıkardı ki böyle bir durumun yanlışlığını tartışmaya bile gerek yoktur. Çünkü gönderildikleri topluma önderlik yapan peygamberlerin bir kötülük işlemesi ve bunu toplumun kabullenip o işi yapmaya devam etmesi ilahi nizama uymayan bir durum olup peygamberlerin ismetiyle de uyuşması mümkün değildir.²⁶⁷

²⁶¹ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 44; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206.

²⁶² Mücadele, 58/19, 22.

²⁶³ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 45-46; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206.

²⁶⁴ Sa'd, 38/28.

²⁶⁵ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 46; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206;

²⁶⁶ Bakara, 2/124.

²⁶⁷ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 46.

14. Bir ayette Allah “*Ahdim zalimlere ulaşmaz*”²⁶⁸ şeklinde beyanda bulunmakta ve bir başka ayet-i kerimede “*Onlardan nefislerine zulmedenler vardır*”²⁶⁹ buyurmakta, buradan hareketle ayetten her günah işleyen kimsenin de nefesine zulmettiği şeklinde bir sonuca ulaşılabilir. Ayette belirtilen Allah’ın ahdi, onun bir lütfu olup zalimlerin ondan yararlanamayacağıdır. Allah’ın hükmü olan bu ahid, peygamberlik ve önderlik ahdidir. Eğer ayette kastedilen peygamberlik ahdi ise zaten istenilen de budur. Dolayısıyla ayetten anlaşılan mana; zalimlerin peygamber olamayacağı ve peygamberlerin de zulmetmek gibi bir vasıflarının mevcut olmadığıdır. Böyle bir durum da peygamberlerin ismeti hususuna dolaylı olarak işaret etmektedir.²⁷⁰

15. Sahabilerden Huzeyme b. Samit El-Ensari’nin şahitlik olayıdır. Huzeyme’nin bilgisi olmadığı halde, Hz. Peygamberi bir konuda tasdik etmesi üzerine Hz. Peygamber ona iki şahadet sahibi lakabını vermiştir. Olay şöyle anlatılır: Hz. Peygamber Seva b. Kays’tan bir at alır ancak Seva daha sonra bu alışverişi inkar eder. İşte bu meselede Huzeyme peygamberimiz lehine şahitlik yapmış ve peygamberimiz bu şahadeti iki şahadet saymıştır. Hz. Peygamberin hiçbir konuda yalan söylemediğinden hareketle Hz. Peygamberi savunmuştur. Onun; : “Biz senin göklerin durumuyla ilgili verdiğin bilgilerin doğruluğunu tasdik ediyorken böyle bir kader konusunda mı seni tasdik etmeyeceğiz” şeklinde verdiği cevap çok manidardır. Tabi bu konuda Hz. Peygamber de onu tasdik etmiştir. Şayet peygamberlerin günah işlemeleri mümkün olsaydı Huzeyme’nin şahadetinin de kabul edilmemesi gerekirdi.²⁷¹ Dolayısıyla peygamberlerin ismeti konusunda daha bir çok delil ortaya konabilir. Yukarıdaki deliller sadece bunlardan bir kaçını ifade etmektedir. Peygamberlere uymak bütün ümmete farz olarak belirtilmiştir. Ümmetin peygamberlere uyması ise şariat ve hükümlerin insanlara tebliğ edilmesi konusunda gerekli olup peygamberlerin bizzat kendilerinin yaptığı ve insanları nehyetmediği hususlarda onlara uyması istenmektedir. Öte yandan, onların unutarak ve yanılarak işledikleri zellelere ve dünya işleriyle ilgili bir beşer olarak ortaya koydukları şeylere uymak mecburiyeti yoktur.²⁷² Bu konuyla ilgili daha birçok ayet zikretmek mümkün olmasına rağmen fazla uzatmadan konuyu burada bitirmek uygun olacaktır.

²⁶⁸ Bakara, 2/124.

²⁶⁹ Fatır, 35/32.

²⁷⁰ Razi, İsmetü’l-Enbiya, s. 46; Cürcani, a.g.e., c. III, s. 206

²⁷¹ Razi, İsmetü’l-Enbiya, s. 47.

²⁷² Cürcani, a.g.e., c. III, s. 207.

6. İslam Mezheplerinin İsmet Konusuna Yaklaşımı

Kur'an ve hadislere bakıldığında ismetin sadece lügat manasında kullanıldığı göze çarpmaktadır. İlk dönem akaid kitaplarında da ismet kelimesinin terim anlamında kullanılmadığını ancak hicri üçüncü asrın sonlarında ve dördüncü asrın başlarında kullanılmaya başlandığını söylemek mümkündür. Çünkü peygamberlerin günah işlemekten uzak olduğunu ve günahlardan korunduğunu ilk defa ifade eden Ebu Hanife (ö. 150/767) peygamberler için "ismet" kelimesini değil, "*tenezzüh*" kelimesini kullanmıştır.²⁷³ Görüldüğü gibi islamın ilk dönemlerinde peygamberlerin ismetiyle ilgili bir tartışma söz konusu değildir ve bu durum daha sonraki dönemlerde İslam dışı etkiler sebebiyle tartışılmaya başlanmıştır.

6.1. Eşarilere Göre İsmet

Eş'arilerin ismet konusuyla ilgili görüşleri, diğer ekollerden biraz farklıdır. Onların görüşüne göre İsmet, Allah'ın peygamberde taatı yaratıp, masiyeti yaratmamasıdır. Çünkü her şeyin müsebbibi, fail-i muhtar olan Allah'tır.²⁷⁴

Bu görüşlerinden dolayı Eşariler, bedeninde ve nefsinde kötülüklere yönelmekten muhafaza edecek bir özellik arz eden kimseyi ma'sum olarak nitelendirmişlerdir. Buradan hareketle ismetin sebebini şu dört maddede açıklamışlardır:

- 1- İsmete nail olan peygamberin nefsinde veya bedeninde onu gınahtan koruyacak bir melekeyi gerektiren bir özelliğın olması,
- 2- Yine o peygamberde, kötülüklerin noksanlık, taatın da iyi işlerden olduğuna dair ilim hasıl olması,
- 3- Bu bilgilerin Allah tarafından devamlı vahiy ve beyanlarla desteklenmesi,
- 4- O peygamberden her ne zaman evla olanı unutmak ya da terk etmek gibi herhangi bir hata vuku bulsa, o meseleyle ilgili olarak azarlanması veya uyarılması.

²⁷³ Ebu Hanife, Numan b. Sabit, Fıkhü'l-Ekber, İstanbul, 1303, s. 5; Bulut, Mehmet, Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı, İstanbul, 1991, s. 16.

²⁷⁴ Bağdadi, Usulü'd-Din, s.169;Razi, Fahrudin Muhammed b. Ömer, Muhassalu Efkarı'l-Mütekaddimin ve'l-Müteahhirin (Kelama Giriş, Trc. Hüseyin Atay), Ankara, 1978, s. 221; Cürcani, Şerhu'l-Mevakıf, İstanbul, 1257, c. III, s. 215; Tehanevi, a.g.e., c. II, s. 1047.

İşte bu dört özellik bir araya geldiğinde şüphesiz o peygamber günahlardan korunmuş olur. Çünkü iffet melekesi, nefsin özündedir. Nefsi itaatkar olanın mutlu olacağını, isyankar olanın ise bedbaht olacağını iyice bilen kimse bu bilgisi sayesinde fitratının gereğini yapmaya meyilli olur. Sonra vahiy bu durumu tamamlar ve azarlanma korkusu kişinin daha çok sakınmasına vesile olur. Bütün bunların neticesinde bu özellikler bir araya gelince masumluğun hakikati de pekişmiş olur.²⁷⁵ Yukarıda da görüldüğü gibi Eş'ariler ismet konusundaki görüşleri sebebiyle, peygamberleri günah işlemekten uzak görmüşlerdir. Onlara göre ismet, peygamberleri büyük ve küçük günahlardan alıkoymaktadır.

6.2. Maturidilere Göre İsmet

Maturidilere göre ismet, Allah'ın peygamberlerine öyle bir lütfudur ki ismet sayesinde hem o peygamberin imtihanı devam eder, hem de iradenin bekası ile de onu kötü fiillerden caydırır ve hayırlı işler yapmaya sevk eder. Yani ismet mihneti ortadan kaldırmaz.²⁷⁶ Yani peygamberin günden korunmuş olması onu taat konusunda zorunlu kılmadığı gibi, günah işlemekten de alı koymaz. Ancak ismet, Allah'ın bir lütfu olarak peygamberi iyiliğe sevk edip, onu kötülükten uzaklaştırır.

İsmet sebebiyle peygamberden sorumluluk kaldırılmamış, imtihana çekileceğinden dolayı da irade hürriyeti mevcuttur.²⁷⁷ Emir ve nehiy olmadan ismetin bir manası kalmaz. Yine taat ve günah da gerçekleşmez. Nedeni ise taat emredileni yapmak, masiyet de nehyedileni yapmaktır. Dolayısıyla ismet ancak taat ve masiyetin vuku bulmasıyla gerçekleşir.²⁷⁸ Peygamberlerden zorluğu gidermemekle birlikte ismet, onlar için gerekli olan bir sıfattır. Eğer peygamberlerin günah işlemeleri, yalan söylemeleri vs. caiz olsaydı; verdikleri haberlerin doğru olup olmadığı belli olmayacak ve bu durum onların Allah'ın hücceti olma niteliklerine hanel getirmiş olurdu. Söz konusu durum, Allah tarafından; *“(Bunları) müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki peygamberler geldikten sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri kalmasın. Allah üstündür, hikmet sahibidir”*²⁷⁹ şeklinde bildirilmektedir. Dolayısıyla

²⁷⁵ Razi, a.g.e., s. 221-222.

²⁷⁶ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. III, s. 527; Beyazi, Kemalüddin Ahmed b. Hasan, İşarattü'l-Meram min İbarati'l-İmam (Thk. Yusuf Abdürrezzak), Kahire, 1949, s. 328-329.

²⁷⁷ Sabuni, Nureddin, Maturidiye Akaidi (Trc. Bekir Topaloğlu), İstanbul, 1995, s. 114-115.

²⁷⁸ Beyazi, a.g.e., s.329.

²⁷⁹ Nisa, 4/165.

Maturidiler peygamberlerin ismeti ile sorumluluğu noktasında orta bir yol bularak mantıklı bir yorum yapmışlardır.

6.3. Şiilere Göre İsmet

Şia'da ismet görüşü şu şekilde dile getirilmiştir. İsmet, Allah'ın bir lütfudur ki bu sıfatla vasıflanan kimseyi zorla değil, kendi iradesiyle günah işlemekten alıkoyar. Eğer durum tam tersi olursa masum olan kimse sevaba nail olmaz. Çünkü masum taata da masiyete de muktedir olduğu halde kimse ona günah işletemediği gibi taatı da terk ettiremez. İşte Şia bu düşünceden hareket ederek imamları da ismet sıfatının içine dahil etmişlerdir.²⁸⁰ Masum olan peygamber veya imam, vacip olmayanı yapmak isterse, Allah'ın bildirmesiyle o, Allah'ın emrettiğini yapar, nehyettiğini de haram bilip ondan uzaklaşır. Dolayısıyla masumun masiyete kudreti vardır. Şayet kişi zorla masum olacak olsaydı, ismetin bir üstünlüğü ve hikmeti kalmazdı. İnsan; akıl kuvveti, büyük zekası, kabiliyeti ve ibadeti ile ayrıca Allah'ın hidayeti ve tevfiğiyle bu mertebeye ulaşır. Böyle olan insan için de günah işlemek ve taatı terk etmek imkansızdır. Görüldüğü gibi Maturidi ve Eş'arilere göre ismet, sadece peygamberlere mahsus bir sıfat olup peygamberlerden başka masum yoktur. Ayrıca ismet çalışmakla elde edilecek bir sıfat da değildir. Anca Şia 'da hem peygamberler hem de imamlar ismet sıfatı ile vasıflanmışlardır. Yukarıda da değinildiği gibi insan(imam); akli, zekası, kabiliyeti ve taatı yanında ilahi hidayet ve tevfik ile ismet mertebesine ulaştığına göre ismet kişinin çabası ile elde edilebilecek bir mahiyet arz etmektedir. Maturidilere göre ismet sahibi olan peygamberde ihtiyar ve irade mevcuttur. Şiaya göre hem peygamber hem de imamda irade mevcut olduğundan, Allah'ın verdiği ismet sayesinde masiyetlerden uzak bulunurlar.

6.4. Mutezileye Göre İsmet

Mu'tezileye göre ismet, Allah'ın ma'suma ilahi bir lütfudur ki ismetten dolayı günahlardan uzak durmaya muktedir olur. Bundan dolayı ismet sadece peygamberlere has bir durumdur. Bu sıfatla vasıflanmış olan peygamberin masiyete de taata da kadir

²⁸⁰ Bulut, a.g.e., s.81-84.

olması yine kendi iradesiyledir.²⁸¹ Burada ifade edildiği gibi Mu'tezile, peygamberleri ismet açısından değerlendirirken onları insan özelliğinden uzaklaştırarak melek statüsü kazandırmadığı gibi, normal insanlar gibi devamlı hata yapan bir varlık konumundan da uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla Ehl-i Sünnet ile bu noktada bir görüş birliği mevcuttur.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de peygamberlere atfedilen sıfatlar arasında en çok üzerinde durulan ve tartışmalara vesile olan ismet sıfatıdır. Dolayısıyla ismet sıfatının muhtevası üzerinde duran İslam mezhepleri, bu sıfatı genel olarak üç kategoride değerlendirerek tartışma yoluna gitmişlerdir. Şimdi mezheplerin görüşleri doğrultusunda bu konuyu aktarmaya gayret edeceğiz.

7. Mahiyet Açısından Peygamberlerin İsmeti

7.1. İtikadi Konularda İsmet

Bütün İslam alimleri, peygamberlik öncesi ve sonrasında peygamberlerin küfür ve şirkten korunmuş olduklarında hemfikirdirler.²⁸² Ancak Haricilerin bir kolu olan Ezarika fırkası, bu konuda farklı bir sergilemektedir. Onlara göre nübüvvetten önce de sonra da peygamberlerin günah işlemesi caiz olup, onlar katında günah, küfür olarak görülmektedir.²⁸³

Haricilerin bir kısmı, Allah'ın, risaletten önce kafir kimselerden de peygamber göndermesinin caiz olduğunu dile getirmişlerdir. Hatta bu görüş Eş'arilerden İbn Furek'e (v. 406/1015) nispet edilmiş olmakla birlikte o, bunun caiz olduğunu yalnız böyle bir durumun hiç vaki olmadığını beyan etmiştir.

Haşevilerden bir kısmı da, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in peygamber olmadan önce kafir olduğunu iddia etmişler ve "*Seni şaşırmuş bulup, yola erdirtmedi mi?*"²⁸⁴ mealindeki ayeti de görüşlerine delil olarak göstermişlerdir. Burada Haşevilerin, ayeti zahirine göre değerlendirip, kendi görüşlerinin doğruluğunu desteklemede kullandıkları aşıkardır. Bu görüşün yanlışlığı ortadadır. Eğer peygamberlerden küfür sadır olsa, Allah'ın "*Ona uyun*"²⁸⁵ mealindeki ayetin gereği doğrultusunda

²⁸¹ Kadı Abdülcebbar, Abdullah b. Ahmed, Şerhu'l-Usuli'l-Hamse, s. 780.

²⁸² Eş'ari, Ebu'l-Hasan, Makalatü'l-İslamiyyin Vahtilafi'l-Musallin, Mısır, 1950. s. 272; Razi, İsmetü'l-Enbiya, Kahire, 1986, s.39; Teftazani, Şerhu'l-Akaid, s.302.

²⁸³ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 39; Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 50; Cürçani, a.g.e., c. III, s. 204.

²⁸⁴ Duha, 93/7.

²⁸⁵ Al-i İmran, 3/31.

peygambere küfürde de uymak zorunlu olacaktır. Böyle bir durumun yanlışlığı onların görüşlerinin yanlışlığına işaret etmektedir.²⁸⁶

Şia her ne kadar peygamberler hakkında küfrü caiz görmüyorsa da, takiyye sebebiyle küfrü açığa vurmalarına cevaz vermiştir. Açıkça Müslümanlığı izhar etmek ölüme sebep olacaksa, onu açığa vurmamak kendisini tehlikeye atmaktır, diyerek takiyyeyi uygun görmüşlerdir. Bu durum kesinlikle risalet görevine zıt bir durum olup, tebliğ görevini terk etmeye ve daveti gizlemeye sebep olur.²⁸⁷

Allah'ın kendilerine iman edilmesini, uyulup itaat edilmesini emrettiği peygamberlerin, tebliğ ettikleri hükümlerle çelişecek şekilde davranış göstermeleri, hatta itikadi açıdan farklı olmaları düşünülemez. Bu durumun, peygamberlik müessesesinin yapısıyla uyuşması mümkün değildir. Çünkü onlar ümmetlerine hep iyi ve güzel örnek olmuşlardır. Kuran'da peygamberlerin Allah'ın varlığına ve birliğine iman ettikleri, hiçbir şekilde küfre ve şirke düşmedikleri; *“Sana ve senden öncekilere: ‘Andolsun ki Allah’a ortak koşarsan amelin boşa çıkar ve ziyana uğrayanlardan olursun’ diye vahyolundu”*²⁸⁸ mealindeki ayetle dile getirilmiştir. Buradan hareketle Allah, ezeli ilmi ile peygamberlerinin şirke düşmeyeceklerini bildiği halde niçin böyle bir uyarıya gerek duyduğu konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu konuda Zemahşeri, Allah'ın peygamberler hakkında böyle bir ifadeyi farz-ı muhal olarak kullandığını ve şirk sonucunda hüsrana uğranılmaması gerektiğini beyan etmiştir. Bu konuda da Yunus suresi 99. ayeti delil göstererek meseleyi açıklığa kavuşturma yoluna gitmiştir.²⁸⁹ Razi ise bu ayetteki ifadenin bir şarta bağlandığını, anlamının vaki olması gibi bir zorunluluk gerekmediğini beyan etmiştir. Örnek olarak da *“Eğer gökte ve yerde Allah'dan başka tanrılar olsaydı onların ikisi de muhakkak ki harap olup gitmişti”*²⁹⁰ ayetinden hareketle yukarıdaki duruma bir yorum getirmiştir. Bu ayetin doğru olmasından yer ve gökte başka tanrıların bulunduğu; yer ve göklerin fesada uğrayacağı gibi bir sonuca ulaşamayacağını beyan etmiştir. Çünkü peygamberlerin günah işledikleri takdirde, Allah indinde diğer insanlar gibi değerlendirilmesinin mümkün olmadığı dile getirilmiştir. Çünkü bunun cevabını Allah İsra suresi 75. ayette

²⁸⁶ Razi, a.g.e., s.222- 223.

²⁸⁷ Razi, a.g.e., s. 222.

²⁸⁸ Zümer, 39/65.

²⁸⁹ Zemahşeri, a.g.e., c. V, s. 319-320.

²⁹⁰ Enbiya, 21/22.

açıkça ifade etmektedir. Sonuç olarak peygamberlerden şirk sadır olmayacağına göre amellerinin de boşa gitmeyeceği vurgulanmıştır.²⁹¹

Kur'an'da bu konuyla ilgili olarak belirtilen Hz. İbrahim (a.s.) hakkındaki ayetler dikkat çekicidir. Hz. İbrahim'in, babası Azer'e: *“Sen putları Tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum”* şeklindeki ifadesi aktarılmıştır. Allah lütfuyla Hz. İbrahim'in bütün göklerin ve yerlerin hükümrانlığına ulaşmasını ve bilgi sahibi olmasını istemektedir. Çünkü insanlığın, Allah'dan başkasına esir ve mahkum olmaktan ancak bu şekilde kurtulabileceğini beyan ederek, Allah'ı birlemeyi istemektedir. Bu yüzden Allah rububiyet sırlarını ve hükümrانlık saltanatını Hz. İbrahim'in ruhunda şekillendiriyordu. Dolayısıyla gökleri ve yeri idare eden rububiyetin sırlarının ona gösterildiği vurgulanmaktadır.²⁹² Ayetlerde de anlatıldığı gibi İbrahim (a.s.) bir gece gördüğü yıldızın Rabbi olgunu zannetmiş, ancak batması üzerine batanları sevmediğini ifade ederek ondan uzak durmuştur. Ardından ayı ve güneşi de aynı sebeplerden ötürü reddederek : *“Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben yüzümü tamamen gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve artık ben ona ortak koşanlardan değilim”* demiştir. Bundan sonra kavmi onunla tartışmaya girişmiş, o da onlara :” *Beni doğru yola iletmişken Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben, sizin ortak koştuğunuz şeylerden korkmam”* diyerek cevap vermiştir. Bunun üzerine İbrahim (a.s.) hakkında *“İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetlerimizdir. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz...”*²⁹³ buyurulmuştur. Bilindiği gibi Hz. İbrahim'in kavmi yıldızlar konusunda ileri derecede bilgi sahibiydi. Bu sebeple gökyüzüne bakarak İbrahim (a.s.)akli çıkarımlar yapmış ve batan yıldızın Tanrı olamayacağını, Tanrının bu tür özelliklerden uzak olması gerektiğini vurgulamıştır. Hz. İbrahim'in yıldızlar, ay ve güneşle ilgili olarak söyledikleri sözler, kavmine karşı onlara kendi kullandıkları üsluplarla inançlarının yanlışlığını ortaya koyma yolunda ilan niteliği taşımaktadır. Hz. İbrahim' (a.s.) in deliller ortaya koyarak Allah'ın varlığını bulmasının ilahi vahye muhatap olmadan çocukluk döneminde gerçekleştiğini

²⁹¹ Razi, Fahrudin, Tefsir-i Kebir, c. XIX, s. 217-219.

²⁹² Yazır, a.g.e., c. III, s. 453.

²⁹³ Bkz. En'am, 6/76-80; Bakara, 2/135.

iddia eden müfessirler de mevcut olmasına rağmen bu konu tartışmalı bir konudur.²⁹⁴ Allah'ın bu hüccetleri ona verdiğini ortaya koyan ifadeler de ileri sürülerek, bu istidlallerin hepsini kavmi ile tartışırken kullandığı, kavmini ikna etmeye çalıştığı beyan edilmiştir.²⁹⁵

Kur'an ayetlerinden çıkarılan sonuç; peygamberlerin Allah'a iman ve O'na şirk koşturmak konusunda özel bir hassasiyet taşıdıkları şeklinde görülmektedir. Hz. Muhammed'le birlikte diğer peygamberlerden bahseden ayetlerde de bu husus belirtilmiş olmakla beraber, konumuzla ilgili olarak siyer kaynaklarında bununla ilgili birçok bilgi bulunmaktadır. Hz. Peygamber'e hiç puta tapıp tapmadığı ve içki içip içmediği sorulmuştur. Hz. Peygamber böyle bir durumun vaki olmadığını; “*Daima onların dinlerini küfür ve dalalet bilirdim. Halbuki kitap nedir, iman nedir tafsilatını bilmezdim*” şeklindeki beyanıyla ifade etmiştir.²⁹⁶ Hz. Peygamberin çocukluğunda, gençliğinde ve vahiy gelmeden önceki dönemlerinde putlara tapmadığına, onlar adına takdim edilen yiyecek ve içeceklerden yemediğine dair pek çok rivayet bulunmaktadır.²⁹⁷ Eğer peygamberlerden herhangi biri peygamberlikten evvel şirk düşseydi, kavmini tevhid inancına davet etmede birçok problemle karşılaşır, güvenilirlik konusunda kendisine pek itibar edilmezdi. Halbuki Hz. Peygamber müşrikler tarafından bu şekilde hiçbir tehdide muhatap olmamıştır.²⁹⁸ Kur'an ayetleri ve hadisler ışığında peygamberlerin hayatlarında tevhide bağlı kaldıkları ve insanları tek olan Allah'a kulluğa davet ettikleri görülmektedir. Yine onların peygamberlikten hem önce hem de sonra küfür ve şirkten korunmuş olduklarında alimler ittifak halindedir.²⁹⁹ İnsanların inanç konusunda Allah'a karşı herhangi bir mazeretleri olmaması için gönderilen peygamberlerden küfür ve şirkin sadır olması mümkün değildir. Çünkü bu durum insanların onlara tabi olmasını ve tebliğ ettikleri ilahi emir ve yasaklara itaat etmelerine mani olur.³⁰⁰

²⁹⁴ Mevdudi, Ebu'l-A'la, Tefhimü'l-Kur'an (Trc. Komisyon), İstanbul, 1986, c. I, s. 496; Ateş, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1989, c. III, s. 175.

²⁹⁵ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIII, s. 47-49.

²⁹⁶ Kastallani, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed, el-Mevahibü'l-Ledüniyye Tercümesi Mealimü'l-Yakin (Trc. Şair Abdülbaki), İstanbul, 1898, c. II, s. 121.

²⁹⁷ Mevsüatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhuha, “Buhari, Menakübü'l-Ensar, 24”, c. IV, s. 232; İbn Hişam, Cemaledin Abdülmelik b. Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, Kahire, 1955, c. I, s. 181-183;

²⁹⁸ Bahçeci, a.g.e., s. 101-102; Bulut, a.g.e., s. 41-42.

²⁹⁹ Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c.V, s. 49-50; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 39; Kadi Abdülcebbar, a.g.e., s. 301-303; Pezdevi, a.g.e., s. 247-248.

³⁰⁰ Bulut, a.g.e., s. 41-45.

Peygamberlerin nübüvvet öncesi ve sonrasındaki bu masumiyetleri konusuna farklı bir yönden yaklaşmak gerekirse, bi'setten sonra zaten hiçbir peygamberden küfrün vuku bulması beklenemez. Nübüvvet öncesi dönemler için küfürden korunmuş olduklarıyla ilgili daha çok akli yaklaşımlar ortaya konmaktadır. Maturidiye ve Mu'tezileye göre ilahi vahye muhatap olmayan insanlar dahi Allah'ın varlığı ve birliğine inanma zorunluluğu vardır. Buradan hareketle her iki ekol de "hüsün-kubuh" telakkilerini burada da bir şekilde ortaya koymuşlardır. Diğer kelimelerin tavırlarını ise Kur'an ayetlerinin delaletleri ve Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi dönemlerine ait rivayetlerle temellendirmek daha isabetli gözükmektedir. Dolayısıyla kelimeler konuya sadece ilgili nasslarla değil, kendi sistemleri içinde oluşturdukları bir peygamberlik anlayışını esas alarak konuya farklı bir pencereden bakmaya çalışmışlardır.³⁰¹ Netice olarak iman ve itikadla ilgili konularda peygamberlerin ismet sahibi olduğu genel olarak bütün kelimelerin ekollerinden kabul edilmiştir.

7.2. Vahiy Konusunda İsmet

Tebliğ vazifesiyle yükümlü olan peygamberler, Allah ile kulları arasındaki iletişimi sağlayan özel insanlar olmaları hasebiyle Allah'dan aldıkları hükümlerin tebliğini dosdoğru yapmakla yükümlüdürler. Peygamberler tebliğ görevini yerine getirmede doğruluklarını ispat için, mucizelerle desteklenmiş ve insanlar da mucizelerle doğrulukları güçlendirilen peygamberlere itaat etmekle emrolunmuşlardır.³⁰² Kur'an-ı Kerim'de "*Ey Resul! Rabbinden sana indirileni (insanlara) ulaştır. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yerine getirmiş sayılmazsın...*"³⁰³ buyurularak peygamberlerin tebliğdeki yükümlülükleri dile getirilmiştir. Yine "*Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman bize kavuşmayı ummayanlar 'Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir' dediler. De ki : Onu kendi tarafımdan değiştirmek, benim için imkansızdır. Ben sadece bana vahyolunana uymakla mükellefim...*"³⁰⁴ mealindeki ayetle de, peygamberin kendisine ulaştırılan mesaja tam anlamıyla uyması ve hiçbir değişiklik yapmaması üzerinde özellikle

³⁰¹ Al-i İmran, 3/159; Sad, 38/47; Sinanoğlu, a.g.t., s. 308.

³⁰² Ankebut, 29/18; Nahl, 16/35; Ahzab, 33/7-8, 39; Ra'd, 13/38; Nahl, 16/44; Hadid, 57/25; Nisa, 4/64, 70; A'raf, 7/35.

³⁰³ Maide, 5/67.

³⁰⁴ Yunus, 10/15.

durulmuştur. Tebliğ faaliyetlerinde sadece Allah'tan korktukları, başka hiç kimseden çekinmedikleri de vurgulanmıştır.³⁰⁵ Bu konuyla ilgili en dikkat çekici ifadeler olan; *“Eğer o, bazı laflar uydurup bize nispet etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü, kuvvetini) alırdık. Sonra can damarını keserdik ve sizden hiç kimse buna engel olamazdı”*³⁰⁶ şeklinde beyan edilerek konunun ehemmiyeti Allah tarafından ortaya konmuştur. Böylece peygamberlerin kendilerine vahyedilmeyen şeyleri Allah'a nispet edemeyecekleri vurgulanmıştır. Çünkü böyle yapsalar bile yalanlarının ortaya konulacağı ve böyle şeyleri söyleme gücünün kendilerinden alınacağı açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla Allah'ın vahyetmediği bir şeyi peygamberin onun adına bildirmesi, açıkça peygamberin yalancılığına işaret eder ki böyle bir durum nübüvvet açısından mümkün değildir. Buradaki hitabı tüm insanları kapsayacak şekilde anlamak en doğrusudur.³⁰⁷ Bu konuyla ilgili olarak Hz. Aişe'nin *“Kim sana Muhammed Allah'ın indirdiğinden bazı şeyleri gizledi derse şüphesiz yalan söylemiştir”* ve *“Kim, Hz. Peygamber'in Allah'ın kitabından bir şey gizlediğini iddia ederse, şüphesiz Allah'a karşı büyük iftira etmiş olur”* şeklindeki beyanları dikkat çekicidir.³⁰⁸

Allah tarafından doğruluklarıyla ilgili birçok ayette dikkat çekilen peygamberlerin, tebliğ ettikleri hususlarla ilgili olarak yalan söylemelerinin mümkün olmadığı ve bu konuda ismet sahibi olduklarında İslam alimleri hemfikirdirler.³⁰⁹

Risalet ve nübüvvet görevinin gerekliliğini ortaya koymak, peygamberin kendine vahyedilen şeyleri tebliğ konusunda hata yapmaktan, değiştirme ve tahriften uzak durmayı gerektirir. Peygamberlerin tebliğ ettikleri konularda yalan söylemeleri, nübüvvetin hikmetine aykırı olup peygamberlere yakışan bir özellik değildir. Bundan dolayı peygamberin, tebliğ ettiklerinin bir kısmını bile gizlemesi caiz görülmemiştir. Ayrıca, yalan söylemeleri caiz olsaydı, peygamberlerin yalanlarından dolayı kavimlerinin doğru yoldan uzaklaşması da yadırganmazdı. Dolayısıyla böyle bir durum, onların gönderiliş amacına ve nübüvveteye tamamen zıtlık içermektedir.. Şu da gözden kaçmamalıdır ki yalancı bir kimsenin elinde harikulade bir şey ortaya koymak insanları yanıltmaktan başka bir anlam taşımaz. Dolayısıyla Allah bir peygambere

³⁰⁵ Ahzab, 33/39.

³⁰⁶ Hakka, 69/44-47.

³⁰⁷ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. V, s. 241-242; Razi, Tefsir-i Kebir, c. XXII, s. 1111-1113.

³⁰⁸ Mevsüatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhu, “Buhari, Tevhid, 46”, c. III, s. 209; “Müslim, İman, 287”, c. IV, s. 159.

³⁰⁹ Pezdevi, a.g.e., s. 244. Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 49-50; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 39.

nübüvvetini onaylayacak bir mucize verdikten sonra artık onun yalan söylemesi mümkün değildir. Zaten peygamberler nübüvvetten önce de bu türlü vasıflardan uzaktır.³¹⁰ Peygamberlerin tebliğ hususunda yalan, gizleme, değiştirme ve tahrif etme gibi durumlardan korunmuş olduklarında alimlerin Kur'an ayetleriyle paralel bir görüş sergiledikleri görülmektedir. Ancak kelamcılar, tebliğdeki ismeti, akli temeller bağlamında açıklayıp ortaya koymaya çalışmışlar ve bunu ortaya koyarken de Kur'an'ın mantığını kendilerine model olarak alıp, kendilerine göre bir yöntem takip etmişlerdir.³¹¹

Neticede peygamberler, vahyin insanlara ulaştırılmasında büyük titizlik göstermişler ve tebliği tam anlamıyla yerine getirmişlerdir. Çünkü Allah, ayetler bağlamında peygamberlerden vahyi tam olarak insanlara ulaştırmalarını istemektedir. Vahyin tebliğinde bir eksiklik göstermemeleri konusunda da peygamberler, net bir şekilde uyarılmışlardır.

7.3. Ameli Konularda İsmet

İslam alimleri, peygamberlerin küfür ve şirkten korunmuş olduklarında ittifak halindedirler. Ancak itikadi konuların dışında kalan diğer günahlardan masum olup olmadıkları hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Çünkü peygamberlerle ilgili Kur'an'da çok sık olmasa da adam öldürmek, dış görünüşte yalan kabul edilebilecek ifadeler kullanmak ve Allah'ın hoşnut olmadığı bazı uygulamalarda bulunmak gibi hususlar göze çarpmaktadır.³¹² Peygamberler tebliğ ettikleri şeyleri önce kendi hayatlarında tatbik ederek insanlara örnek olma bilinciyle hareket etmişlerdir. Kur'an'da bu konuyla ilgili olarak peygamberlerden umarak ve korkarak dua ettikleri, hayır işlere koştukları ve Allah'a derin bir saygı ile bağlılıklarından bahsedilerek onların da Allah katında seçkin ve hayırlı kimselerden oldukları vurgulanmaktadır.³¹³

Ehl-i Sünnet alimlerinin büyük çoğunluğuna göre peygamberlerin ismeti nübüvvet görevi ile beraber başlar. Bu sebeple onların peygamberlik görevinden önce günah işlemeleri caiz görülmüştür. Hatta bu günahın büyük günah olması bile aklen muhal gözükmemektedir. Çünkü bu konuda nakli bir delil de mevcut değildir. Her ne

³¹⁰ Şehristani, Nihayeti'l-İkdam, Bağdat, tsz, s. 440-441; Kadı Abdülcebbar, a.g.e., s. 281.

³¹¹ Sinanoğlu, a.g.t., s. 310.

³¹² Bakara, 2/35-37; Enfal, 8/67-68; Enbiya, 21/63, 87-88; Kasas, 28/15-16.

³¹³ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 41-47. Sinanoğlu, a.g.t., s.311-312.

kadar mucize peygamberlerin doğruluğuna delalet ediyorsa da bunun peygamberlikten öncesini kapsamı mümkün gözükmemektedir. Bu dönemlerinde nadir de olsa günah işledikleri takdirde hemen iyiye ve doğruya yöneldikleri, sözlerine itimad edilir insanlar haline geldikleri belirtilmiş, zaten peygamberlikten önceki sözlerinin delil olarak öngörülmediği, diğer insanların da peygamberlerin nübüvvet öncesi sözlerine uymalarının gerekmediği vurgulanmıştır.³¹⁴ Bununla birlikte bütün alimler peygamberlerin nübüvvet sonrası kasten büyük günah işlemekten korunmuş olduğu hususunda hemfikirdirler. Yine İslam alimlerinin çoğu peygamberlerin yanılarak ta olsa nübüvvet sonrası büyük günah işlemelerini caiz görmemişlerdir. Küçük günahlar ise nefret uyandıran ve nefret uyandırmayan günahlar şeklinde iki kısımda ele alınmıştır.

Ehl-i Sünnet alimleri peygamberlikten önce ve sonra peygamberlerin kasten veya hataen nefret uyandıran küçük günahlardan da korunmuş olduklarında ittifak halindedirler. Yine onların nefret edilen her türlü işlerden ve yüz kızartıcı ve küçük düşürücü fiiller işlemekten kendilerini korumaları gerekmektedir. Böyle günahlar küçük gibi görülse de peygamberlerin toplum içindeki güven ve saygınlık pozisyonlarını etkileyecek ve onların topluma verecekleri mesajları zorlaştıracaktır. Diğer küçük günahları peygamberlerin kasten işlemeleri caiz görülmüştür.

Mutezile alimleri, peygamberlerin nübüvvet öncesi ve sonrası korunmuş olduklarını savunur. Bu sebeple onlar peygamberlikten önce ve sonra kasten veya hataen büyük günah işlemiş olmazlar. Çünkü onlardan büyük günah hasıl olması insanlar tarafından kabullenilmesini engelleyeceği gibi bu durum ilahi hikmete de ters düşecektir. Mutezilenin bu konudaki tavrı daha çok kendi sistemleri doğrultusunda bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Peygamberlerin büyük günah işlemeleri onların gönderiliş hikmetine uygun düşmediği gibi halkı kendilerinden nefret ettirmeğe sevk eder. Bununla beraber “hüsün-kubuh” ve “el menzile beyne'l-menziletayn” anlayışları da, bu görüşlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Buradan da anlaşılan Mutezile meseleyi akli olarak değerlendirip çözüme yoluna gitmiştir.

³¹⁴ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 40.

8. Kur'an-ı Kerim'de Adı Geçen Bazı Peygamberler ve İsmet Sıfatı

Kelam ve Akaid kitaplarında “İsmetü'l-Enbiya” adı altında ele alınan peygamber – günah ilişkisi gerçekten ilginç bir konudur. Çünkü Allah'ın seçtiği bir peygamberin günah işlemesi, insan mantığı açısından kabul edilememektedir. Mesele sadece ayetler bağlamında yapılan yorumlardan hareket edilerek değerlendirilmektedir. Halbuki bu meselenin teorik boyutu ile ilgili olarak Kur'an'da bir açıklama göze çarpmamaktadır. Sadece günahla ilgili kavramlar peygamberlere nispet edilerek ortaya konulmuştur.³¹⁵

Bilindiği gibi Hıristiyanlığın bu konudaki düşüncesi biraz acımasızcadır. Onlara göre Hz. İsa ve annesi Meryem haricinde insanlar günah konusunda masum değildirler. Daha sonra bu çerçevenin içine kilisedeki kutsal kabul edilen kimseler de dahil edilmiştir. Buradan anlaşılıyor ki İslam'da peygamberlere ait olan masumluk, Hıristiyanlıkta kilise ve din adamlarına da yüklenmiştir.³¹⁶

Biz Kur'an bağlamında bazı peygamberlerin günah işlediği vehmini uyandıran ayetleri ve yapılan bir kısım yorumları sunacağız. Ayetler ışığında peygamberlerin ismeti ile ilgili değerlendirmeleri vererek bir bakış açısı ortaya koymaya çalışacağız.

8.1. Hz. Adem ve İsmet Sıfatı

Şüphesiz peygamberler içinde ismet konusunda en çok tartışılan ve eleştiri konusu olan peygamber Hz. Adem'dir. İlk insan ve ilk peygamber olması yönüyle onun yaptığı çok küçük şeyler abartılmış, Müslümanların dışında kalan Yahudiler ve Hıristiyanlar onu kötülük ve günahların banisi yapmaktan geri durmamışlardır. Ancak Allah'ın, elçisi seçtiği bir peygamberi insanların bu kadar eleştirmesi ve günahkar ilan etmesi çok yanlıştır. Hz. Adem'i ve eşini yasak ağaçtan yedikleri için Allah, kendi emrine uymamaları sebebiyle uyarılmış ve onlara gereken cezayı vermiştir. Ancak bu olay Hz. Adem'in peygamberliğini zarara uğratacak bir hadise olsaydı Allah ona bu görevi layık görmemesi gerekirdi. Demek ki mesele o kadar abartıldığı şekilde Allah'a isyan şeklinde algılanacak bir durum arz

³¹⁵ Kılıç, a.g.e., s. 301

³¹⁶ Kılıç, a.g.e., s. 301-302.

etmemektedir. Şimdi bu konuyla ilgili ayetlere bir göz atmak meseleyi daha da aydınlatacaktır. Ayette olay; *“Biz: “Ey Adem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz”* şeklinde ifade edilmektedir.³¹⁷ Başka bir ayette de Allah, şeytanın Adem (a.s) ve eşine düşman olduğunu ifade ederek dikkatli olmaları konusunda uyarıda bulunmuştur.³¹⁸ Bu uyarının ardından şeytan değişik bir manevrayla *“Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlar statüsüne girersiniz diye yasakladı. Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim”* diyerek onları ikna etmiştir.³¹⁹ Yine Hz. Adem’e; *“Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?”*³²⁰ şeklindeki beyanlarıyla kandırma ve Allah’a asi etme metodunu çok iyi uygulamıştır. Allah, Hz. Adem ve eşini emrine uymayıp şeytana uydukları için cezalandırmış ve cennetten çıkarmıştır. Bu durum ayetlerde, *“Böylece şeytan Adem ve eşinin ayaklarını doğru yoldan kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde buldukları (cennetten) çıkmalarına sebep oldu”* ve *“(Bundan dolayı) Adem, Rabbine asi olup yolunu şaşırdı”* şeklinde beyan edilmiştir.³²¹ Bu olay üzerine Allah, Hz. Adem’e hitaben: *“Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?”* buyurarak onu uyarmıştır.³²² Bu uyarıdan sonra *“Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır”*³²³ şeklinde ifade edilen ayetlerde Allah, emre itaatsizliğin cezasını kesmiştir. Bu cezadan sonra Hz. Adem ve eşi; *“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden olunuz”*³²⁴ şeklinde kendilerini affetmesi için Allah’a yakarıшта bulunmuşlardır. Hatasını anlayarak Allah’tan af dileyen Hz. Adem’in bu isteği ayetlerden hareketle kabul edilmiştir. Bu duruma, *“Adem Rabbinden bir takım kelimeler aldı ve derhal tevbe etti”* ve *“Rabbi onu seçkin kıldı; tevbesini kabul etti ve onu doğru yola*

³¹⁷ Bakara, 2/35.

³¹⁸ Taha, 20/117.

³¹⁹ A’raf, 7/20-21.

³²⁰ Taha, 20/120.

³²¹ Bakara, 2/36; Taha, 20/121.

³²² A’raf, 7/21

³²³ Bakara, 2/36.

³²⁴ A’raf, 7/23.

*yöneltti*³²⁵ mealindeki ayetler ışık tutmaktadır. Tefsirlerde ve değişik kaynaklarda bu olayın meydana geliş şekline dair pek çok rivayetler bulunmasına rağmen burada sadece peygamberlerin 'ismet'i açısından yorumlar getirilecektir.

Ebu Yusr Pezdevi, Eş'arilerin bu konuyla ilgili olarak peygamberlerin büyük ve küçük günahlardan ma'sum oldukları şeklinde görüş beyan ettiklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla peygamberlerin bu görev verilmeden önce günahları olabileceğini kabul ettiklerini de aktarmıştır. Buradan hareketle Hz. Adem'in söz konusu olan fiilini de aynı şekilde değerlendirdiklerini dile getirmiştir.³²⁶

İbn Hazm, emredilenin aksini yapmanın masiyet olduğunu belirtmiş, ancak bunun da kasten yapılması halinde böyle bir durumun hasıl olacağını vurgulamıştır. Hz. Adem'in fiilinin ise kasten olmadığını, onu işlerken mubah zannettiğini, buradaki ilâhî emrin icab veya tahrim değil de nedb niteliği taşıdığı kanaatine sahip bulunduğunu belirtmiştir. Şeytanın kendilerine öğütçü olduğuna dair yemin etmeden de ağaçtan yemediğine dikkat çekerek konuya farklı bir yaklaşım getirmiştir.³²⁷

Zemahşeri, Hz. Adem'in yasak ağaçtan yemesini, şeytanın vesvesesi ve yanılmaya(zelle) bağlamış; daha sonra tevbesinin Allah tarafından kabul edildiğini söylemiştir. Dolayısıyla işlenen fiili küçük bir yanılma, sürçme şeklinde değerlendirmiştir. İsmet ve takvasından dolayı ona hidayet verip peygamberliğe layık görmüştür. Dolayısıyla yapmış olduğu hata peygamber olmasını engellememiştir. Aslında burada Hz. Adem'in nezdinde bütün insanlara Allah'ın emir ve nehiyelerine mutlak itaat istenmiştir.³²⁸

Fahreddin Razi, Hz. Adem'in yanılma sonucu yasak ağaçtan yediği şeklindeki görüşlere katılmadığını beyan etmiştir. Bu görüşünü de “*Andolsun biz önceden Adem'e ahit vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulamadık*”³²⁹ mealindeki ayeti delil göstermiştir. Yine “*Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kabanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi*”³³⁰ ve “*Ben gerçekten size öğüt*

³²⁵ Bakara, 2/37; Taha, 20/122-123

³²⁶ Pezdevi, a.g.e., s. 241.

³²⁷ İbn Hazm el-Endelusi, Ebu Muhammed Ali, Kitabul-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvai ve'n-Nihal, Bağdat 1321, c. IV, s. 3-4.

³²⁸ Zemahşeri, a.g.e., c. I, s. 256-257; c. IV; 114-117.

³²⁹ Taha, 20/115.

³³⁰ A'raf, 7/20.

verenlerdenim, diye yemin etti"³³¹ ayetlerini görüşlerine delil olarak göstermiştir. Razi, bu konu ile ilgili görüşlerini geniş bir şekilde Bakara Suresi 36. ayetin tefsirinde aktarmıştır. Ona göre Hz. Adem yasak ağaçtan yediği anda Allah'ın uyarısını unutmaması mümkün değildir. Fakat Hz. Adem'in yasaklanan ağacın belli bir tek ağaç olduğunu zannedip aynı türden başka bir ağaçtan yeme ihtimalinin bulunduğunu da belirtmiştir. Dolayısıyla işlenen fiilin bir ictihad hatasından dolayı bu şekilde anlaşıldığını öne sürmüştür. Yukarıda ortaya konan görüşle Maturidi'nin görüşleri arasında da bir paralellik göze çarpmaktadır.³³²

Teftazani'ye göre, Hz. Adem'in işlediği bu fiil peygamberlikten önce meydana gelmiştir. Yapılan söz konusu hata bir yanlış sonucu meydana gelmiştir. Dolayısıyla Hz. Adem nehyedilenin belli bir ağaç olduğunu zannederek aynı cinsten bir diğer ağaçtan yemiştir. Bu durumda Allah'ın uyarısını terkettiği ve dikkatli olmadığı için de azarlanmıştır.³³³

İbn Hazm, Hz. Adem ile eşinin: "*Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz*"³³⁴ mealindeki ayette geçen "zulüm" kelimesini "nefislerine zarar vermek" şeklinde yorumlamıştır. Lügat anlamı olarak zulüm kelimesini "bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymak" şeklinde tarif etmiştir. Bu tariften hareketle İbn Hazm, Hz. Adem ve eşinin emir veya nehyi nedb veya kerahet yerine koyarak zulme sebebiyet verdiklerini, ancak bunun kasıtsız meydana gelmesinden dolayı mâsiyet sayılmayacağını bildirmiştir.³³⁵

Fahreddin er-Razi de onların kendileri için faydalı olanı terk etmekle bir anlamda nefislerine zulmettiklerini, burada zulmün nefse zarar vermek anlamında kullanıldığını ileri sürmüştür.³³⁶

Yine Razi Hz. Adem'in günah işlediğini iddia edenlerin şu altı noktaya dikkat çektiklerini ifade ederek onların görüşlerinin yanlışlığına işaret etmiştir:

a) Hz. Adem'in asi olduğunu "Adem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı" ayetine

dayanarak iddia etmişlerdir. Çünkü onlara göre; ancak büyük günah işleyen kişi asi olabilir. Buna verilecek cevap ise; emir bazen vacip bazen de mendub özelliği taşır. Dolayısıyla

³³¹ A'raf, 7/21

³³² Razi, Tefsir-i Kebir, c. II, s. 405-415; c. X, s. 321-327; İsmetü'l-Enbiya, s. 52-53; Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. I, s. 44.

³³³ Teftazani, Şerhul-Makasid, c. V, s. 53; Özbek, a.g.e., s. 146-147.

³³⁴ A'raf, 7/23.

³³⁵ İbn Hazm, a.g.e., c. IV, s. 3-5.

³³⁶ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 53.

vacibi terk eden böyle nitelenebilir ama mendubu terk eden böyle nitelendirilemez. Hz. Adem'in durumu da bu şekildedir.

b) Yine onlara göre; Hz. Adem'in tevbekar olması da (Taha, 122 ve Bakara 37) onun günah işlediğini göstermektedir. Buna cevap ise; Hz. Adem'in tevbe etmesi, onun büyük günah işlediği şeklinde yorumlanmamalıdır. Hiç günah işlemeyen bir kimse de tövbe edebilir. Büyük günahlardan tövbe ettiği gibi küçük günahlardan da tövbe edebilir. Önemli olan günaha ısrar etmemektir.

c) Bir yasak çiğnenmişse orda günah var demektir (A'raf /19, 21). Dolayısıyla Allah'ın emrine uyulmamıştır. Buna verilecek cevap ise şöyle ifade edilebilir. Burada söz konusu olan yasak, tahrim ile tenzih arasında bir durum arz etmektedir. Zaten Hz. Adem bu yasağı unutarak çiğnediği için sorumluluk üzerinden kalkmıştır.

d) Ayetlerde zalimlerden olmak şeklinde beyan edildiğine göre ve Hz. Adem'in bu durumunu itiraf etmesi de onların durumunu ortaya koymaktadır. Buna verilecek cevap ise bir insanın yapması gereken çok iyi bir şey varken onu yapmaması kendine zulümdür ama bunu günah olarak algılamamak gerekir.

e) Hz. Adem'in bizzat kendi itirafına göre; Allah affetmezse hüsrana uğrayacağını beyan etmiştir. Bu durum da yine pişmanlığa işaret etmektedir. Burada Hz. Adem'in yaptığı hata ya küçük günah işlemek veya daha iyi olanı terk etmekten kaynaklanmıştır. Bunun için de büyük bir sorumluluk yoktur.

f) Hz. Adem şeytanın telkinlerine kandığından dolayı cennetten çıkarılmıştır. Dolayısıyla yasağı çiğnediği için böyle bir ceza öngörülmüştür. Buna verilecek cevap da çok önemlidir. Hz. Adem Allah'ın halifesi olarak yaratılmıştır. Dolayısıyla cennetten çıkma hadisesi, hakir görme ve dışlama gibi anlaşılmalıdır. Eğer Hz. Adem gerçekten Allah'a isyan etmiş olsaydı, Allah'ın peygamberlerine itaati emretmemesi gerekirdi.”³³⁷

Fahreddin Razi'ye göre yukarda sayılanların hepsinden daha önemlisi Hz. Adem'in yaşadığı bu olaylar peygamberlik öncesi olaylardır. Dolayısıyla onun peygamberliğini etkileyecek ve zarar verecek bir durum arz etmemektedir.³³⁸

Neticede Hz. Adem'in yasaklanan ağaçtan yemek suretiyle Allah'ın emrine muhalif davranması, pişman olup tövbe etmesi, tövbesinin kabul edilip Allah

³³⁷ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s.49-56.

³³⁸ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 50.

tarafından seçilmesi olayını müfessirler ve kelamcılar bir yanılma ve ictihadda hataya düşme şeklinde değerlendirmişlerdir. Mu'tezile'nin böyle bir tavır sergilemesi peygamberlerin nübüvvetten önce de sonra da büyük günahlardan korunmuş oldukları şeklindeki görüşleri ile paralellik arz etmektedir. Ehl-i Sünnet, 'ismet peygamberliğin verilmesiyle başlattığı halde, Kur'an'da açık ifadelerle verilen bu hadiseyi bir yanılma, icthadî hata olarak görmekte hassas davranmıştır.³³⁹

Kur'an açısından mesele gayet olumlu bir durum arz etmektedir. "Fehbitu" (2/36, 38; 7/24; 20;123) şeklinde emredilen düşüş, bir aşağılanma değildir. Allah'ın "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" (2/30) sözünün gerçekleşmesi için hilafet görevine bir başlangıçtır. Yani dünyaya inme ve düşme hadisesi, bir ceza olarak değil, bir görevden başka bir göreve geçiş olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla yeryüzüne inme olayı, Hz. Adem'in günah işlemesinden sonra gerçekleşmemiş, aksine tövbe etmesi ve kabulünden sonra gerçekleşmiştir.³⁴⁰

Neticede ayetler bağlamında değerlendirildiğinde Hz. Adem ve eşi, Allah'ın emrine muhalif davrandığı görülmekle birlikte bunu büyük günah işlediği şeklinde yorumlamak yanlış olacaktır. Kaldı ki bu olay Hz. Adem ve eşinin yaratılış safhasında yani peygamberlik öncesinde meydana gelmiştir. Çünkü ayette de ifade edildiği gibi Allah Hz. Adem'in tövbesini kabul edip, onu bağışladıktan sonra Peygamberlik makamına layık görmüştür. Çünkü Allah'ın insanlara örnek olan peygamberlerden büyük günah hasıl olmasını uygun görmeyeceği açıktır. Dolayısıyla Hz. Adem'in işlediği suç zelle türünden olup, peygamberliğini zedeleyecek ölçüde değildir.

8.2. Hz. Nuh ve İsmet Sıfatı

Hz. Nuh bilindiği gibi azim sahibi peygamberlerden biri olarak kabul edilmiştir. Bazı ayetler yorumlanarak Hz. Nuh'un Rabbinden kafir olan oğlunu kurtarmasını istemesinden dolayı uyarıldığı şeklinde görüşler ortaya atılmıştır. Ancak Hz. Nuh'un Rabbi tarafından övüldüğü ayetlere bakıldığında onun peygamberliğine hanel getirecek bir hata yapmadığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak aşağıda meali verilen ayet delil gösterilmektedir. Ayette şöyle buyurulmaktadır:

³³⁹ Bulut, a.g.e., s. 94-97.

³⁴⁰ Kılıç, a.g.e., s. 102.

“Nuh seslendi: ‘Rabbim dedi. Oğlum benim ailemdendir. Senin sözün elbette haktır ve sen hakimlerin hakimisin! (Rabbi): ‘Ey Nuh o senin aileden değildir. Onun yaptığı yaramaz bir iştir. Bilmediğin bir şeyi benden isteme. Sana cahillerden olmamanı öğütlerim’ buyurdu.” “Nuh : ‘Rabbim bilmediğim bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz, bana acımazsan ziyana uğrayanlardan olurum’ dedi.”³⁴¹

Fahreddin Razi’ye göre Hz. Nuh, gemiye binmemekte ısrar edip dağa doğru kaçan çocuğunun boğulacağından emin olunca Rabbinden onun kendisine itaat ettirilmesini istemiş, buna karşılık Allah da oğlunun, onun ailesinden olmadığını beyan etmiştir. Bu durumda ayet, farklı bir durum ortaya koymaktadır. Halbuki oğlun manevî açıdan ehlinden sayılmasını gerektirecek bağ farklıyken, Allah soy yakınlığını kastetmeyip, dini açıdan yakınlığı vurgulamıştır. Yani Allah, onun oğlunun salih bir kimse olmadığına işaret etmiştir. Veyahut Hz. Nuh’un oğlu, dine bağlı bir kimse olmadığı için onun hakkında böyle bir hüküm verilmiştir. Bir başka rivayete göre de Hz. Nuh’un üvey oğlu olarak ifade edilmiştir. Ancak iman edip, salih amel işlediği takdirde ehlinden sayılacağı belirtilmiştir.³⁴²

Hz. Nuh’un itaba maruz kaldığı ayetlere bakıldığında, peygamberlerin ancak izin verildiği durumlarda konuşması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu durum peygamberlerin ismetine yöneliktir. Çünkü “*Bilmediğin bir şeyi benden isteme! Sana cahillerden olmamanı öğütlerim*”³⁴³ mealindeki ayetin tefsiri bu durumu perçinlemektedir. Ayet, izin verilmeyen konularda bir şey sorulmaması noktasında uyarı niteliği taşımaktadır. Burada dikkatimizi çeken husus, İslam’da fertleri birbirine bağlayan bağın inanç bağı olduğudur. Çünkü inanç konusunda farklı düşünenler aileden sayılmamaktadır. Yani Allah’a isyan etmesi sebebiyle oğlunun, Hz. Nuh ile aralarındaki bağ kopmuştur. Hz. Nuh’un hanımı ile oğlunun helak olmasından çıkarılacak sonuç; dini önderlerin akrabası olmakla kurtuluşa ermek mümkün değildir. Kurtuluş ancak Allah’a iman ve itaatle mümkün olmaktadır. Çünkü kişinin asi olmasına karşılık, yakınlarının onu Allah’ın azabından koruması mümkün değildir.³⁴⁴

Kendisinden sadır olan bu zelleye karşı Hz. Nuh: “*Rabbim, hakkında bilgi sahibi olmadığım şeyi sormaktan sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz, bana acımazsan ziyana*

³⁴¹ Hud, 11/45-47.

³⁴² Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIII, s. 36-40; Zemahşeri, a.g.e., c. III, s. 203-206; Özbek, a.g.e., s. 148.

³⁴³ Hud, 11/46.

³⁴⁴ Macit, a.g.t., s. 130.

*uğrayanlardan olurum” dedi.*³⁴⁵ Bu sözün, muhtemelen ismetle korumazsa hüsrana uğrayanlardan olacağı şeklinde anlaşılması daha uygun gözükmektedir. Burada “Ya Rabb, hakkında bilgi sahibi olmadığım şeyi sormaktan sana sığınırım” cümlesinin gelecekte bunu bir daha işlememeğe söz vermek şeklinde anlaşılmaktadır. “Bağışlamaz ve merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum” ifadesiyle de, affını talep için söylemiş olabileceği ileri sürülmüştür.³⁴⁶

Netice olarak, Hz. Nuh'un bilgi sahibi olmadığı halde soru sorması sebebiyle uyarıldığı görülmektedir. İlgili ayetlerden anlaşılacağı üzere Cenab-ı Hak, Hz. Nuh'u yalanlamamış sadece ikaz etmiştir. Bunun masiyet sayılamayacağını söylemek daha makul gözükmektedir.³⁴⁷

Bu konuda Reşid Rıza'nın yaklaşımı tüm söylenenleri özetleyici mahiyette ve isabetli görünmektedir. Ona göre Hz. Nuh'un, oğlu ile ilgili sorusu Allah'ın emir veya nehyine muhalefetten kaynaklanan bir ma'siyet olmayıp, sadece ictihad hatasından ibarettir. Onun sorusu Allah ile olan ilişkisinin gerektirdiği ilim seviyesinin altında cereyan ettiği için uyarılmıştır. Beşeri zaafı ve çocuğuna karşı beslediği acıma duygusu sebebiyle de zanna uymuştur. Peygamberler, bu tür hatalara zaman zaman düşmekten kendilerini koruyamamışlardır. Ancak bu hatalar Rablerinin kendilerini terbiye edip, olgunlaştırmasına yöneliktir.³⁴⁸

Burada esas olarak dikkat edilmesi gereken nokta, Allah'ın nasipsizlikle vasıflandırdığı Hz. Nuh'un hanımı ve oğludur. Bu kimseler bir peygamberin evinde ve terbiyesinde yetiştikleri halde iman dairesinin dışında kalmışlardır. Bu durumda olanların, kimin yakını olurlarsa olsunlar kurtuluşlarının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. İman soya sopa dayanmadığı gibi, iyi bir çevrede yaşamaya da direkt olarak bağlı değildir. İmana talip olmak, tamamen irade ve gönül rızası ile olacak bir iştir. Ayetlerden çıkarılan bir başka sonuç ta budur.³⁴⁹

Neticede Hz. Nuh'un itaba maruz kaldığı ayetler dikkatle incelendiğinde peygamberliğine zarar verecek büyük bir günah hasıl olmadığı dikkatlerden

³⁴⁵ Hud, 11/47.

³⁴⁶ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. II, s. 529-530; Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIII, s. 38-40.

³⁴⁷ İbn Hazm, a.g.e., c. IV, s. 5-6; Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 54.

³⁴⁸ Reşid Rıza, a.g.e., c. XII, s. 86.

³⁴⁹ Macit, a.g.t., s. 131.

kaçmamaktadır. Eğer böyle bir hata söz konusu olsaydı, onun azim sahibi peygamberler içinde zikredilmesi mümkün olmayacağı aşikardır.

8.3. Hz. İbrahim ve İsmet Sıfatı

Hz. İbrahim ve ismeti ile ilgili olarak bir kaç ayet tartışma konusu olmuştur. Konuyla ilgili olan ayetlerden biri de Bakara sûresinde olup, şöyle buyrulur:

“İbrahim Rabbine: ‘Ey Rabbim! Ölülerini nasıl dirilttiğini bana göster, demişti’ demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azizdir, hakimdir’, buyurdu.”³⁵⁰

Burada Hz. İbrahim’in Allah’a merakı sebebiyle yönelttiği sorusu ilgi çekmektedir. Bu sorusuyla onun, Allah’ın ölülerini diriltmeye yönelik kudretinden şüphelendiği iddiası ortaya atılmıştır. Fakat böyle bir bilgi isteğinde şüphenin yerinin olmayacağı hatırlatılmış, kalbinin mutmain olmasını isteyen bir insanın böyle bir istekte bulunmasının normal olduğu ifade edilmiştir. Zaten bir peygamberin ilâhî kudretten şüpheye düşmesinin peygamberlik müessesesiyle uygunluk arz etmeyeceği aşikardır.³⁵¹

Allah’ın ölülerini diriltilebileceğini bilmeyen kimse iman dairesinin içinde yer almaz. Masum olan bir peygamberi böyle bir durumda göstermeye kimsenin hakkı yoktur. Bundan dolayı bir peygamberi küfürle itham etmek, itham eden kişiyi küfre götürür. Zaten Hz. İbrahim’in iman ettiğini belirtmesi de yukarıdaki tezin yanlışlığını ortaya koymaktadır.³⁵²

Fahreddin Razi’ye göre kelimeler bu konuyla ilgili farklı bir yorum ortaya koymuşlardır. Onlar nazarında istidlali olan ilme, bazen şek ve şüpheler musallat olabilir. Bundan dolayı Hz. İbrahim, kendisinden şek ve şüphenin tamamen temizlendiği, kalbinin tam mutmain olabileceği zaruri bir ilim isteğinde bulunmuştur.³⁵³

Ayetler ışığında Hz. İbrahim ile Nemrut arasında geçen olay aşağıda ifade edildiği şekilde vuku bulmuştur. Nemrud’la münakaşa eden Hz. İbrahim’in: “Benim Rabbim diriltir ve

³⁵⁰ Bakara, 2/260.

³⁵¹ Zemahşeri, a.g.e., c. I, s. 492-494; Razi, Tefsir-i Kebir, c. V, s. 463-468; İbn Kesir, a.g.e., c. I, s. 322.

³⁵² Razi, a.g.e., c. V, s. 467.

³⁵³ Razi, Tefsir-i Kebir, c. V, s. 466.

öldürür” demesi üzerine Nemrud da: “Ben de diriltir ve öldürürüm” şeklinde cevap vermiştir. Ardından zindandan çıkarttığı iki kişiyi halkın önüne getirtmiş, birini serbest bırakıp, “Bu ölü gibiydi, dirildi” demiş, diğerini de öldürüp, “Bu da diriydi öldürdüm” ifadesini kullanarak insanlara ilahlık taslamaya kalkmıştır.³⁵⁴

Hz. İbrahim’in ismeti açısından ele alınacak bir diğer konu da Hz. İbrahim’in yıldızlarla olan diyalogudur. Bu durum ayette şu şekilde aktarılmaktadır:

“Hani İbrahim babası Azer’e : Sen putları ilah mı ediniyorsun? Gerçekten ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum demişti. Biz İbrahim’e göklerin ve yerin mülkünün –kesin bilgiye varanlardan olması için-öylece gösteriyorduk. Gece onu büriyüp örtünce bir yıldız gördü, “ Benim Rabbim bu (mu)” demişti, fakat o kaybolup gidince : Ben böyle kaybolup gidenleri sevmem” dedi. Sonra ay doğarken onu görünce de : “Benim rabbim bu (mu)” demişti. Fakat o da kaybolunca, “Eğer Rabbim bana hidayet etmezse andolsun ki ben sapıklardan olurum” dedi. Sonra güneşi doğarken görünce “Rabbim bu (m)u yoksa bu daha büyük demişti. O da batınca : “Ey kavmim, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım” dedi. Şüphesiz ki ben yüzümü gökleri ve yeri yaratana hanif olarak yönelttim ve ben müşriklerden değilim.”³⁵⁵

Ayette ifade edilen “Ben böyle kaybolup gidenleri sevmem” ifadesinden bir kısım hükümler çıkarmak mümkündür. Birincisi bu ayet, Allah’ın cisim olmadığına işaret etmektedir. İkincisi, ayetten hareketle, dinin delile dayanması ve taklitten uzak durmasının gerekliliği anlaşılmaktadır. Üçüncüsü, Allah’ın muhdes sıfatlarla vasıflanmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Dördüncüsü, peygamberlerin rablerini tanımada açıklık ve zorunluluktan değil, delil getirerek yükseldiği sonucuna götürmektedir. Beşinci ve sonuncu olarak da Allah’ı tanımanın yaratıkların durumlarından hareketle mümkün olduğu gibi bir sonuca götürmektedir.³⁵⁶

Söz konusu ayetler bağlamında Hz. İbrahim, yıldızların ilahlığı konusunda üç örnek seçerek bunların ilah olamayacağını ortaya koymuştur. Buradan hareketle Allah’ın uluhiyet ve rububiyetini ispat etmeye girişmiştir.³⁵⁷

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılan Hz. İbrahim’in kavmi putları sadece Rab, yıldızları ise hem Rab hem de ilah ediniyorlardı. İlah’tan maksat mabud, rabden maksat ise

³⁵⁴ Bkz. Bakara, 2/59.

³⁵⁵ En’am, 6/74-79.

³⁵⁶ Zuhayli, a.g.e., c. IV, s. 255-256.

³⁵⁷ Zuhayli, a.g.e., c.IV, s. 254.

efendi, malik vb. anlamları ihtiva eder. İbadet ise dua ile yaratılanın yaratana yönelmesidir. Zaten mahlukatın Allah'tan başka rab ve ilahı yoktur. Hz. İbrahim'in buradaki tavrı; kendisini mü'min olmayan birisi gibi göstererek tartışan ve bunu örneklerle ispatlayan kişinin tavrıdır. Gerçekte Hz. İbrahim ilahlık ve rablık makamını tespit etmek için tetkik eden bir kimse olarak böyle davranmamaktadır. Dolayısıyla Hz. İbrahim'in yıldızlarla olan bu diyalogu onun peygamberliğine halel getirecek bir durum arz etmemektedir. Bilakis hasımlarının delillerini boşa çıkarmak için uyguladığı bir metoddur.³⁵⁸

Konumuz açısından Hz. İbrahim'le ilgili bir başka ayet ise Enbiya suresinde mevcuttur. İbrahim putperest kavmi ile münakaşa ederken, *“Allah'a and içerim ki, siz dönüp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım” dedi. Bir fırsatını bulunca putları param parça etti ve sadece büyüklerini bıraktı. Kavmi, putlarını kırılmış görünce, daha önce İbrahim'in onları kıracağını ima eder tarzdaki konuşmasını hatırladılar ve hemen onu çağırıp İbrahim, tanrılarımıza sen mi yaptın bunu? dediler. Hayır, dedi (büyük putu göstererek) işte şu büyükleri yapmıştır belki, eğer konuşurlarsa onlara sorun (!)”*³⁵⁹

Bu ayette de dikkat çeken kısım, Hz. İbrahim'in yalan söylediği şeklinde ortaya atılan iddiadır. Halbuki ifadeler bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde “İşte şu büyükleri yapmış” ifadesinin bir şarta bağlandığı, (Sorun onlara eğer konuşurlarsa) ifadesinden anlaşılmalıdır. Hz. İbrahim bu ifadeyle kavmine putların konuşamayacağını kabul ettirdiği takdirde, bunu bir çıkış noktası olarak kullanmak istemiştir. Onların itikad konusundaki yanlış düşüncelerini ancak bu şekilde bertaraf edebileceği ümidiyle böyle davrandığı ifade edilmiştir.³⁶⁰

Zemahşeri ise; aslında Hz. İbrahim'in yaptığı fiili büyük puta yüklemek istemediğini, sanki onlara: “Büyüklerinin yaptığını niçin inkar ediyorsunuz? Halbuki kendisine tapılan ve ilah olduğu iddia edilen bundan daha şiddetlisini yapmaya kadirdir” demek istediğini iddia etmiştir.³⁶¹ İbrahim kırma işlemi bunu yapabilecek birine değil de büyük puta atfetmekle kavmini kendisinden fiil beklenemeyen bir şeyin tanrı kabul edilemeyeceği şuuruyla ulaştırmak istemiştir. Nitekim, “Bunun üzerine, kendi nefislerine hitap ederek “Gerçekte Zalimler sizlersiniz, sizler!” dediler”³⁶² cümlesi de bu tezi

³⁵⁸ Zuhayli, a.g.e., c. IV, s. 252.

³⁵⁹ Enbiya, 21/57, 62-63.

³⁶⁰ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. III, s. 334-335; Razi, Tefsir-i Kebir, c. XVI, s. 166-168; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 69; İbn Kesir, a.g.e., c. III, s. 192.

³⁶¹ Zemahşeri, a.g.e., c. IV, s. 153.

³⁶² Enbiya, 21/64;

doğrulamaktadır. Bunun ardından; “Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına dönerek: ‘Sen bunların konuşmadığını pekala biliyorsun’ dediler. Bunun üzerine Hz. İbrahim’in: “Öyleyse, dedi, Allah’ı bırakıp da size fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâlâ tapacak mısınız? Size de Allah’ı bırakıp da tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun? Siz akıllanmaz mısınız?” şeklindeki ifadesi;: “İşte şu büyükleri yapmıştır” ifadesini desteklemektedir. Böylece Hz. İbrahim, kavmini inandıkları şeylerin boş olduğunu kabul ettirmek ve tevhide yaklaştırmak istemiştir.³⁶³

Hz. İbrahim ve ismeti konusunda tartışma konusu olan bir diğer âyet de Sâffât sûresinde olup şu şekilde aktarılmaktadır; (Hz. İbrahim’in kavmi, yıldızlara bakar, onlarla kahinlik yaparlardı. Bir bayram günü kavmi gelerek İbrahim’e kendileriyle birlikte bayram yerine gelmesini teklif ettiler. O da putlarını kırmayı kafasına koyduğundan geri kalmaya çalıştı ve ardından yıldızlara şöyle bir göz attı ve “Ben hastayım” dedi. Bunun üzerine onlar, arkalarını dönüp gittiler)³⁶⁴ mealindeki ayetler bağlamında konuyu değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Ayette tartışma konusu olan “Ben hastayım” ifadesinden, Hz. İbrahim’in yalan söylediği şeklinde bir yoruma gidilmiştir. Halbuki geleceği kastederek bu tür ifadeler kullanmanın Arap dil kurallarına uygunluk arz ettiği bilinmektedir. Bu durumun “Sen de öleceksin, onlar da ölecekler” mealindeki ayete benzediği belirtilmektedir. Ayetteki “Ben hastayım” ifadesinden de ilerde hastalanacağını ima ettiği şeklinde görüşler ileri sürülmüştür. Çünkü insanların hastalıklardan uzak kalması her zaman mümkün değildir. Dolayısıyla Hz. İbrahim’in ifadesini yalan söylemeden ziyade, bu şekilde yorumlamak ismet açısından daha uygun gözükmektedir³⁶⁵

Bu hususla ilgili bir takım görüşler ortaya konmuştur. Hz. İbrahim’in “Belki şu büyükleri yapmıştır” ifadesini “o işi yapan yapmıştır” şeklinde kinaye olarak kullanılmış olabileceğini ifade etmişleridir. Yine bu ifadeden Hz. İbrahim’in bu işi kendi yaptığını kastetmiş olabilir çünkü bir insan bir puttan her zaman daha üstündür şeklinde anlaşılabilir. Başka bir görüş ise Hz. İbrahim’in bu sözünde takdim tehir olduğudur. Çünkü putların konuşamamasından hareketle bu işi yapmaları da mümkün değildir. Ya da Hz. İbrahim bu sözüyle müşriklerin ileri gelenlerini susturmak istemiş olabilir. Çünkü cümledeki “belki” ifadesi ile şüphe ifade edilmiş olup, yalan söz söylenmemiştir.

³⁶³ Enbiya, 21/64-67. Zemaşşeri, a.g.e, c. IV, s. 151-154.

³⁶⁴ Saffat, 37/88-89; İbn Kesir, a.g.e., c. IV, s. 15.

³⁶⁵ Zümer, 39/30; Maturidi, Te’vilatü Ehli’s-Sünne, c. IV, s. 235-236.

Dolayısıyla bu eylemle ilgili putlara sorulan hiçbir sorunun anlamı yoktur. Çünkü onlar sorulara cevap vermeleri mümkün değildir. Zaten Hz. İbrahim'in de ulaşmak istediği sonuç budur.³⁶⁶

Sonuçta “Ben hastayım” sözünü Hz. İbrahim'in yalan söylemek amacıyla söylemediği ortaya çıkmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki Hz. İbrahim bu olayda tevhid mücadelesinde başarılı olabilmek için böyle bir taktik düşünmüş ve gaflet uykusuna dalmış bulunan putperest kavmini bir bayram gününde etkili bir şekilde uyarmak istemiştir. Bunu da gerçekleştirebilmek için bayrama gitmeyip putlarını kırmayı planlamıştır.

Ebu Hureyre'nin belirttiğine göre, Peygamberimiz Hz. İbrahim hakkında şöyle buyurmuştur: “*İbrahim ancak üç defa yalan söylemiştir. Bunlardan birisi “Ben hastayım” şeklindeki ifadesi, diğeri ise “Belki, putların şu büyüğü yapmıştır” şeklindeki ifadesidir. Resûlullah üçüncüsü için de şöyle demiştir: “İbrahim günün birinde (eşi) Sâre ile birlikte, azılı zalim bir (melikin bulunduğu) şehre uğramıştı. (Adamları tarafından) bu zalim melike ‘Şehre misafir bir kişi gelmiştir. Beraberinde kadınların en güzelinden bir kadın vardır’ diye haber verildi. Zalim Melik, Hz. İbrahim'e haber gönderdi. İbrahim ona geldiğinde melik, Sare'den bahsederek: “Bu kadın kimdir?” diye sordu. İbrahim, “Kız kardeşimdir” şeklinde cevap verdi.*”³⁶⁷ Hadiste geçen ilk iki olay, Kur'an'da da ifade edilmektedir. Ancak Hz. İbrahim'in eşini kız kardeşi olarak tanıtmaması Kur'an'da geçmemektedir. Karısı hakkında böyle bir ifadeyi kullanmasına da zalim melikin onu elinden alıp kendisini öldürmesi korkusunun sebep olduğunu, neseben kardeşliği değil de din kardeşliğini kastettiğini söylemek mümkündür. Hadisin Müslim rivayetinde yer alan “Eğer (şu zalim melik) sorarsa benim kız kardeşim olduğunu söyle, çünkü sen İslâm dininde kız kardeşimsin”³⁶⁸ ilâvesi de bunu açık bir şekilde desteklemektedir.³⁶⁹

Sonuç olarak Hz. İbrahim azim sahibi bir peygamber olarak Allah katında yerini almıştır. Yukarıda ortaya konan ayetlere dayanarak ona günah atfetmek mümkün değildir. Çünkü o Allah'ın seçkin kullarındandır. Allah'ın böyle nitelendirdiği bir peygamberi böyle ithamlarla küçültmeye çalışmak, en büyük küçüklük alametidir.

³⁶⁶ Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 54; Özbek, a.g.e., s.148-150; Güzel, a.g.t., s. 104-105.

³⁶⁷ Mevsüatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhuha, “Buhari, Enbiya, 8”, c. II, s. 110; “Buhari, Nikah, 12”, c. II, s. 120; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., c. II, s. 403.

³⁶⁸ Mevsüatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhuha, “Müslim, Fezail, 141”, c. V, s. 1836.

³⁶⁹ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 71; Bulut, a.g.e., s. 59-64; Güzel, a.g.t., s. 107.

8.4. Hz. Lut ve İsmet Sıfatı

İsmet konusunda tartışılan peygamberlerden biri de Hz.Lut (as) tur. Kur'an ayetlerinde anlatılanlardan çok farklı olarak Kitab-ı Mukaddes'te de Hz. Lut'tan bahsedilmekte ve olumsuz ifadeler kullanılmaktadır. Biz Kur'an ayetleri ışığında Hz. Lût ve ismetiyle ilgili olarak bir değerlendirme yapıp konunun aydınlanmasına gayret edeceğiz. Kur'an'da Hz. Lut ve başına gelenlerle ilgili olarak şöyle anlatılmaktadır:

“Elçilerimiz Lût'a gelince, (Lût) onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da ‘Bu çetin bir gündür’ dedi. Lût'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. (Lût): ‘Ey kavmim! İşte şunlar kızlarıdır, sizin için onlar daha temizdir. Allah'tan korkun ve misafirlerim önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?’ dedi. Dediler ki: ‘Senin kızlarında bir hakkımızın olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi de çok iyi bilirsin’ (Lût:) ‘Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!’ dedi”³⁷⁰ mealindeki ayetler Hz. Lût ve ismeti hakkında tartışılan hususları ihtiva etmektedir.

Hz. Lut'un kavminin livata gibi çirkin bir fiile müptelâ olduğu bilinmektedir. Allah, öğüt kabul etmeyen bu kavmi helak etmeyi murad edince meleklerini genç delikanlılar şeklinde Hz. Lut'a göndermiş, kavmi de onların geldiğini görünce Hz. Lût'un evine koşarak gelmişlerdir. Evine gelenlerin melek olduğundan haberi olmayan Hz. Lut onlara bir zarar geleceğinden büyük endişe duyarak : “Bu ne zor, ne sıkıcı bir gündür” şeklinde ayette ifade edilen sıkıntısını dile getirmiştir. Sonunda sapık kavmine karşı misafirlerini korumak için, onun ismetine zarar verdiği düşünülen ve ayette dile getirilen: “Ey kavmim, işte kızlarım onlar sizin için daha temiz!” şeklindeki sözlerini sarf etmeye mecbur kalmıştır. Ayetten hareketle ortaya atılan iddia; Hz. Lut'un kızlarını nikahsız bir şekilde kavmine teklif ettiği şeklindedir. Ancak bu teklifin mahiyeti ve kızlardan maksat nedir? Bu hususlar üzerinde durularak konunun daha iyi bir şekilde anlaşılması ve açıklığa önemli gözükmektedir

Ayette yer alan “işte kızlarım” ifadesiyle ilgili olarak çeşitli yorumlar getirilmiştir. Genel kanaat "kızlarım" kelimesinin “ümmetin kızları” anlamında kullanıldığı yolunda oluşmuştur. Çünkü peygamberler, ümmetlerinin babaları konumunda olduğundan sevgi

³⁷⁰ Hud, 11/77-80.

ve şefkat sebebiyle kızlarını tabirini kullanmış olabilir. Yine Kur'an'da Ahzab suresi 6. ayet; peygamberin hanımlarının, ümmetin anaları olduğunu beyan etmektedir.³⁷¹

Hız. Lut'un kızlarından bahsederken: "Onlar sizin için daha temizdir" cümlesini kullanmış olması gözlerden kaçmamaktadır. Eğer kavmini zinaya teşvik etme düşüncesi olsa kızlarını temiz olarak nitelendirmesinin bir anlam ifade etmediği ortadadır. Dolayısıyla Hız. Lut, kavmini zinaya teşvik etmemiş, kızlarıyla nikahlanıp evlenmelerini istemiştir. Zaten peygamberlerden insanları zinaya teşvik etmesi gibi bir hareketin beklenmesi kesinlikle nübüvvet aykırı olup, Allah'ın rıza göstereceği bir durum değildir. Dolayısıyla böyle bir hareket bir peygamberin şahsiyetini ayaklar altına almış olur. Ayrıca "Onlar sizin için daha temizdir" cümlesi de teklifte gayri meşru bir durum olmadığını ortaya koymaktadır. Böyle bir iddiayı ortaya atanlara karşı aşağıdaki deliller ileri sürülmüştür. Öncelikle zinaya teşvik etmede temizlikten bahsetmek mümkün değildir. İkincisi zina ile livatanın her ikisinin de kötü bir fiil olduğundan hareketle livata yerine zinayı teşvik amacı güdüldüğünü iddia edenler olmuştur. Halbuki burada Hız. Lut'un zinaya teşvik gibi bir amacı kesinlikle yoktur. Burada da Müslüman bir kadının bir kafirle nasıl evlendirileceği tartışma konusu olmuştur. Halbuki bu durum dinlere göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Hız. Peygamber, kızı Zeyneb'i henüz Müslüman olmamış olan Ebu'l-As ile evlendirmiştir. Aslında burada Hız. Lut'un amacı kavmini böyle ahlaksız bir konumdan uzaklaştırarak başlarına gelecek belaya karşı zaman kazandırmaktır.³⁷²

Zaten kavminin "Senin kızlarında bir hakkımız olmadığını biliyorsun" tarzındaki sözü de bu hususu ifade etmektedir. Buradan anlaşılan Hız. Lut'un teklifi ahlak dışı bir teklif olmayıp, ismetine de zarar verecek bir hareket değildir. Çünkü onun kastettiği şeyin, kızlar dururken neden erkeklere yöneldikleri noktasında onlara uyarıda bulunmaktır. Kızları gösterirken de onları nikahlayarak evlenebileceklerini kastetmiştir. Böyle büyük bir hata ve kusur işleyen peygamberi öncelikle Allah'ın uyarması gerekmektedir. Hız. Lut'un böyle bir konuda eleştirilere maruz kalması çok yakışsız ve haksız bir iftiradır.³⁷³

Netice olarak Hız. Lut peygamberliğine halel getirecek bir fiiliyatın içinde olmamıştır. Çünkü peygamberleri böyle kötü bir fiille vasıflandırmak nübüvvet makamına en büyük saygısızlıktır.

³⁷¹ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 131; Yazır, a.g.e., c. VI, s. 295.

³⁷² Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 131; Özbek, a.g.e., s. 164-165.

³⁷³ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. II, s. 542-543; Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIII, s. 78-85.

8.5. Hz. Yusuf ve İsmet Sıfatı

Peygamberler içinde ismet konusunda en çok tartışılardan biri de Hz. Yusuf (a.s) dur. Ayetlerden ve kıssalardan yola çıkılarak Hz.Yusuf (a.s.)un günah işlemese bile nefesine uyararak yanlış yaptığını ifade edenler olmuşsa da ayetlerden hareketle onun ilahi koruma altında olduğu açıkça görülmektedir.

Kur'an'da Hz. Yusuf hakkında şöyle buyrulmaktadır: *“Evinde bulunduğu kadın, onun nefisinden murat almak istedi, kapılan iyice kapattı ve 'Haydi gel!' dedi. O da (Hâşâ) Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz! dedi. Andolsun ki kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.”*³⁷⁴

Bu konuyla ilgili görüşlerini ifade eden Elmalılı konuya şöyle bir açıklık getirmektedir: *“Ayet-i kerimelerde kadının Yusuf a karşı istekli olduğu belirtilmekte ve Rabbinden bir işaret ve ikaz göremeseydi Yusuf un da onu isteyeceği ifade edilmektedir. Ayetin muhtevasında kadının istediği şeyin olması için bütün sebep ve şartların bulunduğu ve Allah'a saygıdan başka hiç bir engelin mevcut olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Hz. Yusuf un ismeti ve kalbinin temizliği o anda bile Rabbinin burhanını görecekt derecede yüksek olması hasebiyle, haramın çirkinliğini bütün gerçekliğiyle ayne'l-yakîn noktasında görmüştür.”*³⁷⁵

Hz.Yusuf'un kadının isteğine olumsuz cevap vermesi hakkında farklı değerlendirmeler yapılmış ve Hz. Yusuf'a gösterilen burhan hakkında da değişik görüşler ortaya konulmuştur. Bu görüşleri Fahreddin Razi sekiz maddede özetlemiştir.³⁷⁶

- a)Zinanın haram kılındığına dair deliller
- b)Allah'ın Peygamberlere has verdiği iffet adabı
- c) Evin tavanında zinaya yaklaşmaması bildirilen ayetin gösterilmesi
- d) Peygamber olması yönüyle kötülüklerden korunmuş olması
- e) Kadının evdeki puttan utandığını söylemesi üzerine, Hz. Yusuf'un da Rabbinden daha çok utandığını beyan etmesi

³⁷⁴ Yusuf, 12/23-24.

³⁷⁵ Yazır, a.g.e., c. V, s. 39-40

³⁷⁶ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 90.

f) Zina ettiğinde kanatları giden kuşa benzememesi gerektiğini bildiren bir ses duyması

g) Peygamber olduğu halde beyinsizlerin yaptığı işi yapmaması gerektiğini duyuran bir ses duyması

h) İbni Abbas'tan gelen bir rivayette kendisini uyaran bir melek görmesi.

O anda kendisine Cebrail veya Hz. Yakup'un gösterildiği ileri sürülmüş, fakat bu pek isabetli bulunmamıştır. Çünkü Hz. Yusuf burhamı görmekle kadına niyetlenmekten vazgeçmiş ve bundan ötürü de övgüye layık görülmüştür. Halbuki böyle bir zamanda bir melek veya saygıdeğer bir büyüğünü gören herkesin geri duracağı ve bundan dolayı da övülmeyeceği açıktır. Hz. Yusuf, insan olma yönüyle başta kadına karşı istek duymuş olabilir. Ancak Allah Teala, burhanıyla onu günahattan korumuştur.³⁷⁷ Kaldı ki, bir kötülüğe karşı her an içinde meyil duymak onu fiilen yapmış olma anlamına gelmez. Önemli olan rabbinden bir işaret görmesi ve kötü fiile yaklaşmamasıdır. Bu durum peygamberlerin ismetine en güzel delildir. Dolayısıyla Hz. Yusuf'un günah işlediği şeklinde yorumlanan ayet onun ismetine delalet etmektedir.³⁷⁸ Bu mesele ile ilgili Hz. Yusuf'un bir zellesinin bulunmadığı ayetlerden anlaşılmaktadır. Çünkü ayetlerde onun bir nedamet ve affedilme gibi hisse kapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla burada Hz. Yusuf yerilmekten ziyade takdir edilmektedir.³⁷⁹

Buradan çıkaracak sonuç Hz. Yusuf örneğinde olduğu gibi peygamberler Allah'ın koruması altında olup, ismetleri gereği günaha yaklaşmazlar. Bu türlü durumlar onların peygamberliğini perçinleyen en iyi göstergedir.

8.6. Hz. Musa ve İsmet Sıfatı

Peygamberlerin ismeti bağlamında tartışmaların odağında olan peygamberlerden biri de Hz. Musa'dır. Çünkü peygamberliğinden önce meydana gelen bir olay olmasına rağmen bir peygamber olarak Hz. Musa'ya yöneltilen eleştiriler adam öldürme olayı çerçevesinde şekillenmektedir. Şimdi bu olayı ayetlerin nasıl ortaya koyduğunu ve ardından konunun nasıl tefsir edildiğini ortaya koymaya çalışacağız. Kur'an'da bu konu şu şekilde ifade edilmiştir:

³⁷⁷ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 88-89.

³⁷⁸ Bulut, a.g.e., 113-116.

³⁷⁹ Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 55; Özbek, a.g.e., s. 151.

“Mûsâ, ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle dövüşür vaziyette buldu. Kendi tarafından olan kişi, düşmana karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine:) ‘Bu şeytan işidir, o gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşmandır’ dedi.”³⁸⁰

Hız. Musa'nın bu fiilde hareket noktasının ve maksadının kesinlikle Kıptiyi öldürmek olmadığını, onun sonraki ifadeleri kanıtlar niteliktedir. ³⁸¹ Çünkü Hz. Mûsâ yumruğu attıktan sonra: “Bu, şeytanın işindedir, o gerçekten apaçık saptırıcı bir düşmandır. Rabbim, ben nefsimi zulmettim, beni bağışla” demiştir.³⁸² Bu ayetlerle ilgili çeşitli tefsirler yapılmış ve Hz. Musa'nın ismetine zarar verip vermediği noktasında çeşitli görüşler ortaya konmuştur.

Hız. Musa'nın “Bu şeytanın işidir” demesinin; a) Kalbini Allah'tan başkasından korkma duygusuyla meşgul etmesi, b) Kısas sonucu hayatını kaybetmesinden korkması şeklinde şeytanın kendisine iki türlü vesvese vermesinden kaynaklandığı söylenmiştir. Ayrıca öldürme işinde acele etmesi sebebiyle mendubu terkettiği, onun için “şeytanın işindedir” dediği ifade edilmiştir. Ya da ayetin şöyle yorumlanması da mümkündür. Birincisi, Allah kafirin kanını her ne kadar mübah kılmışsa da evla olan onların katlinin sonraki bir zamana bırakılmasıdır. Dolayısıyla Hz. Musa burada evla olanı terk etmiştir. İkincisi, ayette geçen “haza” zamiri fiilin kendine değil, ölümü hak eden ve kafir olan maktulün işine işaret etmektedir. Üçüncüsü ise, bizzat maktule işaret etmektedir. Çünkü o şeytanın ordusuna dahildir.³⁸³ Ayrıca, cezalandırma işleminde acele ettiği, Allah Teala'dan öldürme emri gelmeden önce bunu yaptığı için zulümden bahsettiği şeklinde yorumlanmıştır. Fiilini Allah'ın dinini açığa vurmak ve ona yardım etmek için değil, kendi dostuna yardım etmek için işlemiş olma ihtimali bulunmaktadır. Yaptığı işi zulüm olarak vasıflandırması da buna işaret etmektedir. Ayrıca yardım isteyen şahsın gerçekte zalim olduğu muhtemelen kendisine bildirilmiştir. Çünkü “Rabbim bana lütfettiğin nimetler hakkı için, artık bir

³⁸⁰ Kasas, 28/15.

³⁸¹ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. III, s. 588-589; Razi, Tefsir-i Kebir, c. XVII, s. 488-495.

³⁸² Kasas, 28/15-16.

³⁸³ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 101; Kılıç, a.g.e., s. 312.

*daha suçlulara arka olmayacağım” şeklinde pişmanlığını dile getirmesi bu durumu desteklemektedir.*³⁸⁴

Hz. Musa ile Firavun arasında geçen: “*Firavun Musa'ya: ‘Biz seni çocukken yanımıza alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi? Sonunda yapacağını yaptın. Sen nankörün birisin’ dedi. Musa: ‘Ben bunu o vakit bilmezlerden olarak yaptım. Sizden korkunca da hemen sizden ayrılıp kaçtım. Nihayet Rabbim bana bir hüküm verdi ve beni peygamberlerden yaptı’*”³⁸⁵ şeklindeki ifadeler ayette ifade edilmektedir. Burada Firavun'un Hz. Musa'ya hatırlattığı şey, onun söz konusu Kıptiyi öldürmüş olmasıdır. O da bunu yaptığında cahillerden olduğunu belirtmiştir. O bu fiili işlerken hata ettiğini, yaptığı işin ölümlü sonuçlanacağını bilmediğini ifade etmiştir. Ayrıca onun bu işi yaptıktan sonra “*Bu şeytanın işindedir*”³⁸⁶ dediği aktarılarak, fiilinde kastı olmadığı üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla Hz. Musa'dan böyle bir günah sadır olduğu kabul edilse bile bunun peygamberlik döneminde olduğunu kanıtlayan herhangi bir delil de mevcut değildir.³⁸⁷

Bunlardan ayrı olarak Hz. Musa'nın sihircilere sihir yapma hususunda meydan okumak için izin vermesi de eleştiri konusu olmuştur. Halbuki Hz. Musa'nın buradaki amacı sihre izin vermek değil, mucize yoluyla sihrin batıllığını gözler önüne sermektir. Zaten sihirin o zamanda haram sayıldığıyla ilgili bir bilgi de mevcut değildir. Yine Hz. Musa'nın Hz. Harun'a karşı sert davranması konusunda da değişik eleştiriler ortaya atılmıştır. Yine Hz. Musa'nın Hızır (a.s.)'a hitabı da bir başka eleştiri konusu olmuştur. Bütün bunların hepsi bir araya getirildiğinde, hiçbiri bir peygamberin ismetine zarar verecek nitelikte değildir. Hz. Musa hakkında ortaya atılanlar, günah işlemeyi gerektirecek bir nitelik taşımayan iddialardır.³⁸⁸

Sonuç olarak Azim sahibi peygamberlerden olan Hz. Musa Kıpti'yi kasten öldürmemiş ve nübüvvetine halel getirmemiştir. Çünkü peygamberlerin adam öldürmek bir tarafa günah işlemeleri bile nübüvvet makamına zarar vereceği noktasında alimler görüş birliği içindedirler.

³⁸⁴ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XVII, s. 490-493; Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 55-56.

³⁸⁵ Şu'ara, 26/18-21.

³⁸⁶ Kasas, 28/15.

³⁸⁷ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XVII, s. 190-192.

³⁸⁸ Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 55-56; Özbek, a.g.e., s. 152.

8.7. Hz. Yunus ve İsmet Sıfatı

Hz. Yunus'un eleştirildiği konu, Rabbinin emrini çiğneyip halkının arasından ayrılmasıdır. Bu durumun Yunus (a.s.) peygamberin ismetine zarar verip vermediğiyle alakalı yorumlar yapılmıştır. Bu konuyu ilgili ayetlerden yola çıkarak değerlendirmek faydalı olacaktır. Ayette bu konu: “*Ziennûn'u da (Yûnus'u da zikret). O öfkeli bir halde geçip gitmiş bizim kendisine asla güç yetiremeyeceğimizi zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde “Senden başka hiç bir Tanrı yoktur, Seni tenzih ederim; gerçekten ben zalimlerden oldum!” diye niyaz etti. Bunun üzerine onun duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte biz mü'minleri böyle kurtarırız*”³⁸⁹ şeklinde ifade edilmektedir.

Peygamberlerin hayatıyla ilgili kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde Allah Teala'nın Hz. Yunus'u, Musul bölgesinde Ninova isimli bir belde ehline peygamber olarak gönderdiği rivayet edilir. Hz. Yunus, halkını Allah'ın yoluna çağırmış, fakat onlar karşı çıkmışlardı. Bunun üzerine o da kavmine kızmış ve üç gün sonra azabın geleceğini söyleyerek aralarından ayrılmıştı. Azap emareleri görülmeye başlayınca kavmi Hz. Yunus'un yalan söylemediğini anlamış, bütün halk çöle çıkarak dua etmeye başlamışlar ve bu yüzden Allah da azabı onların üzerinden kaldırdığı ifade edilmiştir.³⁹⁰ Bu olay Kur'an'da “*Yunus'un kavmi iman edince, dünya hayatında onlardan rezillik azabını kaldırmış ve bir süre daha yaşatmıştı*” ayetiyle ifade edilmiştir.³⁹¹

Kur'an'da açıklandığı şekliyle Hz. Yunus'un kızdığı sabit ise de onun Allah'a kızması gibi bir durum vaki olmamıştır. Hz. Yunus'un öfkesi şehrin melikine veya hâkim kanaate göre kavmine karşı oluşmuştur.³⁹² Öldürülmekten korktuğu için kavmini terk edip gitmiş ancak Allah'ın izni olmaksızın hareket ettiğinden bu şekilde uyarılmıştır. Peygamberimize hitaben; “*Sen Rabbinin hükmüne sabret, balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, sıkıntıdan yutkunarak niyazda bulunmuştu*”³⁹³ mealindeki âyet-i kerîme Yûnus'un nübüvvetin ağırlıklarına ve kavminin baskılarına karşı gerekli sabır gösteremediğini ifade etmekte olduğu şeklinde görüşler ortaya konmuştur.³⁹⁴

Ayrıca “*Kendisine güç yetiremeyeceğimizi zannetti*” mealindeki ayetin değerlendirmesinde, buradaki ifadede Hz. Yunus'un Allah'ın kudretinden şüphe ettiği

³⁸⁹ Enbiya, 21/87-88.

³⁹⁰ İbn Kesir, a.g.e., c. III, s. 200-201.

³⁹¹ Yunus, 10/98.

³⁹² Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 129.

³⁹³ Kalem, 68/48.

³⁹⁴ Razi, a.g.e., s. 129.

anlamının çıkarılamayacağı ileri sürülmüştür. Söz konusu ayette yer alan “kudret” kökenli fiilin güç yetirmek değil, daraltmak, sıkıştırmak ve eksiltmek anlamında da kullanılabileceğine dikkat çekilmiştir. Zalimlerden olduğunu ifade ederken de zulüm işlemediği, efdal olan sabrı terk etmek suretiyle nefesine zulmettiği şeklinde anlamının daha isabetli olacağı ifade edilmiştir.³⁹⁵

Hiz. Yunus’un Allah Tela'ya kızmadığı, O'nun kudretinden şüphelenmediği ifade edilmektedir. Ancak kavminin küfrüne gerektiği kadar sabretmeden kızıp gitmesi sebebiyle uyarıldığı aktarılmaktadır. Buna delil olarak da “*Rabbinin katından ona bir nimet ulaşmasaydı, kınanmış olarak sahile atılacaktı*” ayeti gösterilmektedir. Çünkü Hiz. Yunus’un affedildiği söz konusu ayette ifade edilmektedir.³⁹⁶

Netice olarak Hiz. Yunus (a.s) Allah’ın hükmüne karşı gelmemiş, aksine kavminin ilahi vahye kulak asmamasına tepki gösterdiği için kavmini bırakıp gitmiştir. Ancak yine de Allah ona nübüvvet görevinde kızgınlığın yeri olmadığı gerçeğini bir şekilde göstermek istemiştir.

8.8. Hiz. Davud ve İsmet Sıfatı

Hiz. Davud (a.s) ve ismeti ile ilgili iki mesele gündeme gelmiştir. Bunlardan birisi aşağıdaki ayetlerde ifade edilen birbirlerinden davacı iki kardeşin hikayesidir. Bu konuyla ilgili gerekli izahatlar aşağıda yapılacağından biz tartışma konusu olan, bir peygambere yakıştıramayacağı halde iftira olarak israiliyyat nev’inden ortaya atılan ikinci meseleye değinmek istiyoruz. Güya Hiz. Davud, Urba adında birinin nikahlı karısına aşık olmuş ve onunla evlenebilmek için kocasını savaşa göndermiş ve savaşta da kadının kocasını çabuk ölmesi için en önde savaşmış nihayet adam ölünce de kadınla evlenmiş olduğu şeklinde ortaya atılan bu iddialar, cevap bile verilmesi gerekmeyen öneme sahiptir. Çünkü Kur’an’da Hiz. Davud hakkında onu öven ayetler mevcutken böyle bir iftirayı ortaya atanlar ancak nefislerine ve Allah’ın peygamberlerine haksızlık etmişlerdir.³⁹⁷ Şimdi de diğer konu olan iki kardeş arasındaki mesele hakkında ayetlerde olay şöyle ifade edilmektedir.

“(Ey Muhammed), Sana davacıların haberi geldi mi? Mabedin duvarına tırmanıp, Davud’un yanına girmişlerdi de Davud onlardan korkmuştu. “Korkma! Biz

³⁹⁵ Razi, a.g.e., s. 129-130; Özbek, a.g.e., s. 157.

³⁹⁶ Kalem, 68/49; Teftazani, Şerhu’l-Makasid, c. V, s. 58.

³⁹⁷ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIX, s. 52-58; Teftazani, Şerhu’l-Makasid, c. V, s. 56; Özbek, a.g.e., s. 152-153.

birbirine hasım iki davacıyız, aramızda adaletle hükmet, haksızlık etme; bize doğru yolu göster" dediler. (Onlardan biri şöyle dedi:) 'Bu kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken Onu da bana ver dedi ve tartışmada beni yendi'. Dâvûd: 'Andolsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemesiyle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçuların çoğu, birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna. Bunlar da ne kadar azdır!' dedi. Dâvûd, kendisini denediğimizi sandı ve Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapandı, tevbe edip Allah'a yöneldi. Sonra bu tutumundan dolayı onu bağışladık. Kuşkusuz yanımızda onun yüksek bir makamı ve güzel bir geleceği vardır”³⁹⁸ mealindeki ayetlerin zahirine göre Hz. Davud, verdiği hükümde yanılması sebebiyle istiğfarda bulunmuştur. Halbuki ona gelenlerin insan suretinde iki melek olduğu, gerçekte birbirlerine de düşman olmadıkları, ne birinin doksan dokuz, ne de diğerinin bir koyunu olduğu ifade edilmiştir.³⁹⁹

Bu noktada, olay mademki böyle vuku bulmuşsa, Hz. Davud'un neden istiğfarda bulunduğu sorusunu sormak gerekmektedir. Onun iki hasımdan birini dinledikten sonra diğerini dinlemeden hüküm vermekte acele ettiği ifade edilmektedir. Halbuki iki tarafın da ifadesini almadan hüküm vermenin hükmün sıhhatine halel getireceği muhakkektir. Hüküm veren kimse Hz. Davud gibi bir peygamber olunca onun da bu sebeple istiğfarda bulunmasının normal olduğu şeklinde bir yorum yapılmıştır. Neticede söz konusu rivayetlerden anlaşıldığına göre; Hz. Davud'un affedilmesi ve Allah'a yönelmesi, ayetlerde zikredilen zelle sebebiyledir. Çünkü Allah'ın seçkin kulları olan peygamberlerin, sıradan insanların sorumlu tutulmayacakları konularda sorumlu tutulup Allah tarafından azarlanmaları mümkündür. Ancak böyle durumun meydana gelmesi onların 'ismetine bir zarar vermediği noktasında görüşler birleştirilmiştir.⁴⁰⁰ Şunu unutmamak gerekir ki peygamberler zaten Allah'ın seçkin kullarıdır. Onların en ufak bir hatada Allah'tan af dilemeleri ve istiğfarda bulunmaları normaldir. Ancak bu olayda Hz. Davud, Allah'a yalvarma ve yakarıştı, af dilemde Rabbi katındaki mevkiinden dolayı işlediği hatayı affetirmek için aşırıya kaçmıştır.⁴⁰¹

³⁹⁸ Sa'd, 38/21-25.

³⁹⁹ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. IV, s. 263-267; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s.117-118

⁴⁰⁰ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIX, s. 51-52, 59-68; İsmetü'l-Enbiya, s. 117-118.

⁴⁰¹ Özbek, a.g.e., s. 153-154.

Neticede Allah'ın iyi kulları arasında saydığı ve peygamber olarak görevlendirdiği Hz. Davud'un, söz konusu fiilleri işlemesi mümkün değildir. Allah'ın peygamberi olan bir kimseye böyle bir iftiranın yapılması çok yanlıştır. Kaldı ki normal bir insanın bile böyle bir fiili işlemesi bile insanlar nezdindeki değerini etkileyecektir

8.9. Hz. Süleyman ve İsmet Sıfatı

Hz. Süleymanla ilgili olarak onun günah işlediğini vehmettiren aşağıdaki ayetlerden hareketle onun ismeti konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Hz. Süleymanla ilgili Kur'an'da: *"Akşama doğru kendisine, üç ayağının üzerinde durup bir ayağını turnağının üzerine diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu. Süleyman: "Gerçekten ben mal sevgisini, Rabbimi anmak için istedim" dedi. Nihayet güneş battı. (O zaman:) "Onları (atları) bana getirin" dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı. Andolsun biz, Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık, sonra o yine eski haline döndü. Süleyman: "Rabbim, beni affet. Bana benden sonra hiç kimseye nasip olmayan bir mülk ver. Çünkü şüphesiz sen daima bağıştta bulunansın" dedi*⁴⁰² şeklinde ifade edilmektedir. Bu ayetlerden hareketle Hz. Süleyman ve ismeti hakkında birçok görüş ortaya konmuştur. Biz bu görüşlerden bazılarını aşağıda ifade etmeye çalışacağız.

Hz. Süleyman'ın kendisine gösterilen atlarla meşgul olurken güneşin battığı ve ikinci namazını geçirdiği ve bu duruma çok üzüldüğü, ardından atları geri getirip ve onların boyunlarını, bacaklarını kestirdiği, bundan dolayı Allah'ın da güneşin geri dönmesini emrettiği ve Hz. Süleyman da namazını vaktinde kıldığı şeklindeki değerlendirmeler pek tutarlı görünmemektedir

Burada ayetin zahirinden Hz. Süleyman'ın namazını geçirdiği fikrinin ortaya atılmasının mümkün olmadığı belirtilerek, şu görüşler ileri sürülmüştür: Ayetin başlangıcında Allah, Hz. Süleyman'ı överek; *"Biz Davud'a Süleyman'ı armağan ettik, (Süleyman) ne güzel kuldu Doğrusu o daima Allah'a yönelirdi"* buyurmaktadır. Bu ifadelerden sonra Hz. Süleyman'ın namazı terk ettiğini ifade etmek pek mantıklı gelmemektedir. Çünkü aynı anda hem Allah'a dönücü, hem de namazı terk eden bir kimse olmak mümkün değildir.⁴⁰³

⁴⁰² Sa'd, 38/31-35.

⁴⁰³ Razi, Tefsir-i Kebir, c. XIX, s. 74-79; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s.121-124.

Bunun yanında, ayetin kafirlerle münazara anında vahyolunduğu bilinmektedir. Bu kıssanın aktarılmasından maksat; zorluklara katlanmak ve teslimiyette Hz. Davud ile Hz. Süleyman'ı Hz. Peygambere örnek göstermektir. Bu amacın namazı terk etme ve dünya sevgisine dalmakla bağdaştırılması, peygamberlerin konumu açısından mümkün değildir..⁴⁰⁴

İleri sürülen bu görüşler, Hz. Süleyman'ın namazını geçirdiğinin iddia edilemeyeceğini vurgulaması bakımından isabetli görünmektedir. Ancak ortaya konan deliller, onun hiç bir hata işlemediğini kanıtlamakta başarılı değildir. Zaten bir peygamber Allah katındaki üstün yerine rağmen hataya düşebilir ve bu durum onun yüksek mevkiini zedelemeyebilir. Hz. Süleyman'ın namazını ve zikrini geçirmediğini; “*Nihayet o atlar perdenin ardına gizlendi, o zaman namazını bitirdi*” mealindeki ayet ifade etmektedir..⁴⁰⁵

Bunun yanında; “Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik; tahtının üstüne bir ceset bıraktık, sonra o, yine eski haline döndü” ifadesiyle de ilgili bir takım rivayetler mevcuttur. Allah elinden hükümlerini bir süre için almak suretiyle Hz. Süleyman'ı imtihan etmiştir. Daha sonra Hz. Süleyman'ın; “Rabbim beni affet, bana benden sonra kimseye nasip olmayan bir mülk ver” demesi de imtihana delil teşkil etmiştir.

Hz. Süleyman'ın mülk isteme konusundaki tavrını eleştiren muhalifler, onu kıskançlık ve başkalarını hayrını istememekle itham etmişlerdir. Dolayısıyla böyle bir durumun bir peygambere yakışmayacağını ifade etmişlerdir. “Bu konuyu değerlendiren Teftazani, bu durumu altı maddede açıklamaya gayret etmiştir. Birincisi, Hz. Süleyman'ın bu isteğini kıskançlık olarak değerlendirmemek lazımdır. Çünkü o dönemin en etkileyici aracı mal ve mülkle övünmek olduğundan Hz. Süleyman da onları etkilemek için böyle bir istekte bulunmuştur. İkincisi, mal ve mülkün içinde de Allah'a itaat ve ibadetin gerçekleştirileceğini göstermektedir. Üçüncüsü, Hz. Süleyman'ın kastettiği mülk dünya malı değil, dinin kendisidir. Dördüncüsü, başkasının alamayacağı bir mülk kastedilmiş olabilir. Beşincisi, buradaki mülkten kastedilen kanaattir. Altıncısı, Hz. Süleyman kendisindeki mülkün başkasına geçtiği takdirde Allah'a kulluktan uzaklaşabileceğinden korktuğu için kendine istemiş olduğu ifade edilmiştir.”⁴⁰⁶ Diğer taraftan Hz. Süleyman'ın hastalıkla imtihan edildiği, hastalığın şiddetinden hareket edemeyen ölü gibi olduğu da ileri sürülmüştür..⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Razi, a.g.e., s. 121-125

⁴⁰⁵ Yazır, a.g.e., c. VI, s. 469-470.

⁴⁰⁶ Özbek, a.g.e., s.156.

⁴⁰⁷ Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 126-128; Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 56-58.

Neticede Allah tarafından ve O'nun ilahi hükümlerini insanlara ulaştırmak için gönderilen bir peygamberin, Allah'ın emrini çiğnediği için cezaya çarptırılması gibi bir durumun nübüvvet müessesesine uygunluk arz etmediği görülmektedir.

8.10. Hz. Muhammed ve İsmet Sıfatı

Peygamberlerin ismeti açısından yapılan değerlendirmeler göz önüne getirildiğinde Hz. Peygamber için de bir takım görüşler ortaya atılmıştır. Ayetler bağlamında ve peygamberlerin hayatı ile ilgili eserlere bakıldığında Hz. Peygamberin de hata yaptığı ve bu konuda uyarıya muhatab olduğunu beyan eden görüşler mevcuttur. Örneğin; Hz. Peygamber Bedir savaşından sonra elde edilen esirler hakkında ashabıyla istişarede bulunmuştur. Hz. Ömer esirlerin öldürülmesi, Hz. Ebu Bekir de fidye karşılığı serbest bırakılması yönünde fikir beyan etmiştir. Hz. Peygamber bu konuda Ebu Bekir'in görüşünü tercih ederek esirlerden fidye alınmasını kararlaştırmıştır.⁴⁰⁸ Bu olaydan sonra nazil olan; *“Yeryüzünde ağır bas(ıp küfrin belini iyice kır)ıncaya kadar hiç bir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz. Siz, geçici dünya malını istiyorsunuz, Allah ise sizin için ahireti istiyor. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir. Eğer Allah'tan bir yazı geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azab dokunurdu.”*⁴⁰⁹ mealindeki ayetin bu konuda uyarı niteliği taşıdığı beyan edilmiştir. Fakat *“Eğer Allah'tan bir yazı geçmemiş olsaydı, aldığımız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azab dokunurdu”* ifadesiyle ilgili olarak üç değişik görüş ortaya atılmıştır. Birinci görüşe göre bu meseleyi, yanılarak verilen hükümlerden ötürü azab etmemek şeklinde anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir. İkinci görüşe göre Allah'tan gelen yazıyı, ganimet almanın cevazı yönünde anlamının daha doğru olacağı ifade edilmiştir. Üçüncü bir görüşe göre de ayeti, ganimet aldıkları için tövbe ettiklerinde tövbelerinin kabul olunduğuna dair yazı şeklinde anlamının daha uygun olacağı ifade edilmiştir.⁴¹⁰

Fahreddin Razi, Allah'tan gelen yazının ganimet almanın cevazını belirttiği yönündeki açıklamayı uygun görmüş, burada Allah'ın emrine muhalif davranılmadığını, ganimet almak muhalif bir davranış olsaydı, *“Artık elde ettiğiniz ganimetten*

⁴⁰⁸ İbn Kesir, a.g.e., c. II, s. 338.

⁴⁰⁹ Enfal, 8/67-68.

⁴¹⁰ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. II, s. 370-372; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 148-149; İbn Kesir, a.g.e., c. II, s. 338.

helal ve temiz olarak yeyin ve Allah'tan korkun"⁴¹¹ ayetinin inmeyeceğini ifade etmiştir. Bu durumda da Peygamberimizin, hakkında hüküm bulunan bir konuda niçin ashabıyla istişareye ihtiyaç duyduğu sorusu akla gelebilir. Öyle görünüyor ki o anda fidiye almak tercih edilmesi gereken tek yol olmasa gerektir. Kafirlerin hepsi ölünceye kadar savaşmak da mümkün olduğu için peygamberin itâba maruz kalması savaşmak, küfrün belini kırmak varken fidenin tercih edilmesi gibi daha faziletli olanın terki mahiyetinde bir ictihad hatası sebebiyle vâki olduğu görüşü ortaya atılmıştır.⁴¹²

Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber, Hafsa'nın evinde ve onun gününde Mariye ile beraber olmuş, Hafsa bundan haberdar olunca sitem etmiş, Resûlullah da "Eğer razı değilsen onu kendime haram ettim, fakat bundan kimseye bahsetme" demiştir. Ne var ki Hafsa çok iyi geçindikleri için olayı Aişe'ye haber vermiştir. Diğer bir rivayete göre de Hz. Peygamber Zeynep b. Cahş'ın evinde bal içmiş, Âişe ile Hafsa aralarında anlaşarak ona "Biz senden kötü bir koku hissettik" demişlerdir. kötü kokmaktan hoşlanmayan Resûlullah balı kendine haram ettiğini ifade etmiştir.⁴¹³ Bu olaydan sonra: "Ey Nebi, eşlerinin rızasını elde etmek amacıyla Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir"⁴¹⁴ mealindeki ayetle yapılan işin yanlış olduğu ifade edilmiştir.

Söz konusu ayetten hareketle Hz. Peygamber hakkında, Allah'ın helal kıldığı şeyi kendine haram kıldığını düşünmenin doğru bir şey olmayacağı açıktır. Gerçekte o, helal kılınan bir şeyi tamamen haram kılmaya niyetlenmemiş, sadece şahsen faydalanmaktan uzak kalmaya karar vermiştir. Dolayısıyla burada helal oluşuna inanmakla birlikte nefsin bir şeyden men edilmesi şeklinde anlaşılmasının daha doğru olacağı vurgulanmıştır.⁴¹⁵

Yine Hz. Peygamber'in uyarılmasıyla ilgili olarak ondan sadır olan ve zelle olarak adlandırılan meseleyle ilgili diğer bir grup ayetin meali de şöyledir: "(Peygamber) Âmâ olan kişinin kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve başka tarafa döndü. (Resulüm Onun halini) sana kim bildirdi ki! Belki o temizlenecek yahut öğüt alacak da o öğüt on a fayda verecektir. Kendini (sana) muhtaç görmeyene gelince, sen ona yöneliyorsun. Oysa ki onun

⁴¹¹ Enfal, 8/69.

⁴¹² Razi, a.g.e., s. 149-150.

⁴¹³ İbn Kesir, a.g.e., c. IV, s. 412-413; Razi, Tefsir-i Kebir, c. XI, s. 375-378.

⁴¹⁴ Tahrim, 66/1.

⁴¹⁵ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. V, s. 171-172; Zemahşeri, a.g.e., c. VI, s. 153-155; Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 59-60.

temizlenip arınmamasından sen sorumlu değilsin. Fakat koşarak ve (Allah'tan) korkarak sana gelenle de ilgilenmiyorsun."⁴¹⁶

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, kafirlerin ileri gelenlerini İslâm'a davet ederken, Abdullah b. Ümmü Mektûm (ö. 23/643) adlı âmâ bir sahâbî yanına gelmiş, yanında kimlerin olduğunu bilmeden "Yâ Resûlallah, Allah'ın sana öğrettiğini bana öğret" demiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem suratını asmış ve Kureyşlilerle ilgilenmek için ona sırtını dönmüştü. Âmânın surat asmayı ve sırt dönmeyi göremeyeceğini ve bunun ona eziyet vermeyeceğini düşünmüştü. Şüphesiz Hz. Peygamber'in İbn Ümmü Mektûm'a iltifat etmeyişi ondan hoşlanmaması sebebiyle değil, yürütmekte olduğu önemli bir müzakereyi kesmesinin münasip düşmeyeceği yolundaki kanaati yüzünden olmuştur. Çünkü Resûlullah o arada Mekke ileri gelenlerinin müslüman olmaları yolunda gayret sarf ediyordu. Şayet onlara İslâm'ı kabul ettirebilirse taraftarlarının da tümünün müslüman olacaklarını umuyor ve İslâmiyetin büyük güç kazanacağını ümid ediyordu. Dolayısıyla olay, şer'an helal olanı haram, haram olanı helal saymak şeklinde cereyan etmemiştir. Aksi takdirde Müslümanların onlardan ezâ ve cefa göreceklerinden korkması sebebiyle olmasına rağmen; Allah nezdinde faziletli olan, Peygamberimizin İbn Ümmü Mektûm'a yüzünü döndürmesi ve kavminin imandan kaçmasına aldırılmamasından dolayıdır. Bu sebeple o, daha faziletli olanı terk etmekle azarlanmıştır, yoksa mahzurlu olanı işlemesi sebebiyle böyle bir uyarıyla karşılaşmadığı görüşü hakimdir.⁴¹⁷

Yine konuyla ilgili olarak; Tebuk seferi sırasında münafıklar yalan mazeretler uydurmak suretiyle Hz. Peygamber'den izin istemiş, savaşa çıkmak istemediklerini bildirmişlerdir. O da kendilerine izin vermişti. Bunun üzerine: "Eğer yakın bir dünya malı ve kolay bir yolculuk olsaydı (o münafıklar) mutlaka sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Gerçi onlar, "Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık" diye kendilerini helak edercesine Allah'a yemin edecekler. Halbuki Allah onların mutlaka yalana olduklarını biliyor. Allah seni affetti Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?"⁴¹⁸ mealindeki âyetler inmiştir. Buradan da Hz. Peygamber'in günah işlediğinin anlaşılacağı, (Allah seni affetsin) cümlesinin "Ey Muhammed! Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetti,

⁴¹⁶ Abese, 80/1-10.

⁴¹⁷ Maturidi, Te'vilatü Ehli's-Sünne, c. V, s. 381-383; İbn Kesir, a.g.e., c. IV, s. 501; Razi, İsmetü'l-Enbiya, s. 154; Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. S. 59.

⁴¹⁸ Tevbe, 9/42-43.

kalbini inciten ve incitecek olan bütün üzüntü sebeplerini senden sildi, senin her türlü işlerini kolaylaştırdı. Sen böyle yardım ve mutlak anlamda af ile müjdeli iken neden doğru söyleyenlerle yalancılar belli oluncaya kadar beklemeden izin isteyenlere izin verdin?” anlamına da gelebileceği ileri sürülmüştür.⁴¹⁹ Ayrıca Zeyd’den ayrıldıktan sonra Hz. Zeyneb’in Hz. Peygamberle evlenmeleri hususunda da birçok spekülasyon ve yersiz ithamlar ortaya atılmıştır.⁴²⁰

Neticede Peygamberimize yönelik söz konusu ifadelerin uyarı niteliği taşıdığı kabul edilebilir. Bu şekilde bile olsa onun, vahiy gelmeyen bir konuda daha faziletli olanı terketmek suretiyle yanıldığı ve bu sebeple Allah Teâlâ tarafından uyarıldığı görülmektedir. Söz konusu uyarılar Hz. Muhammed’in peygamberliğine gölge düşürecek bir durum kesinlikle arz etmemektedir.

⁴¹⁹ Teftazani, Şerhu'l-Makasid, c. V, s. 59; Yazır, a.g.e., c. IV, s. 363-364.

⁴²⁰ Gündoğar, a.g.e., s.171-172.

SONUÇ

Allah'ın insanlarla olan iletişimini sağlayan peygamberlik, İslam inançlarının temel esaslarından biridir. Çünkü Allah her topluma peygamber göndermiş ve bunun sebebini de insanların dünyada yaptıkları eylemler yüzünden Allah'a karşı bir mazeret üretmelerini engellemek olarak belirtmiştir. Çünkü Allah "peygamber göndermediği toplumlara azap etmeyeceğini" ilan etmiştir. Böylece insanların Allah'a karşı sorumlu olmalarına peygamberlerin varlığını şart koşturmuştur.

Allah'ın gönderdiği peygamberler bazen resul, bazen de nebi olarak buldukları toplumda görevlerini icra etmişlerdir. Peygamberlerin, nebi olarak gönderildikleri toplumlara kendinden önceki peygamberlerin mesajlarını ilettikleri yeni bir kitap ve şeriat ortaya koymadıkları dikkatlerden kaçmamaktadır. Resul olarak gönderilenlerin ise yeni bir kitap ve şeriat ortaya koydukları görülmektedir. Buradan varılan sonuç ise nebi olarak görev yapanların buldukları toplumlarda fazla büyük toplumsal sorunların yaşanmaması, küçük dini ihtilaflardan dolayı nebiler doğruyu göstermek üzere buldukları topluma yön vermişlerdir. Resul olarak gönderilen peygamberler ise, büyük ihtilafların yaşandığı ve dini emirlerin insanlar tarafından unutulduğu toplumlara gönderildikleri için yeni bir sistem ortaya koymuşlardır.

Peygamberliğin önemi konusunda geniş mülahazalar yapılmış ve ciltler dolusu eserler ortaya konmuştur. Bilindiği gibi insan, Allah'ın varlığını aklı ile bulabilmesine karşın O'na karşı olan görevleri yerine getirme noktasında aciz kalmaktadır. Hatta insanın fitratında bulunduğu halde ilah fikri konusunda bile bir hatırlatıcıya ihtiyaç duymaktadır. Kaldı ki insan, iyiyi kötüden ayırt edecek ve ona doğru yolu gösterecek bir rehbera mutlaka ihtiyaç duymuştur. İşte Allah, insanın bu mertebeye ulaşmasında ve önüne çıkacak engelleri aşmasında ona yol gösterecek olan peygamberleri göndermiştir. Peygamberler Allah ile kulları arasında elçilik görevini ifa eden; Allah'ın emir ve nehiyelerini, dinin ana hükümlerini onlara ileten, yine onlara saadet yolunu gösteren önder kişiliklerdir. Buradan hareketle peygamberlik, Allah'ın dilediği kimselere ihsan ettiği bir lütfu olup; çalışma, çabalama ve ibadet gibi şeylerle elde edilecek bir görev değildir.

Şunu da unutmamak gerekir ki peygamberler insanlara ilettikleri ilahi emir ve yasakları öncelikle kendi hayatlarında bizzat tatbik etmişlerdir. Dolayısıyla insan oldukları halde ilahi emirleri insanlara ulaştıran peygamberlerin insanlar açısından değeri büyüktür ve insanlar her zaman peygamberlere muhtaçtırlar.

Kur'an açısından bakıldığında peygamberlerin korunmuş oldukları ortaya çıkmaktadır. Ancak Kur'an'da onların kendilerine nübüvvet görevi verilmeden önce korunmuş olduklarını belirten ifadelere rastlanmamaktadır. Bu dönemle ilgili olarak peygamberler hakkında Kur'an'ın üzerinde durduğu husus, onların yaşadıkları toplumda güvenilir ve saygın insanlar olduklarıdır. Peygamberler yaptıkları bazı işlerin iyi olmadığını anladıklarında hemen pişman olup tövbe etmişler ve Allah da onların tövbelerini kabul etmiştir. Kur'an'dan öğrendiğimiz kadarıyla bu tür fiilleri çok fazla cereyan etmemiştir.

Kur'an'ın hassas olarak ele aldığı konu, peygamberlerin nübüvvetten itibaren tebliğiyle sorumlu oldukları konularda hakikate aykırı beyanlarda bulunmaları mümkün değildir. Ayrıca onlar vahyi gizlemekten, şirke ve küfre düşmekten kesin olarak korunmuşlardır. Yine onlar, güvenilirliklerini sarsacak hareketlerden ve tebliğ etkileri hususlarda çelişkili davranmaktan sakınılmaktadırlar. Çünkü peygamberler insanların önünde duran örnek şahsiyetlerdir.

İnsanlara önderlik eden peygamberlerin, onlardan farklı bir kısım özellikleri bulunmaktadır. Onlar huy, zeka, doğruluk, güvenilirlik vb. konularda en üst seviyede olup çok hassastırlar. İnsanların kendilerinden uzaklaşmasına sebep olacak her türlü kusurdan yine uzaktırlar. Çünkü onlar Allah'ın özel koruması altında olup; hata, kusur ve günah gibi fiilleri işlemekten uzak olup ismet sahibidirler. Ehli sünnet ve Mutezileye göre bu sıfat sadece peygamberlere has olmasına rağmen, Şia imamların da masumiyetini iddia etmiştir. Tabi ki burada Şiilerin görüşü pek haklı görünmemektedir. Çünkü imamların Allah nezdinde bir elçilikleri bulunmadığından onlar normal insanlar gibi günah işlemekten korunmamışlardır.

İtikadi mezhepler peygamberlerin günahattan korunmuş olduklarında görüş birliği içinde olmalarına rağmen, bu korunmuşluğun yani ismetin mahiyeti ve kapsamı noktasında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Maturidiler ismeti, peygamberin iradesini devreye koyarak onu kötü fiillerden caydırıp hayırlı şeylere

sevkedenden bir sıfat olarak tanımlamışlardır. Zira bu tanımlama ismetin en iyi şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Çünkü peygamberlerin tamamen irade dışı bir şekilde yaşamalarını değil, iradelerini kullanarak kendilerini korudukları anlaşılmaktadır. Eşariler ise ismet konusunda adeta peygamberleri melek konumunda göstermekte ve onlarda Allah'ın masiyeti yaratmaması şeklinde görüş ileri sürmüşlerdir.

Şia ise peygamberlerin ve imamların doğumlarından vefatlarına kadar bilerek ya da bilmeyerek hiçbir günah işlemeyeceklerini, hata ve yanılmadan uzak olduklarını iddia etmiştir ki bu görüş akli ve nakli naslarla açısından uygun görünmemektedir.

Hariciler tamamen işi ileriye götürerek Allah'ın küfre düşmüş kimselerden de peygamber gönderebileceğini ileri sürmüşlerdir ama bu görüşün kabul edilmesi ne ilahi hikmete ve naslarla ne de insan fitratına uygun bir durumdur.

Haricilerin dışındaki İslam alimleri peygamberlerin nübüvvet öncesi ve sonrası küfür ve şirkten korunduklarında görüş birliği içindedir. Bu durum zaten Kur'an ayetlerinde açıkça ortaya konmaktadır. Ancak şunu unutmamak gerekir ki nübüvvet öncesi korunma ile nübüvvet sonrası korunma arasında büyük bir farklılık vardır. Yine peygamberlerin tebliğ ettikleri hususlarda yalan söylemekten korunmuş oldukları hususunda İslam alimleri hemfikirdirler. Ancak fiil ve uygulamalar noktasında ismeti nübüvvetle başlatan Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğunluğu, peygamberlerin peygamberlik öncesi günah işlemelerinin mümkün olduğunu söylerken, peygamberlik sonrası kasten büyük günah işlemekten korundukları kanaatindedirler.

Ehl-i Sünnet kelamcıları ise peygamberlik öncesi ve sonrasında bilerek veya bilmeyerek yüz kızartıcı günahlardan korundukları noktasında görüş birliği içindedirler. Mu'tezilenin büyük çoğunluğu salah-aslah ve hüsün-kubuh prensibinden hareketle peygamberlik öncesi ve sonrasında bilerek veya bilmeyerek büyük günahları işlemekten korunduklarını öne sürmüşlerdir. Kuran ayetlerine dayanarak ortaya koymaya çalıştığımız Peygamberlerin ismeti konusunda daha çok şeyler söylenebilir. Nihai olarak peygamberlerin insan olmaları yönüyle irade sahibi, peygamber olmaları yönüyle ilahi koruma altında ismet sahibi kişiler olarak anlaşılması en doğrusudur.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *El-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, El-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, 1982.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1982.
- Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım, Ankara, 1992.
- Alusi, Şihabuddin Mahmud, *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani-l-Azim ve's-Seb'ul-Mesani*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1987.
- Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre İman Esasları*, (Yay. y), Ankara, 1961.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989.
- B. Cara De Waux, "Brahmanlar", İA, İstanbul, M. E. B. Yay., İstanbul, 1979, c. II, s. 741-742
- Bağdadi, Abdülkahir b. Tahir, *Usulü'd-Din*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981.
- , *el-Fark Beyne'l-Fırak* (Nşr. M. Zahid Kevseri), Mektebetü Neşri's-Sekafe, Kahire, 1948.
- Bahçeci, Muhittin, *Ayet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler*, Türdav Basın Yayın, İstanbul, 1977.
- Bakıllani, Kadı Ebu Bekir Muhammed b. Tayyib, *El-İnsaf*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1986.
- Bakıllani, *Temhidü'l-Eva'il ve Telhisü'd-Delail*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1987.
- Beyazi, Kemalüddin Ahmed b. Hasan, *İşaratü'l-Meram min İbarati'l-İmam* (Thk. Yusuf Abdürrezzak), Mustafa el-Babi'l-Halebi, Kahire, 1949.
- Beydavi, Kadı, *Tavali'ul-Envar*, Darü'l-Cil, Beyrut, 1991.
- Bulut, Mehmet, *Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı*, Risale Yay., İstanbul, 1991.
- , *Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı* (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1982.

- Bulut, Mehmet, “*İsmet*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, 2001, c. XXIII, s. 134–136.
- Cerrahoğlu, İsmail, Kur’an-ı Kerim’den Öğütler, D.İ.B. Yay., İstanbul, 1991
- Cürcani, Seyyid Şerif, *Şerhü’l-Mevakif*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1239.
- , *Ta’rifat*, (Yay. y)Kahire, 1357.
- Draz, M. Abdullah, *Kur’an Ahlakı* (Trc. Emrullah Yüksel-Ünver Günay), İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Ebu Hanife, Numan b. Sabit, *Fıkhü’l-Ekber*, Terakki Mtb., İstanbul, 1289.
- Erdoğan, Mehmet, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, M.Ü.İ.F.Yay. İstanbul, 1995.
- Eş’ari, Ebu’l-Hasan, *Makalatü’l-İslamiyyin Vahtilafi’l-Musallin*, Mektebetü’n-Nehdati’l-Mısriyye, Mısır, 1950.
- Firuzabadi, Muhammed b. Yakub eş-Şirazi, *Kamusu’l-Muhit*, Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, 1991.
- , *Kamus Tercemesi* Okyanus (Mütercim Asım Efendi), Takvimhane-i Amire, İstanbul, 1272.
- Gazzali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-İktisad fi’l-İtikad*, Matbaatül-Edebiyye, Kahire, 1966.
- , *İtikad’da Orta Yol* (Çev. Kemal Işık), A.Ü. Yay., Ankara, 1971.
- , *Kava’idü’l-Akaid*, Beyrut, 1405.
- Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya, 2001.
- Gölcük, Şerafeddin, *İslam Akaidi*, Esra Yayınları, Konya, 1999.
- Gündoğar, Hamdi, *Kur’an’da Hz. Muhammed (S.a.v.)’in Özellikleri*, Ravza Yay., İstanbul, 1999.
- Güzel, Kazım, *Hz. İbrahim ve İsmet Sıfatı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993.
- Hakim et-Tirmizi, *Hatmü’l-Evliya* (Thk. Osman İsmail Yahya), Matbaatü’l-Katolikiyye, Beyrut, 1985.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993
- Harputi, Abdüllatif, *Tenkihu’l-Kelam Fi Akaid-i Ehli’l-İslam*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1330.

- Havva, Said, *El Esas Fi's-Sünne İslam Akidi* (Çev. M. Ahmet Varol ve Dğr.), Aksa Yay., İstanbul, 1992
- Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügatı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.
- Hüseyin Remzi, *İlaveli Müntehebat-ı Lügat-i Osmaniyye*, Şirket-i İraniyye Matbaası, İstanbul, 1880
- Işık, Kemal, *Maturidinin Kelam Sisteminde İman - Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yay., Ankara, 1980.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Daru Sahnun, Tunus, 1997.
- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa* (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Daru İhyai Türesi'l-Arabi, Kahire, 1965.
- İbn Ebu'l-İzz, Ali b. Ali b. Muhammed, *Şerhu'l-Akideti't-Tahaviyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1987.
- İbn Hazm el-Endelusi, Ebu Muhammed Ali, *Kitabu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvai ve'n-Nihal*, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat, 1321.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Thk. Mustafa Saka), Kahire, Mustafa el-Babi el-Halebi, 1955.
- , *Hazreti Muhammed'in Hayatı* (Trc. İzzet Hasan, Neşet Çağatay), A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1971.
- İbni Manzur, Muhammed b. Mükerrerem, *Lisanü'l-Arab*, Bulak Mtb., Mısır 1303.
- İbnü'l-Esir, Mecdüddin Ebi's-Saade Muhammed el-Cezeri, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser* (Thk. Tahir Ahmed Zavi-Mahmud Muhammed Tanahi), Daru İhyai Kütübi'l-Arabi, Kahire, 1963.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İmamuddin İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru İhyai Kütübi'l-Arabi, Kahire, 1966.
- İci, Adududdin Abdurrahman b. Ahmed, *el-Mevakif fi İlmi'l-Kelam*, Mektebetü'l-Mütenebbi, Kahire, tsz.
- İmamü'l-Harameyn el-Cüveyni, Abdülmelik b. Abdillan, *Kitabü'l-İrşad İla Kavati'l-Edilleti fi Usuli'l-İtikad*, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, 1950.

- İrfan Abdülhamid, “Eş’ari, Ebü’l-Hasan”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, 1995, c. XI, s. 444–447;
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, Evkaf-ı İslamiye Mtb., İstanbul, 1339.
- Kadı Abdülcebbar, Ahmed el-Hüseyin, *el-Muğni fi Ebvabi’t-Tevhid ve’l-Adl*, Kahire, 1965.
- , *Şerhu’l-Usuli’l-Hamse* (Nşr. Abdülkerim Osman), Kahire, 1384.
- Kadi İyaz, el-Yahsubi, *eş-Şifa*, Halil Efendi Mtb., İstanbul, 1290.
- Kandemir, Yaşar, *Örneklerle İslam Ahlakı*, Nesil Yay., İstanbul, 1986.
- Karaman, Hayreddin, *İslam Hukukunda İctihad*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1985.
- Kastallani, Ebu’l-Abbas Ahmed b. Muhammed, *Mevahibü’l-Ledüniyye Tercümesi Mealimü’l-Yakin*, Amire Mtb, İstanbul, 1898.
- Kılıç, Recep, *Ahlakın Dini Temeli*, TDV Yay., Ankara, 1992.
- Kılıç, Sadık, *Kur’an’da Günah Kavramı*, Hibaş Yayınları, Konya, 1984
- Kırbaçoğlu, Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1993.
- Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1976.
- Koçkuzu, Ali Osman, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahidlerin İtikad ve Teşri Yönlerinden Değeri*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1988.
- Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, TDV Yay., Ankara, 1993.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li Ahkami’l-Kur’an*, Darü’l-Kütübi’l-Arabi, Kahire, 1386.
- , *El-Camiu li Ahkami’l-Kur’an* (Trc. M. Beşir Eryarsoy), Buruc Yay., İstanbul, 2001.
- Lings, Martin (Ebubekir Siraceddin), *Hz. Muhammed’in Hayatı* (Çev. Nazife Şişman), İnsan Yayınları, İstanbul, 2006.
- Macit, Nadim, *Hz. Nuh ve Nübüvveti* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1989.
- , *Kur’an ve Hadis’te Şirk ve Müşrik Toplum*, (Yay. y.), Konya, 1992.
- Malik b. Enes, *Muvatta*, Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, 1985.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, *Kitabu’t-Tevhid*, Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul, 1979.

- , *Kitabu't-Tevhid Tercümesi* (Trc. Bekir Topaloğlu.), İsam Yay., İstanbul, 2005.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, *Te'vilatü Ehli's-Sünne*, (Thk. Fatıma Yusuf El-Haymi), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004.
- Maverdi, Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed, *A'lamü'n-Nübüvve* (Thk. Muhammed Şerif Sükker), Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut, 1992.
- Mevdudi, Ebu'l-A'la, *Tefhimü'l-Kur'an* (Trc. Komisyon), İstanbul, 1986.
- Mevsüatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şuruhu, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazı Hadisi'n-Nebevi (Edt. Wensinck, A.J.), Çağrı Yay., İstanbul, 1988.
- Nedvi, Seyyid Süleyman, *Asr-ı Saadet* (Trc. Ali Genceli), Şamil Yayınevi, İstanbul, 1984.
- Nesefi, Ebu'l-Muin, *Tebsiratü'l-Edille fi'l-Kelam* (Thk. Salame Claude), Institut Français de Damas, Dimaşk, 1990.
- Önkal, Ahmet, *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, Hayra Hizmet Vakfı Yay., Konya 1981
- Özbek, Durmuş, *Saduddin Teftazani ve Nübüvvet Görüşü*, Sebat Ofset, Konya, 2002.
- Özcan, Hanifi, *Mâturidi'de Bilgi Problemi*, M.Ü. Yay., İstanbul, 1993.
- Pazarlı, Osman, *İslamda Ahlak*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.
- Pezdevi, Ebu Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi* (Trc. Şerafeddin Gölcük), Kayıhan Yay., İstanbul, 1980.
- Ragıb el-İsfehani, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredat fi Garib'l-Kur'an*, Daru Kahraman, İstanbul, 1986.
- , *Mu'cemü Müfredati Elfazi'l-Kur'an* (Thk. Nedim Maraşlı), Darü'l-Fikr, Beyrut, 1973.
- Razi, Fahrudin Muhammed b. Ömer, *İsmetü'l-Enbiya*, Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, Kahire, 1986.
- , *Peygamberlerin Masumiyeti* (Çev. Hasan Fehmi Ulus), İlim Yay. İstanbul, 1986.
- Razi, Fahrudin Muhammed b. Ömer, *Kelama Giriş - el-Muhassal-* (Trc. Hüseyin Atay), A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1978.

- , *Tefsiru'l-Kebir Mefatihü'l-Gayb*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1934.
- , *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb* (Trc. Suat Yıldırım ve dğr.), Akçağ Yay, Ankara, 1995.
- Reşid Rıza, Muhammed, *Tefsiru'l-Menar*, Mektebetü'l-Kahire, Kahire, 1373.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Mektebetü'l-Gazzali, Beyrut, 1981.
- , *Peygamberlik ve Peygamberler* (Trc. Suat Cebeci-Bilal Delice), Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul, tsz..
- Sabuni, Nureddin, *Maturidiye Akaidi* (Trc. Bekir Topaloğlu), D.İ.B. Yay, Ankara, 1995.
- Sarı, Mevlüt, *Mevarid*, Bahar Yay., İstanbul, 1982.
- Sinanoğlu, Mustafa, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet* (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1995.
- Soysaldı, H. Mehmet, *Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan Yayınları, İzmir, 1997.
- Sönmez, Bülent, *Peygamber ve Filozof*, Araştırma Yayınevi, Ankara, 2002.
- Suyuti, Celaleddin Abdurrahman Ebu Bekir, *ed-Dürrü'l-Mensur fi Tefsiri'l-Me'sur*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1983.
- Şatıbî, İbrahim b. Musa, *el-Muvafakat İslam Fıkhı Metodolojisi* (Çev. Mehmet Erdoğan), İz yayıncılık, İstanbul, 1993
- Şehristani, Muhammed b. Abdülkerim, *Nihayetü'l-İkdam fi İlmi'l-Kelam* (Tsh. Alfred Guillaume), (Yay. y.), London, 1934.
- Şükûn, Ziya, *Farsça-Türkçe Lugat, Ferhengi Ziya*, MEB Yay., İstanbul, 1967.
- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camii'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1988.
- , *Taberi Tefsiri* (Trc. Kerim Aytekin-Hasan Karakaya), Hisar Yay, İstanbul, 1996.
- Teftazani, Mesud b. Ömer b. Abdullah Sa'duddin *Şerhü'l-Mekasid* (Thk. Abdurrahman Umeyre), Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1989.
- Teftazani, Mesud b. Ömer b. Abdullah Sa'duddin, *Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye*, Mektebetü Külliyyati'l-Ezheri, Kahire, 1987.

- , *Kelam İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)* (Haz. Ve Trc. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul, 1982.
- Tehanevi, Muhammed Ali b. Ali, *Kitabu Keşşafı Istilahati'l-Fünun*, Kahraman Yay., İstanbul, 1984.
- Topaloğlu, Bekir ve dğr., *İslam'da İnanç Esasları*, M.Ü.İ F. Vakfı Yay., İstanbul, 1998.
- Toprak, Süleyman, *Ölümden Sonraki Hayat*, Esra Yayınları, Konya, 1997.
- Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1988.
- Türcan, Galip, “*Peygamberlerin İsmeti Meselesi*” S.D.Ü.İ.F.D., sy. X, s. 254-355, Isparta, 2003.
- Yahya, Harun, *İmanı Çabuk Anlamak*, Kültür Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul, 2001.
- Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yay., İstanbul, tsz.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “*Eş'ariyye*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1995, c. XI, s. 447-455.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili(Sdl. İsmail Karaçam ve dğr)*. Azim Yay., İstanbul, tsz.
- Yüksel, Emrullah, *Amidi'de Bilgi Teorisi*, İşaret Yay., İstanbul, 1991.
- Zavi, Tahir Ahmed, *Tertibü'l-Kamusi'l-Muhit*, Daru'l-Kütüb, Kahire, 1973.
- Zebidi, Muhammed Murtaza el-Hüseyni, *Tacü'l-Arus*, (Yay.y.), Beyrut, 1988.
- Zemahşeri, Ebul'-Kasım Carullah Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşafu an Hakaiki Gavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil* Thk. (Adil Ahmed Abdülmevcud- Ali Muhammed Muavvıd), Mektebetü'l-Abiykan, Riyad, 1998.
- Zuhayli, Vehbe, *Tefsirü'l-Münir* (Trc. Hamdi Arslan ve dğr.), Bilimevi Yay., İstanbul, 2005.